

Ref

Stiftelser för samverkan

Slutbetänkande av utredningen
rörande stiftelser för samverkan
mellan högskola och näringsliv
Stockholm 1989

SOU

1989:50

Statens offentliga utredningar

1989:50

Utbildningsdepartementet

Stiftelser för samverkan

Slutbetänkande av utredningen rörande stiftelser för
samverkan mellan högskola och näringsliv
Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981-1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM.
Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 STOCKHOLM

Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8¹⁰ - 12⁰⁰ (externt och internt)

08/763 10 05 12⁰⁰ - 16⁰⁰ (endast internt)

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1989

ISBN 91-38-10369-9
ISSN 0375-250X

Till
statsrådet och chefen för
utbildningsdepartementet

Genom beslut den 24 mars 1988 bemyndigade regeringen dåvarande chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Lennart Bodström, att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utreda vissa frågor rörande stiftelser som organisationsform för samverkan mellan högskola och näringsliv.

Med stöd av bemyndigandet förordnade departementschefen den 1 juni 1988 justitierådet Fredrik Sterzel som särskild utredare.

Den 1 augusti 1988 förordnades kammarrättsassessorn Olle Halldorf att vara sekreterare i utredningen.

Härmed överlämnas betänkandet Stiftelser för samverkan.

Utredningsuppdraget är härmed slutfört.

Stockholm i juni 1989

Fredrik Sterzel

/Olle Halldorf

Innehåll

Sammanfattning	9
1 Utredningsuppdraget	17
1.1 Direktiven	17
1.2 Arbetets uppläggning	18
2 Tidigare utredningsarbete	21
2.1 FOSAM	21
2.1.1 Motiv för särorganisationer	23
2.1.2 Gemensamma drag	24
2.1.3 Alternativa verksamhetsformer	24
2.1.4 Hur mottogs FOSAM:s förslag?	26
2.1.5 Departementschefens ställningstagande	28
2.2 Forskningspropositionen år 1984	29
2.3 Forskningsrådsnämndens utredning	31
2.3.1 En historisk bakgrund	31
2.3.2 Aktuella samarbetsformer	33
2.3.3 FRN:s slutsatser och förslag	36
2.3.4 Hur mottogs FRN:s rapport?	38
2.4 1985 års regionalpolitiska beslut m.m.	39
3 Samverkan – en översikt	43
3.1 Kontaktnät för teknikspridning m.m.	44
3.2 Främja FoU	44
3.3 Forskarbyar och teknikparker	45
3.4 Stöd åt groddföretag	47
3.5 Uppdragsverksamhet	47
3.6 Reglerna om externt finansierad verksamhet	48

3.7	Närmare om uppdragsutbildningen	51
3.8	Verksamhetens omfattning	54
3.9	Rätten till uppkomna resultat	55
3.10	Bisysslor	56
4	Närmare om särorganisationer	59
4.1	Handelsbolag och kommanditbolag	59
4.2	Aktiebolag	60
4.3	Föreningar	61
	4.3.1 Ekonomiska föreningar	61
	4.3.2 Ideella föreningar	63
4.4	Stiftelser	63
	4.4.1 Stiftelseinstitutet	63
	4.4.2 Tillsynslagen	68
	4.4.3 Annan lagstiftning rörande stiftelser	70
	4.4.4 Mot en ny stiftelselag?	71
4.5	Skattelagstiftningen	78
5	Inventeringen	81
5.1	Vilka organisationer omfattas av uppdraget?	81
5.2	69 organisationer tas med – 17 bedöms falla utanför	84
6	Stiftelser för samverkan – en kartläggning	87
6.1	Ändamål och syften	87
6.2	Verksamhetens inriktning – sex kategorier	89
6.3	"Stiftelsestatistik"	105
6.4	Närmare om stiftelsernas stadgar	112
7	Särskilda arbetsenheter inom högskolan	115
7.1	Exemplet TeknikCentrum i Linköping	116
7.2	Universitetsledningens inställning	118
7.3	Flera exempel	119
8	Frågan om regeringens tillstånd	121
8.1	Tillståndsfrågan	121
8.2	Regeringens praxis i tillståndsärenden	124
8.3	Varför stiftar man utan tillstånd?	126

9	Behovet av särorganisationer – argument för och emot	129
9.1	Fördelar och möjligheter	129
9.2	Nackdelar eller risker	136
10	Utredningens överväganden	145
10.1	Särorganisationer i dagsläget	146
10.1.1	Inventeringen – några viktiga iakttagelser	147
10.1.2	Särorganisationernas syften	148
10.1.3	Förklaringar till utvecklingen	150
10.1.4	Åtgärder i fråga om nuvarande särorganisationer	154
10.2	Särorganisationer i framtiden	155
10.2.1	Behovet av särorganisationer	156
10.2.2	Särskilt om uppdragsverksamhet	161
10.2.3	Några rättsliga frågor	165
10.2.4	Bör högskolorna få besluta själva?	168
Bilagor		
Bilaga 1	Kommittédirektiv	173
Bilaga 2	Utredningens grundmall för sammanställningen av uppgifter i "stiftelseregistret"	179

100	Einleitung
101	1. Abschnitt
102	2. Abschnitt
103	3. Abschnitt
104	4. Abschnitt
105	5. Abschnitt
106	6. Abschnitt
107	7. Abschnitt
108	8. Abschnitt
109	9. Abschnitt
110	10. Abschnitt
111	11. Abschnitt
112	12. Abschnitt
113	13. Abschnitt
114	14. Abschnitt
115	15. Abschnitt
116	16. Abschnitt
117	17. Abschnitt
118	18. Abschnitt
119	19. Abschnitt
120	20. Abschnitt
121	21. Abschnitt
122	22. Abschnitt
123	23. Abschnitt
124	24. Abschnitt
125	25. Abschnitt
126	26. Abschnitt
127	27. Abschnitt
128	28. Abschnitt
129	29. Abschnitt
130	30. Abschnitt
131	31. Abschnitt
132	32. Abschnitt
133	33. Abschnitt
134	34. Abschnitt
135	35. Abschnitt
136	36. Abschnitt
137	37. Abschnitt
138	38. Abschnitt
139	39. Abschnitt
140	40. Abschnitt
141	41. Abschnitt
142	42. Abschnitt
143	43. Abschnitt
144	44. Abschnitt
145	45. Abschnitt
146	46. Abschnitt
147	47. Abschnitt
148	48. Abschnitt
149	49. Abschnitt
150	50. Abschnitt
151	51. Abschnitt
152	52. Abschnitt
153	53. Abschnitt
154	54. Abschnitt
155	55. Abschnitt
156	56. Abschnitt
157	57. Abschnitt
158	58. Abschnitt
159	59. Abschnitt
160	60. Abschnitt
161	61. Abschnitt
162	62. Abschnitt
163	63. Abschnitt
164	64. Abschnitt
165	65. Abschnitt
166	66. Abschnitt
167	67. Abschnitt
168	68. Abschnitt
169	69. Abschnitt
170	70. Abschnitt
171	71. Abschnitt
172	72. Abschnitt
173	73. Abschnitt
174	74. Abschnitt
175	75. Abschnitt
176	76. Abschnitt
177	77. Abschnitt
178	78. Abschnitt
179	79. Abschnitt
180	80. Abschnitt
181	81. Abschnitt
182	82. Abschnitt
183	83. Abschnitt
184	84. Abschnitt
185	85. Abschnitt
186	86. Abschnitt
187	87. Abschnitt
188	88. Abschnitt
189	89. Abschnitt
190	90. Abschnitt
191	91. Abschnitt
192	92. Abschnitt
193	93. Abschnitt
194	94. Abschnitt
195	95. Abschnitt
196	96. Abschnitt
197	97. Abschnitt
198	98. Abschnitt
199	99. Abschnitt
200	100. Abschnitt

Sammanfattning

Utredningen har haft till uppgift att överväga frågor rörande stiftelser som organisationsform för samverkan mellan högskola och näringsliv. Den har särskilt ålagts att inventera nuvarande stiftelser där högskolor medverkar samt utröna vilket eller vilka syften de tjänar. Det har därefter varit utredningens uppgift att analysera dessa syftens förenlighet med högskolans uppgifter att bedriva utbildning och forskning och med principen att forskningsresultaten i princip skall vara öppet tillgängliga. Utredningen har vidare haft att analysera behovet av att högskolan medverkar i stiftelser av denna art. Utredningen skall svara på frågan om det är lämpligt, inte minst från konstitutionell synpunkt, att högskolorna skall kunna medverka i en stiftelsebildning utan regeringens medgivande. Om det anses fallet, bör det provas om det går att ange generella villkor för när beslut skall få fattas. Andra former än stiftelser, t.ex. bolag, är möjliga för samverkan men saknar större betydelse; även de bör dock föras in i bilden enligt samma riktlinjer.

I *kapitel 1* redogörs närmare för direktiven och för utredningsarbetets bedrivande.

Utredningen betonar att den ser inventeringen av nu förekommande stiftelser och andra särorganisationer för samverkan mellan högskola och näringsliv som det viktigaste inslaget i utredningsarbetet. Utredningens ställningstaganden relateras direkt till resultaten av denna inventering.

I *kapitel 2* redogörs för tidigare utredningsarbeten. Två utredningar har tidigare behandlat frågan om stiftelser för samverkan mellan högskola och näringsliv. Forskningssamverkanskommittén (FOSAM) förde i sitt

slutbetänkande år 1980 fram stiftelsen som den kanske lämpligaste organisationsformen för samverkan. Remissinstansernas och departementschefens ställningstagande till detta förslag redovisas. En redogörelse ges också för vissa viktiga uttalanden i 1984 års forskningsproposition. Det uttalades bl.a. att det nu var motiverat att på ett samlat sätt utvärdera de samverkansformer som byggts upp. Uppgiften gavs åt forskningsrådsnämnden (FRN). I sin år 1986 avgivna rapport fann nämnden att högskolorna själva, utifrån sina lokala förutsättningar, bör få avgöra i vad mån de skall medverka i stiftelser eller inte. I kapitlet ges slutligen en redogörelse för vissa uttalanden i samband med regionalpolitiken, som i hög grad medverkat till uppkomsten av många stiftelser för samverkan mellan högskolor och det omgivande samhället.

En översikt över samverkansformerna lämnas i *kapitel 3*. Vad för slags samverkan är det fråga om? Hur medverkar högskolan? Utredningen söker där beskriva olika kategorier, vilka längre fram i betänkandet bildar utgångspunkt för redovisningen av inventeringen och utredningens överväganden. Högskolan anses kunna medverka på tre sätt: som myndighet genom bl.a. institutioner och andra arbetsenheter, genom enskilda lärares insatser på bisysslebasis och genom medverkan i särorganisationer, typ stiftelser och aktiebolag.

I *kapitel 4* ges en översikt av de privaträttsliga organisationsformerna. Tyngdpunkten läggs vid en beskrivning av stiftelserna. Vissa problem sammanhängande med stiftelseinstitutets vaga avgränsning och avsaknaden av lagregler behandlas. Alla "stiftelser" är egentligen inte stiftelser; en stiftelses juridiska status kan ibland sättas i fråga. En ganska utförlig redogörelse ges för det år 1987 av justitiedepartementet framlagda förslaget till lag om stiftelser. Slutligen belyses vissa skatteregler.

Hur inventeringen gått till och vilka avgränsningar som därvid gjorts redovisas i *kapitel 5*. För utförande av inventeringen har utredningen kontaktat rektorsämbetena vid samtliga universitet och högskolor inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde samt Sveriges lantbruksuniversitet. De ombads att lämna uppgifter om vilka särorganisationer man medverkar i och att för dessa organisationer ange en kontaktman samt bifoga stadgar, stiftelseurkund eller motsvarande och de

senaste årens verksamhetsberättelser. Utredningen har på så sätt fått uppgifter om 86 organisationer. Av dessa har 69 ansetts vara sådana att de bör tas med i inventeringen. För bearbetningen av materialet har utredningen upprättat ett "stiftelseregister", i vilket uppgifter om organisationsform, stiftare, stadgarnas utformning, verksamhetens omfattning m.m. sammanställts. Utredningen har besökt ett flertal av organisationerna ävensom företrädare för högskoleledningarna.

De 69 organisationerna utgörs av 60 stiftelser, fem aktiebolag, ett kommanditbolag, en ideell förening, en inrättning och en samarbetsorganisation av lösligare slag. Utifrån verksamhetens inriktning har – i anslutning till kapitel 3 – sex kategorier urskiljts:

1. kontaktorgan, vilka fungerar som nätverk för samverkan och teknikspridning,
2. "främja FoU", vari ligger att organisationen på olika sätt stöder eller driver FoU-projekt,
3. inrätta forskarbyar, teknikparker etc.,
4. stödja s.k. groddföretag,
5. uppdragsverksamhet och
6. annat (= fem udda fall).

Utredningen har sökt att för varje organisation ange vilken eller vilka kategorier den kan anses tillhöra huvudsakligen eller delvis.

Resultaten av kartläggningen redovisas i *kapitel 6*. Utredningen söker där redovisa hur organisationerna fördelar sig på de sex kategorierna. Hur stiftelserna verkar för att fullgöra sina syften åskådliggörs med ett antal exempel. Av några statistiska sammanställningar och tabeller framgår organisationernas startår, medstiftare, kapitalinsatser m.m. Kapitlet innehåller vidare en sammanställning av hur stiftelsernas stadgar är konstruerade i vissa avseenden.

I *kapitel 7* behandlas ett alternativ till särorganisationer, nämligen annan arbetsenhet enligt 15 kap. 24 § högskoleförordningen.

Kapitel 8 tar upp frågan om högskolorna själva får medverka i särorganisationer och i vad mån regeringens tillstånd måste inhämtas. Kapitlet

redogör för regeringens (utbildningsdepartementets) praxis i tillstånds-
ärenden. Endast i sju fall har högskolor sökt tillstånd för sin medver-
kan; i tre av dessa har tillstånd lämnats.

I *kapitel 9* redovisas de argument för och emot särorganisationer som
framkommit under utredningsarbetet. Dessa har sammanställts rätt ut-
förligt, i syfte att låta de motsatta åsikterna komma fram med åtminsto-
ne alla mera väsentliga nyanser. Av redovisningen framgår att argu-
menteringen för eller emot särorganisationer tenderar att bitvis bli en
argumentering för eller emot samverkan. Förklaringen är att särorga-
nisationer ses som ett medel att stimulera och öka samverkan mellan
högskola och näringsliv.

I *kapitel 10* redovisar utredningen sina överväganden. Det betonas in-
ledningsvis att uppdraget bara gäller frågor av organisatorisk art – sär-
skilda organisationsformer för samverkan högskola/näringsliv – inte att
i allmänhet diskutera sådan samverkan i och för sig. Den omedelbara
bakgrunden är att ett stort antal särorganisationer, främst stiftelser,
har inrättats under senare år i strid med statsmakternas uttalade inten-
tioner.

Utredningen slår fast de tre viktigaste slutsatserna av den gjorda inven-
teringen (= kapitel 5 och 6). För det första är onekligen antalet nytill-
komna särorganisationer stort. Visserligen kan man kanske säga att 69
inte är så mycket med tanke på högskolornas antal och storlek, men ut-
redningen finner det meningslöst att söka förringa antalet i ett sam-
manhang då man skall diskutera rent organisatoriska synpunkter. För
det andra faller det i ögonen att det endast i få fall är fråga om ett renod-
lat samarbete mellan högskola och näringsliv i trängre bemärkelse, i
betydelsen företag och liknande. I 58 fall av 69 är kommuner, landsting,
länsstyrelser, utvecklingsfonder, andra statliga myndigheter etc. med,
dvs. det finns en officiell prägel av statligt/kommunalt engagemang av
delvis regionalpolitisk karaktär. En blick på de geografiska förhållande-
na visar, för det tredje, att jämnt hälften av särorganisationerna finns
på "nya" högskoleorter och hälften på de gamla universitetsorterna: 34 i
Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, två i Umeå och 33 på andra or-

ter (varav nio i Luleå). De här tre förhållandena spelar en stor roll vid utredningens ställningstaganden.

I enlighet med direktiven har särorganisationernas syften analyserats särskilt. Utredningen har inte nöjt sig med att studera stadgar och liknande utan har sett på hur verksamheten har gestaltat sig i praktiken. Iakttagelserna redovisas särskilt för envar av de sex grupper som har nämnts nyss. Slutsatsen blir att verksamheterna inom särorganisationerna genomgående är förenliga med högskolans uppgifter och med statsmakternas uttalanden. Givetvis har utredningen inte gått in i enskildheter och detaljer utan begränsat sig till en övergripande bedömning. Resultatet har, liksom de tidigare redovisade tre iakttagelserna, haft väsentlig inverkan på utredningens ställningstaganden.

För resonemangen i sak har det också varit av intresse att få förklaringar till att utvecklingen har blivit som den blivit. Utredningen ägnar ett avsnitt åt detta. Den framhåller där först att den givetvis inte har kunnat gå förbi förhållandet, att 61 särorganisationer har inrättats efter det att regeringen förklarat att tillstånd förutsätts men utan att tillstånd söks i mer än tre fall. Utredningen har dock varit mera intresserad av mera allmänna motiv än av formella och juridiska aspekter. Tre förhållanden framhålls särskilt. Eftersom det gäller samverkan är det naturligt om parterna strävat efter likvärdigt inflytande, och det har kunnat tillgodoses inom en stiftelse men inte inom högskolan. Vidare måste man konstatera att starka krafter har verkat till förmån för privaträttsliga särorganisationer: Företagen, som tidigare varit misstroagna mot samverkan, har gärna sett sådana lösningar. Kommuner och landsting är vana vid att arbeta med stiftelser och har ibland rent rättsligt fog för att kräva formellt medinflytande. Högskolorna själva har ställts inför en ny typ av verksamhet och har inte varit obenägna att hålla den avskild från den vanliga verksamheten då medparterna önskat det osv. Slutligen har statsmakterna inte varit entydiga i sin hållning. Utredningen har bl.a. citerat 1984 års forskningsproposition och 1985 års regionalpolitiska proposition och menar att uttalandena där har gett klara signaler för att ta initiativ utan speciella bekymmer för de formellt organisatoriska aspekterna.

På direktivens fråga om vad som bör gälla i de fall där högskolor redan medverkar i stiftelser svarar utredningen *att* man bör låta stiftelserna finnas kvar *men att* en allmän översyn av det nuvarande beståndet bör ske, bl.a. därför det ibland brister i juridiska avseenden, *och att* högskolorna bör lämna redovisning för sårorganisationerna i sina årliga verksamhetsberättelser.

Utredningen går härfter över till att diskutera sårorganisationerna i framtiden och behandlar då först frågan om behovet av nya stiftelsebildningar och liknande. Utredningen framhåller att man bör skilja mellan synpunkter av olika slag. En är den rent *organisationstekniska*: finns det *möjlighet* att bedriva viss verksamhet inom högskolans ram? Det finns det som regel. Undantaget är närmast att sysslande med forskarbyar, teknikcentra, stöd till groddföretag, uppdragsverksamhet etc. kan bli omfattande. Då kan det finnas skäl att tillskapa en särskild huvudman, som f.ö. JO har framhållit i ett fall rörande uppdragsutbildning. En annan synpunkt är mera *juridiskt* inriktad: är det med hänsyn till gällande författningar *lämpligt* att förlägga vissa typer av aktiviteter till högskolan, även om statsmakterna i och för sig ser positivt på dem? Utredningen har noterat en viss spänning mellan högskolelagen och statsmakternas uttalanden om forskarbyar, teknikcentra och stöd till groddföretag. Slutsatsen blir att sådana uppgifter bör läggas ut på sårorganisationer. Slutligen har vi mera *psykologiska* eller om man så vill "politiska" synpunkter: högskolans *medparter kräver* helt enkelt ibland en sårorganisation, t.ex. för att få ett direkt inflytande. Här menar utredningen att principen bör vara att form underordnas sak så till vida, att man inte avstår från livsdugliga projekt därför att de tilltänkta medparterna kräver en privaträttslig lösning.

Utredningens grundinställning är att en större restriktivitet bör iakttas i framtiden då det gäller stiftelsebildningar etc. En sak är att man får acceptera utvecklingen under ett övergångsskede, som allmänt kan karaktäriseras som en genombrottstid för en ny syn på samverkan mellan högskola och näringsliv. En annan sak är att låta utvecklingen fortsätta fritt; det kan leda till en olyckligt stark splittring av både ansvar och resurser. I fråga om de två första grupperna ovan, dvs. kontaktverksamhet och stöd till FoU, bedömer utredningen att det som regel inte finns

behov av mer än en stiftelse e.d. vid varje högskola utom de allra största. Detsamma gäller de tredje och fjärde grupperna, dvs. forskarbyar, teknikcentra och stöd till groddföretag. Utredningen betonar särskilt riskerna med en uppsplittring av det regionalpolitiskt inriktade utvecklingsarbetet på olika stiftelser för olika kommuner. Man bör beakta kommunernas eget regionala samarbete och eftersträva en samordning. Vad slutligen gäller uppdragsverksamhet anför utredningen att en särorganisation kan vara motiverad om verksamheten är omfattande men att som regel högskolan *ensam* bör ingå i ett sådant organ. Ett särskilt avsnitt ägnas uppdragsverksamheten. Där behandlar utredningen bl.a. frågan om offentlighet och sekretess för forskningsresultat.

Ett avsnitt ägnas juridiska frågor. Bl.a. beaktas direktivens önskemål att de konstitutionella aspekterna bör uppmärksammas.

Slutligen besvarar utredningen frågorna om beslutanderätten i hithörande frågor. Utredningen kommer fram till att högskolan bör ges rätt att besluta på egen hand, utan regeringens prövning i de enskilda fallen. Besluten bör fattas av högskolestyrelserna. Anslagsmedel bör inte få disponeras utan särskilt medgivande av riksdagen. Den formellt fria beslutanderätten bör begagnas med försiktighet och med beaktande av vad utredningen har anfört. Några allmänna föreskrifter har emellertid inte synts möjliga att utforma.

Avgörande för utredningens ställningstagande har varit iakttagelserna att kommun eller landsting är med i två av tre fall och att fem fall av sex innefattar (förutom högskola) statlig och/eller kommunal myndighet. Allmänna principer för förhållandet stat-kommun talar mot att kräva regeringsprövning i fall där avtal nåtts med kommun och/eller landsting. Och statsmakterna har i samband med regionalpolitiken kraftigt understrukt att beslut i enskilda fall skall fattas lokalt. Endast rena undantagsfall blir kvar efter tillämpning av en princip om beslutanderätt för högskolorna i kommunala/regionalpolitiska fall. En ordning, enligt vilken bara de undantagen skulle hänskjutas till regeringen, skulle inte kunna motiveras sakligt.

1 Utredningsuppdraget

1.1 Direktiven

Direktiven för utredningen (dir. 1988:10) framgår av vad dåvarande chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Bodström, anförde vid regeringssammanträde den 24 mars 1988, se *bilaga 1*.

Han framhöll i huvudsak följande om bakgrunden till utredningsuppdraget. Högskolans uppgifter är att bedriva utbildning och forskning. Därigenom bidrar högskolan till samhällets utveckling. Inte minst gäller detta med avseende på näringslivet, såväl industrin som offentligt finansierade verksamheter i kommunal, landstingskommunal och statlig regi. Högskolans organisation är anpassad för att högskolan och högskolelärarna åtar sig uppdrag i olika former. Detta sker genom s.k. uppdragsforskning eller uppdragsutbildning eller genom att högskolelärare utför uppdrag i form av s.k. bisyssla. Regering och riksdag har sett positivt på de ökade kontakterna mellan högskola och näringsliv som utvecklats under framför allt senare år. Däremot har inställningen varit mindre positiv när det gäller särorganisationer, t.ex. stiftelser, för forsknings- och utbildningssamverkan. I de forskningspolitiska propositionerna har framhållits att sådana organisationsformer bör utnyttjas endast om särskilda skäl föreligger och att regeringens tillstånd skall inhämtas. Under senare år har dock högskolor ingått i ett stort antal stiftelser med olika syften och uppgifter. Endast i ett fåtal fall har dock särskilt tillstånd från regeringen inhämtats.

En särskild utredare skall därför tillkallas. Han skall analysera behovet av att högskolor medverkar i stiftelser och göra en inventering av nuvarande stiftelser där högskolor medverkar för att utröna vilka syften stif-

telserna tjänar samt analysera om dessa syften är förenliga med högskolans uppgifter att bedriva utbildning och forskning och med principen att forskningsresultaten i princip skall vara öppet tillgängliga. Utredaren skall vidare undersöka vilka möjligheter det finns att inom högskolans ram tillgodose de syften stiftelserna tjänar och precisera de syften som kan motivera att högskolor undantagsvis samverkar med näringslivet i stiftelseform. Vidare skall utredaren föreslå former för beslut om högskolemedverkan i sådana stiftelser och överväga om högskolorna bör få bemyndigande att själva (utan regeringens tillstånd) medverka i stiftelsebildningar och i så fall ange generella villkor. Slutligen skall utredaren, om erforderligt, lämna förslag i fråga om vad som bör gälla i de fall där högskolor redan medverkar i stiftelser samt beakta den fortsatta handläggningen av förslaget till ny stiftelselag.

1.2 Arbetets uppläggning

Efter en inledande genomgång av tidigare utredningar upptogs det egentliga utredningsarbetet på hösten 1988 genom att den i direktiven föreskrivna inventeringen av särorganisationer sattes i gång. I en första "provomgång" kartlades stiftelsebeståndet vid Chalmers tekniska högskola och universitetet i Göteborg. För dessa inhämtades stiftelseurkunder, stadgar och de senaste två årens verksamhetsberättelser. För att lättare kunna sammanställa uppgifterna och jämföra de olika organisationerna uppställdes en registermall.

Härefter togs kontakt med de små och medelstora högskolorna i Väst-Sverige. Var och en av dessa visade sig vara med i endast någon enstaka stiftelse. Om dessa inhämtades motsvarande uppgifter som för de tidigare registrerade.

Flera av stiftelserna besöktes också varvid kontaktmännen intervjuades och fick tillfälle att närmare berätta om verksamheten.

Vad gällde den fortsatta inventeringen befanns det efter denna inledande provomgång inte – såsom först antagits – vara nödvändigt att gå ut med någon enkät till högskolorna. Antalet särorganisationer föreföll in-

te vara så omfattande. Närmare frågor om varför man valt en viss organisationsform, hur det hade fungerat etc., framstod som lämpligare att ställa med inventeringen som underlag. De skulle då behöva riktas endast till en begränsad krets.

Inventeringen fortgick därför så att en skrivelse tillställdes rektorsämbetena vid övriga högskolor. De fick del av utredningens direktiv och en precisering av vilka särorganisationer som var av intresse och hur begreppet "högskolans medverkan" uppfattades av utredningen. De ombads att sända in en förteckning över de särorganisationer i vilka deras högskola eller någon av dess institutioner medverkade. Stiftelseurkunder, stadgar och verksamhetsberättelser skulle därvid bifogas. De upplystes vidare om att utredningen, efter sammanställning av inventeringen, avsåg att ta kontakt med så många som möjligt av dem som i högskoleledningar, institutioner och särorganisationer hade erfarenhet av de problemställningar som uppdraget aktualiserade. Eftersom det inte kunde bli möjligt att hinna besöka alla stiftelser framhölls, att de som önskade föra fram synpunkter eller såg det som angeläget att ett visst projekt studerades lite närmare, var välkomna att kontakta utredningen.

Inventeringen sammanställdes första gången i februari 1989 och justerades slutligt i juni. Under månaderna mars-maj besöktes ytterligare sex universitet och högskolor varvid ett trettiotal stiftelser granskades närmare. Vidare fördes samtal med UHÄ, utomstående intressenter, kommuner, styrelsen för teknisk utveckling (STU), Ingenjörsvetenskapsakademien m.fl. Den slutliga analysen och övervägandena gjordes under maj och juni 1989. Under sommaren överlämnades detta betänkande till tryckning.

Betänkandet är disponerat på följande sätt. I nästa kapitel redogörs för tidigare utredningsarbete och för hur regeringen i bl.a. de forskningspolitiska propositionerna följt utvecklingen.

I det tredje kapitlet görs ett försök att översiktligt beskriva vad samverkan mellan högskola och näringsliv kan bestå i och hur högskolan kan medverka.

I det fjärde kapitlet ges en redogörelse för de olika organisationsformer-
nas rättsliga innebörd.

Själva inventeringen redovisas närmare i kapitlen fem och sex.

I kapitel sju behandlas det främsta alternativet till särorganisationer –
arbetsenheter inom högskolan.

Kapitel åtta behandlar frågan om regeringens tillstånd.

I det nionde kapitlet återges de argument för och emot stiftelser för sam-
verkan som framförts under utredningsarbetets gång.

I det tionde kapitlet redovisas slutligen utredningens överväganden och
förslag.

2 Tidigare utredningsarbete

Frågor kring samverkan mellan högskola och näringsliv har utretts i skilda sammanhang under de senaste årtiondena. Forskningsrådsutredningen och forskarutbildningsutredningen behandlade samverkansfrågorna utifrån sina respektive uppdrag – övergripande forskningsplanering och forskarutbildning. Sedan dessa utredningar år 1977 lagt fram sina betänkanden tillsattes en kommitté med uppgift att se över högskolans forskningssamverkan med forskningsråd, myndigheter, företag och organisationer m.m. Den antog namnet forskningssamverkanskommittén, FOSAM.

I detta kapitel redogörs närmare för FOSAM:s förslag och för en rapport som forskningsrådsnämnden (FRN) senare gjorde på uppdrag av regeringen. Vissa vägledande uttalanden i forskningspropositionerna behandlas också. Vidare behandlas något av det utredningsarbete som gjorts inom ramen för regionalpolitiken såvitt avser stöd till inrättandet av särorganisationer för teknikspridning m.m.

2.1 FOSAM

I sitt betänkande (SOU 1980:46) förde FOSAM fram stiftelseformen som en av de lämpligaste organisationsformerna för samverkan mellan högskola och näringsliv.

Till FOSAM:s uppgifter hörde att belysa vilka möjligheter som stod till buds för att stimulera forskningssamverkan och att söka förutse vilka konsekvenser en ökad uppdragsverksamhet kunde få för högskolan. En utgångspunkt för FOSAM:s överväganden var att det måste råda balans

mellan den främst inomvetenskapligt motiverade forskningen och den forskning som motiveras av mera omedelbara behov i samhället och som kan utnyttjas av myndigheter, företag och organisationer. FOSAM redovisade en rad förslag i syfte att stimulera forskningssamverkan och samtidigt söka undvika att denna utvidgning av högskolans uppgifter går ut över huvuduppgiften att bedriva utbildning och främst inomvetenskaplig forskning.

FOSAM:s betänkande handlar mest om sektorsforskningens framtida roll. Med sektoriell forskning avses sådan forskning som finansieras av statliga eller kommunala myndigheter och syftar till att stödja eller utveckla verksamheten inom respektive samhällssektor.

FOSAM skilde mellan projektbunden samverkan, vars syfte är genomförande av ett visst uppdrag eller projekt, och icke projektbunden samverkan, som mera har karaktär av ett allmänt stöd till FoU-verksamhet. Vidare redogjorde man för informella personliga kontakter och privat konsultverksamhet (bisysslor). FOSAM uppmärksammade också den ökade förekomsten av särskilda organisationer för forskningssamverkan. Begreppen "särorganisation" respektive "särlosning" användes av FOSAM som en samlad beteckning för alla de särskilda organisatoriska lösningar som kan sökas vid sidan av högskolornas reguljära organisation. Med särorganisation avsåg FOSAM "möjligheten att inom eller vid sidan av högskoleenheterna bilda mer eller mindre fristående organ, som i formellt avseende skall svara för en del av forskningssamverkan". Härunder hänförde FOSAM även organisationer inom högskolan och gav således begreppet "särorganisation" en mycket vid innebörd. Kommittén behandlade en rad tänkbara alternativ, både privaträttsliga organisationer, såsom stiftelser och aktiebolag, och fristående myndigheter, särskilda organisationer inom högskolan och samarbete med befintliga FoU-organ.

FOSAM gjorde en genomgång av de motiv som låg bakom inrättandet av särorganisationer vid högskolorna. Gemensamt för dessa motiv var upplevda brister och begränsningar i möjligheterna att inom ramen för den ordinarie verksamhetsformen förmedla sin kompetens och sina resurser i ett samarbete med främst näringslivet.

2.1.1 Motiv för särorganisationer

FOSAM urskilde tre grupper av motiv som talade för inrättande av särorganisationer.

En första grupp av motiv utgår från den *konkurrenssituation* som särskilt de tekniska högskolorna skulle befinna sig i. De ser uppdragsverksamheten som en affärsmässig verksamhet i konkurrens med professionellt arbetande konsultföretag och FoU-inrättningar inom eller utom landet. För att högskolan skall kunna hävda sig på "forskningsmarknaden" måste den ges möjlighet att arbeta på villkor som i huvudsak är likvärdiga med konkurrenternas. En särorganisation skulle kunna tillämpa en friare lönesättning än högskolan. Den skulle kunna ställa affärsmässiga krav på sina anställda och lämna uppdragsköparna garantier för kvalitet och leveranstid. En särorganisation skulle kunna avtala om sekretess och upphovsrätt på samma sätt som konkurrenterna. Det statliga budgetsystemet och formerna för att fatta beslut sågs också som begränsningar. Särorganisationen kunde i stället arbeta efter sedvanliga företagsekonomiska principer.

Till en andra grupp av motiv hänfördes synen på högskolans resurser och kompetens för forskningssamverkan som *en basresurs* som skulle kunna användas för att medverka i *den industriella utvecklingen* i landet och i skilda regioner. Det handlade om att medverka aktivt vid utvecklingen av idéer och innovationer till produkter och vid etablering av produktion och företag. Det var därför viktigt att forskningssamverkan bedrevs av ett självständigt rättssubjekt, som kunde ikläda sig rättigheter och skyldigheter och för sitt ändamål förfoga över en basresurs och ett riskkapital. Det handlade således om en verksamhet som delvis gick avsevärt utöver högskolans i lag och förordning reglerade uppgifter och som därför borde bedrivas fristående.

Till en tredje grupp motiv hänfördes att *uppdragsgivarna* genom en särorganisation skulle kunna beredas ett mer *direkt inflytande* över verksamheten. Detta sågs som viktigt särskilt för att kunna föra över en större del av sektorsorganens forskning till högskolorna. Att sektorsorganen via de fristående forskningsinstituten själva kunde planera och

leda sina forskningsprojekt hade nämligen i debatten anförts som ett motiv mot att sektorsforskningen i större utsträckning skulle ske hos högskolorna.

2.1.2 Gemensamma drag

Tre gemensamma drag kunde enligt FOSAM konstateras hos alla typer av sårorganisationer. För det första utgjorde de instrument för ett effektivare utnyttjande av högskolans samlade resurser i form av personal, utrustning och lokaler. Vidare innebar de att högskoleenheten och sårorganisationen var fullständigt separerade i ekonomiskt hänseende, samtidigt som det var möjligt att överblicka den samlade verksamheten. Slutligen förelåg ett behov av basfinansiering, dvs. kapital utöver de årliga rörelseintäkterna. Detta kapitalbehov kunde tänkas täckas genom att högskolorna i sin budget avsatte medel för sårorganisationerna eller genom att medel tillsköts direkt över statsbudgeten eller av externa intressenter.

2.1.3 Alternativa verksamhetsformer

I sin analys av alternativa verksamhetsformer utgick FOSAM från tre huvudgrupper: (1) från högskolan fristående organ, (2) särskilda enheter inom högskoleorganisationen, (3) samarbetsavtal med fristående forskningsinstitutioner.

Inom den första gruppen – från högskolan fristående organ – såg kommittén främst tre alternativ, nämligen stiftelse, aktiebolag och statlig myndighet. Av dessa förordades *stiftelseformen* som den lämpligaste.

Aktiebolagsformen ansågs mindre lämplig. Aktiebolagslagens reglering till skydd för främst aktieägars och borgenärs intressen kan medföra en onödig belastning för ett statligt företag. Vidare är ju aktiebolagsformen avsedd för vinstgivande affärsverksamhet av ett slag som knappast är aktuell i detta sammanhang.

Med formen *statlig myndighet* avsåg FOSAM en särskild statlig myndighet vid sidan av högskolan. Myndighetsformen ansågs ha fördelar i situationer då statsmakternas behov av att styra statlig verksamhet är särskilt stora eller då särskilda rättssäkerhetskrav måste ställas på verksamheten. Sådana krav torde inte gälla för högskolornas forskningssamverkan. Den ingående regleringen av resursanskaffning vid myndigheter är en nackdel särskilt vid affärsverksamhet. Myndighetsformen ansågs också mindre lämplig i situationer då en långtgående samverkan med utanförstående grupper är väsentlig för verksamheten. Fördelarna med fristående myndighet ansågs sammantagna relativt små jämfört med organisatoriska lösningar inom högskolans ram.

Den organisationsform som enligt FOSAM:s bedömning bäst tillgodoser de behov som aktualiseras av högskolans forskningssamverkan är i stället *stiftelsen*. Med stiftelser likställde FOSAM allmän inrättning eller anstalt. Som stiftelseformens främsta fördel anfördes dess flexibilitet. Saknaden av lagreglering av beslutsformerna medför att stiftelseformen kan anpassas till de särskilda krav som gäller inom varje verksamhet. Stiftelseformen innebär också att särorganisationen får egen rättssubjektivitet vilket är en förutsättning för att kunna tillgodose flera av de motiv som anförts för särorganisationer.

FOSAM ställde upp fyra villkor för högskolans medverkande i stiftelser.

1. Verksamheten måste i ekonomiskt hänseende vara fullständigt separerad från högskolan.
2. Högskolan måste ha insyn i och ett visst inflytande över organisationen.
3. Berörda fakultets- och sektionsnämnder måste ta på sig ett vetenskapligt ansvar för verksamheten.
4. Kommande utbyggnad skall ske under hänsynstagande till verksamhet och resurser vid andra statliga och statsunderstödda forskningsinrättningar.

Till den andra huvudgruppen – särskilda enheter inom högskoleorganisationen – hänfördes dels den i 15 kap. högskoleförordningen förutsatta organisationsformen *annan arbetsenhet* och ”*program för utveckling*” av det slag som vid denna tid hade aktualiserats vid universitetet i Linköping. Vad gäller annan arbetsenhet kan ramarna för verksamheten och ledningsfunktionerna utformas efter behoven i varje enskilt fall. Föreskrifter skall utformas av regeringen. Denna lösning innebär att verksamheten är reglerad av samma bestämmelser som om den bedrivits vid en högskoleinstitution, med undantaget att en särskild ledningsorganisation kan utformas. Alternativet ”program för utveckling” förordades framför annan arbetsenhet.

Inom den tredje huvudgruppen – *samarbetsavtal med befintliga organ* – förordades samarbete med kollektivforskningsinstituten.

2.1.4 Hur mottogs FOSAM:s förslag?

FOSAM:s förordande av stiftelseformen fick ett blandat mottagande hos remissinstanserna. Flertalet var positiva eller i vart fall inte avvisande; vissa underströk dock behovet av stor restriktivitet.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) hade remitterat FOSAM:s förslag till samtliga högskolor. Flertalet av dessa tillstyrkte förslaget. För egen del anförde UHÄ däremot att samverkan mellan högskola och näringsliv normalt bör kunna ske utan att särorganisationer inrättas. I vissa fall kan dock speciella organisatoriska lösningar vara motiverade för att tillgodose särskilda samverkansbehov. Vidare borde vidgade möjligheter att inrätta särorganisationer kunna bidra till att minska floran av privata konsultföretag knutna till befattningshavare inom högskolan. De föreslagna typerna av särorganisationer borde sålunda var för sig kunna tillämpas inom olika områden av högskolan. Högskolemyndigheterna bör naturligtvis följa och i skilda avseenden utvärdera verksamheten inom de organisationer som kommer till stand.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) hade inför sitt remissvar studerat SINTEF i Trondheim, en stiftelse med anknytning till den tekniska hög-

skolan där. Erfarenheterna därifrån ansågs mycket goda. Likväl kan inte de organisatoriska formerna anses avgörande för en framgångsrik uppdragsforskning. Avgörande är i stället tillgången på kvalificerade personer som är stimulerade och ekonomiskt motiverade av uppdragen. Mot denna bakgrund tillstyrkte STU FOSAM:s förslag att särorganisationer i form av stiftelser etc. tillskapas. Därvid förordades decentraliserade, enkla lösningar fria från detaljprövning på central nivå.

Naturvårdsverket ansåg det positivt om några typer av särorganisationer kunde provas. Verket såg många uppgifter som med fördel skulle kunna lösas i en sådan organisation, exempelvis testning av kemikaliers miljö- och hälsoeffekter.

FRN instämde i FOSAM:s bedömning att en utvidgad forskningssamverkan högskola-näringsliv är ytterst angelägen och att alla rimliga organisatoriska lösningar bör provas för att stimulera detta. Man fann dock inte FOSAM:s förslag vara så konkreta att de krävde någon särskild kommentar.

Medicinska forskningsrådet (MFR) tillstyrkte förslaget men underströk att en sådan organisation skall utnyttjas på mycket strikta indikationer.

Statskontoret såg problem när det gäller ekonomiskt ansvar och ansvarstagande. I avvaktan på en ny lagstiftning om stiftelser förordades därför en synnerligen restriktiv hållning gentemot alla förslag att omorganisera offentlig verksamhet i privaträttsliga former genom stiftelsebildning.

Riksrevisionsverket (RRV) avstyrkte förslaget. Högskolorna har redan vissa möjligheter att skapa specialorienterade enheter typ centrumbildningar, särskild inrättning och fristående forskningsprogram förutsatt att dessa organisatoriskt förblir en del av högskolemyndigheten. Ett tungt vägande skäl för förslaget syntes, framhöll RRV, vara att löneskillnaderna gör det svårt för de tekniska högskolorna att konkurrera med den privata sektorn. Sådana problem uppträder på många håll inom statsförvaltningen och bör tas upp i ett vidare sammanhang. Sam-

mantaget hade FOSAM enligt RRV inte lagt fram övertygande bevis för att nyttan med den föreslagna nyordningen uppvägde de betydande "kostnader" man kunde befara – minskade incitament för satsningar på grundutbildning och vetenskaplig kunskapsutveckling, uppkomst av "A- och B-lag" inom högskoleinstitutionen och betydande svårigheter för de lokala högskolemyndigheterna att utöva den tillsyn och kontroll som FOSAM förutsatte.

Landstingsförbundet ansåg att det i första hand borde vidtas förändringar inom högskoleorganisationen för att nå en bättre samverkan.

Sveriges förenade studentkårer (SFS) varnade för en alltför optimistisk syn på särorganisationernas förmåga att lösa högskolans samarbetsproblem.

2.1.5 Departementschefens ställningstagande

Departementschefen (prop. 1981/82:106 s. 85 ff) intog en restriktiv inställning till förslaget. Han hänvisade bl.a. till den kritik som statskontoret och RRV hade framfört. Men även andra frågor, bl.a. sådana som inom staten bygger på offentligrättsliga bestämmelser, kan ge upphov till komplikationer. Han förutsåg sådana inom bl.a. personalområdet när man inom samma lokaler och med gemensamt utnyttjande av befintliga materiella och personella resurser har dels en privaträttslig stiftelse för uppdragsverksamhet, dels en statlig högskoleinstitution för övrig forskning och utbildning med skilda lönesystem och arbetsvillkor för personalen.

Departementschefen sammanfattade sitt ställningstagande på följande sätt. Den författningsmässiga regleringen av högskolan medger redan nu en betydande variation av formerna för forskningssamverkan. Därmed bör det också vara möjligt att inom detta regelkomplex tillgodose de flesta berättigade krav som kan förknippas med en sådan samverkan. En särorganisation i form av stiftelse för med sig en rad problem vars konsekvenser är svåra att överblicka. Denna modell för forskningssamverkan bör därför inte utnyttjas om inte alldeles särskilda förhållanden

motiverar det. Det bör då liksom f.n. ske med restriktivitet och frågan bör i varje enskilt fall prövas av regeringen.

2.2 Forskningspropositionen år 1984

Samverkansfrågorna togs närmast upp i 1984 års forskningsproposition (prop. 1983/84:107). Denna omfattade en inledningstext av statsrådet Ingvar Carlsson samt tio departementsbilagor. Den förra innehöll ett särskilt avsnitt 8, Samverkan mellan näringslivet och statlig forskningsverksamhet (s. 20–23). Som utgångspunkt anføres där att ett genomgående drag i svensk industris utveckling är att den blir alltmer kunskapsintensiv. Det framhölls att investeringar i FoU ökat trots att den samlade investeringsvolymen fallit under en följd av år. I fortsättningen tecknas utvecklingslinjer mot sekelskiftet. Stora förändringar förutses. Vi är på väg att lägga grunden till en kvalitativt ny industri, framhöll statsrådet. Framför allt hänger detta samman med den explosiva utvecklingen inom bioteknik, mikroelektronik, informationsteknik etc. Denna utveckling är ofrånkomlig om industrin skall kunna behålla sin ställning i internationell konkurrens.

I det följande framhålles att företagen i takt med sin egen FoU-satsning blir alltmer beroende av högskolans breda kompetens. Under senare år hade också flera åtgärder vidtagits som stärkt det direkta samarbetet mellan högskoleforskning och företagens utvecklingsarbete. I detta sammanhang berörs bl.a. kollektiva forskningsprogram, industrifinansierade tjänster som adjungerad professor och uppdragsforskning vid högskoleinstitutioner. Vidare anförde statsrådet (s. 21):

En rad forskarbyar, teknik- och innovationscentra för samarbete mellan högskola och omvärld har kommit till under de senaste åren. Detta gäller t.ex. forskarbyn Idéon i Lund, Teknikcentrum i Linköping och Innovationscentrum vid Chalmers tekniska högskola. Vid högskolan i Luleå har sedan dess tillkommit en aktiv och framgångsrik samverkan med regionens näringsliv bedrivits. Planer finns också för ett särskilt elektronikcentrum i Kista utanför Stockholm. Även vid universiteten i Umeå och Uppsala planeras särskilda organisationer för samverkan med näringslivet.

I ett flertal av landets regioner har särskilda organ skapats för att utnyttja forskningens möjligheter att stimulera näringsliv och sysselsättning i regionen.

Statsrådet anmärkte att det även höjs varnande röster i den svenska debatten mot den utveckling som pågår med allt större intresse för näringslivets medverkan i den statligt finansierade forskningen och utvecklingen. För egen del intog han emellertid en positiv hållning (s. 22):

Min egen uppfattning är att en samverkan mellan den forskning som finansieras med statliga medel och bedrivs vid högskolor eller andra organ och näringslivet otvetydigt är av värde för samhället.

Vi knyter stora förhoppningar till forskningens möjligheter att bidra till förnyelsen i svensk industri och därmed förbättra den svenska ekonomin. Det är då uppenbarligen angeläget att forskningens resultat utnyttjas i företagens förnyelse av produktionen och att överföringen av kunskap sker så snabbt som möjligt. Detta förutsätter en nära samverkan.

Samtidigt är det självfallet nödvändigt, fortsatte statsrådet, att formerna och villkoren för samverkan väljs så att negativa effekter på högskolans centrala och långsiktiga uppgifter undviks. De initiativ som tagits vid universiteten och högskolorna lovordades för att visa starkt engagemang och betydande entusiasm; det var också motiverat med en utvärdering av de samverkansformer som byggts upp. Statsrådet uttalade i denna del (s. 23):

De initiativ som tagits på senare tid vid de svenska universiteten och högskolorna för att skapa förutsättningar för industrisamverkan tyder på ett starkt engagemang och en betydande entusiasm för att bidra till arbetet att stärka svensk industri och svensk ekonomi. Det är en viktig uppgift för regeringen att underlätta och stödja dessa strävanden. Samtidigt är det självfallet angeläget att noggrant följa den verksamhet som nu pågår och planeras mot bakgrund av de risker som berörts ovan. Även om det lokala engagemanget bör uppmuntras finns det anledning att förutsättningslöst pröva effekterna på högskolans totala verksamhet. Jag anser det därför motiverat att på ett samlat sätt utvärdera de samverkansformer som nu byggts upp. En sådan utvärdering bör föreligga i sådan tid att den kan behandlas i nästa forskningspolitiska proposition, som bör läggas fram i början av år 1987. Jag avser att i särskild ordning ta initiativ till en sådan utvärdering. Den bör bedrivas så att den kan ge underlag även för de ställningstaganden till former för industrisamverkan som kan bli aktuella de närmaste åren.

Det är angeläget att klara regler finns för de enskilda forskarnas industriuppdrag. I flera år har kritik riktats mot oklarheter i regler för högskoleanställdas bisysslor.

Till dessa uttalanden hänvisade utbildningsministern i sin departementsbilaga (bil. 5 s. 30):

Den författningsmässiga regleringen av högskolan medger redan nu en betydande variation av formerna för forskningssamverkan. Det bör vara möjligt att inom ramen för högskoleförordningens bestämmelser tillgodose de flesta berättigade krav som kan förknippas med en sådan verksamhet. En sårorganisation i form av stiftelse borde, enligt föredraganden, utnyttjas endast om alldeles särskilda förhållanden motiverade det och frågan borde i varje enskilt fall prövas av regeringen.

Som statsrådet Ingvar Carlsson anförde i inledningen till denna proposition är tiden nu mogen att på ett samlat sätt utvärdera de samverkansformer som har byggts upp.

2.3 Forskningsrådsnämndens utredning

I januari 1985 fick FRN av regeringen uppdraget att kartlägga och analysera formerna för samverkan mellan högskola och näringsliv. Uppdraget redovisades i FRN:s Rapport 86:1 "Högskolan och Näringslivet – Roller Möjligheter Målkonflikter".

2.3.1 En historisk bakgrund

FRN tecknar inledningsvis en bakgrund omfattande de senaste 150 årens utveckling och de nya förutsättningarna för samarbetet.

Man konstaterar att universitetens huvuduppgift från mycket tidigt och långt fram varit utbildning. Forskningen vid universiteten var tidigare starkt begränsad till volym och i ringa grad inriktad på att lösa praktiska problem. De lantbruks- respektive ingenjörstekniska skolor som byggdes upp kring mitten av 1800-talet var till en början praktiskt inriktade och saknade anknytning till universiteten. Man skall, framhöll FRN, inte alltför starkt koppla ihop den högre tekniska utvecklingen med industrialiseringen.

Påverkan från högskolan och universiteten var i huvudsak indirekt; de i högskolan utbildade spreds ut i näringslivet och bar med sig sina kunskaper. En diskussion om ett mer organiserat samarbete tog fart först i slutet av 1930-talet. Särskilt aktiva var då Ingenjörsvetenskapsakademien och Industriförbundet. På 1940-talet inrättades de första forskningsråden och deras projektstöd skulle inriktas just på högskolorna. En rad branschinstitut tillkom också.

Vad gäller nuläget framhåller FRN den enorma ökning av FoU-aktiviteterna som strukturomvandlingen till alltmer vetenskapsbaserad produktion leder till. Den vetenskapliga och tekniska utvecklingen har skapat radikalt nya förhållanden. Den inomvetenskapligt intressanta grundforskningens resultat har inom en rad områden kommit att bli snabbt exploateringsbara. Inom t.ex. biotekniken och stora delar av fysik- och kemiområdena har grundforskningen blivit tillämpad forskning och därmed direkt kommersiellt intressant. Forskningen och teknikens utveckling har lett till att industri och universitet "drivs ihop", avståndet mellan forskningsfronten och den kommersiella produktionen har minskat inom allt fler områden.

Det har uppkommit ett ömsesidigt beroende mellan näringslivet och högskolan. Näringslivet behöver nyutbildad arbetskraft. Den personal som varit ute på marknaden behöver vidareutbildning för att vidga sin kompetens till nya områden. Universiteten är också beroende av näringslivet – för sofistikerade frågeställningar i FoU-arbetet och för sin kompetens. Vid vissa industrilaboratorier bedrivs i dag en forskning som kvalitetsmässigt överflyglar vad som presteras vid de bästa högskoleinstitutionerna. Näringslivets ökade intresse för högskolans forskning kan då till stor del förklaras med de ökade behoven att rekrytera välutbildad arbetskraft. Ett gott samarbete ger en återföring till högskolan av de krav som industrin ställer. Det ger industrin en uppfattning om kvalitet och inriktning på vad högskolan producerar. Vidare bidrar det till att etablera de sociala nätverk som bildar grunden för fortsatt samverkan.

FRN erinrar om diskussionerna i slutet av 1960- och början av 1970-talet, då samarbetet mellan högskola och näringsliv ofta var präglat av främlingskap, misstro och olust. Man ställer frågan om ett alltför intensivt samarbete mellan högskola och näringsliv i framtiden kan provocera fram en reaktion liknande den som då var förhärskande. Svårigheten att via offentliga medel finansiera högskolans nödvändiga expansion och nivåhöjning har, liksom industrins på vissa håll överlägsna FoU-resurser, tvingat högskolan att söka både finansiellt stöd och intellektuell stimulans från FoU-intensiv industri. Om högskolans kunskapsresurser mobiliseras kan industrins innovationsförmåga höjas och dess konkurrenskraft förstärkas. Den kritik som i dag förekommer brukar med ett samlingsbegrepp anges gälla "universitetssystemets funktionella överbelastning". Därmed avses svårigheterna för universiteten att med bevarad eller helst höjd kvalitet kunna fullgöra alla de uppgifter som samhället i stort efterfrågar utan att några på lång sikt skadliga effekter uppstår för någon av uppgifterna. Samverkan med näringslivet får inte gå ut över den fria forskningen, den disciplininriktade grundforskningen eller den grundläggande uppgiften att utbilda kvalificerad arbetskraft.

2.3.2 Aktuella samarbetsformer

Efter dessa inledande avsnitt gör FRN i rapporten en genomgång av aktuella samarbetsformer och ser något till de risker som är förknippade med dem.

1. I en första punkt behandlas *uppdragsforskningen*. De farhågor som anges eventuellt kunna hysas gäller att den enskilde forskaren/uppdragstagaren inte alltid tar ut full kostnadstäckning. Vidare erinras om att det bör råda balans mellan externa medel för FoU och högskolans egna resurser för forskning. I annat fall riskeras dels ett konjunkturberoende, dels att den mera disciplininriktade grundforskningen blir lidande.

2. I en andra punkt behandlas *konsulttjänster – rådgivning*. Här anges farhågorna gälla att verksamheten är sluten, vilket kan aktualisera frågan om högskolans trovärdighet.

3. Härfter behandlas i en tredje punkt systemen med *kontaktforskare och adjungerade professorer*. En adjungerad professor har sin huvudtjänst vid något företag men tjänstgör en dag i veckan vid högskolan. Hans företag står ofta i praktiken för lönen via någon donationsfond. Den adjungerade professorn fungerar som en länk mellan institutionen och företaget. Han har kontakt med universitetsforskningen och fungerar som "talangscout" både vad gäller idéer och personal. Det är viktigt att tillsättandet av de adjungerade professorerna följer acceptabla granskningsprocedurer så att ingen misstänker att ett företag "köper" professorstitlar.

Genom systemet med kontaktforskare ställer högskolan forskare till små och medelstora företags förfogande. Det är fråga om en försöksverksamhet i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå som har tillkommit på initiativ av FOSAM.

4. Punkten fyra handlar om *programstöd* – ett mindre antal fall där företag eller branscher sluter överenskommelser med forskare eller institutioner om långsiktigt samarbete och finansiering. Denna samverkansform ger vanligtvis forskarna större frihet och stabilare finansieringstöd. Programmen gäller ganska grundläggande frågeställningar. I detta sammanhang görs jämförelser med STU:s program för kunskapsutveckling som, beroende på definition, inom högskolesektorn engagerar 300–500 forskare och 800–1 000 doktorander.

5. I den femte punkten behandlas *kollektiv forskning*. Det är benämningen på FoU som är gemensam för en bransch eller annan grupp av intressenter och som samfinansieras av staten (oftast STU) och branscherna. År 1986 svarade staten för drygt 110 milj.kr. av kostnaderna för denna forskning och näringslivet för ett något högre belopp. I de löpande omförhandlingar som förs mellan staten och industrin om den kollektiva forskningen har strävan varit att förmå näringslivet att ta en större del av finansieringen.

6. *Forskarbyar* – "science parks" – behandlas i den sjätte punkten. Här varnas för att dessa kan fungera som en alltför effektiv sluss som för forskarna ut i näringslivet i en takt som kan skada högskolan. I forskarbyarna ryms bl.a. groddföretag, dvs. företag som drivs och ägs av högskolepersonal eller f.d. forskare i syfte att kommersiellt söka exploatera idéer och innovationer som har sin rot i högskolans forskning. FRN varnar högskolorna i synnerhet för att medverka som finansiell intressent i företagsutvecklingen.

7. *"Regionala satsningar, regionala forskningsråd och stiftelser"*, är rubriken på den sjunde punkten. Bakom dessa satsningar står oftast landsting och länsstyrelser i syfte att med anknytning till regionens högskola skapa kontakter och stimulera industriell utveckling och samsättning.

8. I en åttonde punkt behandlas *uppdragsutbildningen*. Den anges spela en relativt liten ekonomisk roll för de äldre högskolorna, medan de nyare och regionala högskolorna blir allt djupare engagerade. Verksamheten organiseras från högskolornas sida på olika sätt. De flesta har någon form av kurs- eller konferenssekretariat eller, i sin mest utvecklade form, särorganisationer. På sina håll inom högskolorna knyts stora förhoppningar till uppdragsutbildningen som en expanderande marknad. Den kan få mera genomgripande konsekvenser för högskolans traditionella uppgifter än vad övrig samverkan med externa FoU-intressenter synes ha haft. Tillgången på kompetenta lärare kan bli den avgörande faktorn. Om högskolan inte lyckas möta det behov av fort- och vidareutbildning som finns inom näringslivet kommer det att täckas av andra organisationer, konsultfirmor m.m. som i sin tur kommer att utnyttja högskolans lärare via bisysslor eller helt locka bort dem från högskolan. Planeringen av uppdragsutbildningen är mycket arbetskrävande. Detta samarbete är inte helt oproblemiskt, bl.a. kan institutionerna få problem i sin ordinarie undervisning. Det är viktigt att högskolan får möjlighet att bedriva sin uppdragsutbildning med ett visst mått av ekonomisk flexibilitet så att förluster på en utbildning, konferens eller dylikt kan balanseras med överskott från en annan.

9. Slutligen redogörs i punkten nio för verksamheten inom *kontaktsekreteriaten*. Sådana finns nu vid samtliga högskolor i Sverige. De finansierades tidigare av STU. I början av 1980-talet överfördes kontaktsekreteriaten till högskolans ansvarsområde och resurserna förstärktes kraftigt. År 1986 fanns ca 45 personer anställda vid kontaktsekreteriaten. De har varierande uppgifter. Vissa är främst inriktade på förmedling av uppdrag, ibland med särskild satsning på små och medelstora företag. Andra har specialiserat sig på att arrangera utbildningar, kurser, seminarier och konferenser medan åter andra har kontaktforskarverksamheten knuten till sig. På vissa håll har kontaktsekreteriaten samordnats med informationsverksamheten i allmänhet.

Det har ibland riktats kritik mot högskolans kontakt-, förmedlings- och informationsverksamhet av innebörd att den är fragmenterad och svåröverskådlig. Allteftersom fler speciella organisationer tas i anspråk ökar samordningsproblemen. I utländska analyser av kontakt- och förmedlingsverksamhet har varnats för risken att den "marginaliseras" i högskolans organisation och hierarki. De motmedel som används är att lägga verksamheten nära de forskande och utbildande "produktionsenheterna" och knyta an funktionen till en kraftfull planerande och resursfördelande nivå i högskolans system.

2.3.3 FRN:s slutsatser och förslag

I sin avslutande analys fastslår FRN att den i snabb takt stadda utvecklingen av samarbetet mellan högskola och näringsliv är ett hälsotecken. Det demonstrerar hur omvärlden alltmer erkänner sitt ökande behov av forskning och utveckling och av högskoleutbildad personal. Den visar att högskolan har en verksamhet som svarar mot behov i näringsliv och samhälle.

Högskolan har många uppgifter – långsiktig, grundläggande forskning, tillämpad forskning och utvecklingsarbete för en rad olika intressenter, generell och specialiserad grundutbildning och forskarutbildning, fortbildning och information etc. Dessa uppgifter skall fullgöras med bibehållen integritet och oberoende respektive öppenhet för externa behov

och på relevans. Därav följer balansproblem och inbyggda målkonflikter.

Om hur samarbetet med näringslivet skall organiseras och om lämpligheten av särorganisationer anför FRN, att den generella ansatsen måste vara att ge högskolorna stor frihet att finna lösningar som passar de lokala förutsättningarna, både med hänsyn till högskolan själv och näringslivets redovisade behov. Högskolan arbetar under offentligt myndighetsansvar och bör därför ges förtroendet att lösa sina uppgifter utan detaljerade och restriktiva, centralt utformade regelverk. Rikedomerna av former för särorganisationer utgör inte i sig något problem. Det finns enligt nämndens bedömning inte några starka skäl för likformighet om de generella och rimliga kraven på öppenhet och redovisning av högskolans och särorganisationernas medelsanvändning tillgodoses. FRN anser därför att högskolan inte fortsättningsvis skall behöva inhämta särskilt tillstånd av regeringen för att inrätta stiftelser och andra samsamarbetsorgan. Däremot bör högskolan i lämplig form, exempelvis i verksamhetsberättelserna, redovisa och beskriva sina engagemang i olika slag av särorganisationer.

FRN varnar dock högskolorna från att engagera sig som delägare i aktiebolag med kommersiell anknytning till högskolans arbete och dess forskare. Ett ömsesidigt kommersiellt beroendeförhållande mellan forskare och högskola via ett högskoleägt eller högskoledominerat företag innebär många risker. Frågor om kapitaltillskott och förlusttäckning liksom frågor om uppdrag till högskolan och prissättning härför är exempel på var problem kan uppstå. Stor restriktivitet bör därför iakttas i dessa sammanhang. I den mån högskolan via fonder engagerats som ägare i avknoppade företag bör ett dominerande ägarintresse undvikas.

Vad gäller samverkan med näringslivet via högskolans befintliga organisation pekade FRN framför allt på två problem som förklaring till högskolans svårigheter.

Det gäller först och främst de anställdas löne- och anställningsvillkor samt deras möjligheter att utvecklas i arbetet. Förmåner och fördelar måste ges större utrymme än regler och restriktioner. Enligt nämndens

bedömning beror inrättandet av särorganisationer till stor del på att man därigenom kan tillämpa en friare lönesättning och ge löner som är konkurrenskraftiga med näringslivet. Avtappningen av kvalificerad personal, överströmningen av arbetsuppgifter till särorganisationer och jakten på bisysslor som löneförstärkning innebär uppenbara risker för att högskolans viktigaste uppgifter – grundutbildning och grundläggande forskning – blir lidande.

Vidare gäller det högskolans befogenheter och beslutsförmåga. Ökade befogenheter måste ges högskolan att fatta beslut som bedöms gynna den egna verksamheten. Det gäller lönefrågor, medelshantering m.m. De sammanträdeskrävande beslutsformerna bör uppluckras och besluten i större utsträckning fattas av rektorer respektive institutionsprefter. Det är också just det tungrodda beslutssystemet som ligger bakom tillkomsten av allt fler särorganisationer och det förhållandet att forskare åtar sig många uppdrag som bisysslor i stället för att avvakta beslutsgången.

2.3.4 Hur mottogs FRN:s rapport?

FRN:s rapport remissbehandlades aldrig. UHÄ tog emellertid upp rapporten i sina överväganden och förslag (UHÄ-rapport 1986:14) inför 1987 års forskningspolitiska proposition. UHÄ framhöll att reglerna för högskolans förhållande till näringslivet bör vara klara, enkla och utvecklingsbefrämjande och att FRN:s förslag fyller dessa krav och därför bör fastställas.

I den forskningspolitiska propositionen (1986/87:80 bil. 6 s. 43 ff) förutskickade departementschefen att han i annat sammanhang avsåg att föreslå regeringen att en särskild utredningsman får i uppdrag att bedöma behovet av stiftelser som organisationsform och föreslå vilka villkor som bör vara uppfyllda för att särskilt tillstånd från regeringen inte skall behöva inhämtas vid bildande av en stiftelse. För det fall en stiftelse framstår som den mest ändamålsenliga lösningen bör det i allmänhet kunna delegeras till högskolan att besluta om stiftelsebildning. En förutsättning för en sådan delegering är emellertid att vissa preciserade

villkor i fråga om bl.a. stiftelsens syfte och insyn i verksamheten från högskolans sida är uppfyllda. Om andra förutsättningar avses få gälla bör det ankomma på regeringen att besluta om stiftelsebildningen.

2.4 1985 års regionalpolitiska beslut m.m.

Det regionalpolitiska arbetet bedrivs med inriktning på att främja en positiv utveckling av näringsliv och sysselsättning m.m. i alla delar av landet och att åstadkomma regional utjämning mellan skilda delar av landet. Därvid intar åtgärder för att främja utbildning, forskning, teknikutveckling och teknikspridning numera en viktig roll.

I 1985 års regionalpolitiska beslut (prop. 1984/85:115) angavs vissa riktlinjer för de kommande åren. I propositionen behandlades diverse förslag från regionalpolitiska utredningen, dataeffektutredningen och glesbygdsdelegationen, innefattande utvecklingsprogram och åtgärder för att bygga upp och förstärka nätverk av kontakter mellan företag, regionala organ och utbildningen/forskningen.

Vid behandlingen av regionalpolitiken ägnades ett särskilt avsnitt (3.3) åtgärder för att främja utbildning, forskning, teknikutveckling och teknikspridning. Inledningsvis framhöll industriministern bl.a. (s. 45) att en väl utbyggd infrastruktur inom utbildningens och forskningens område är en viktig förutsättning för en god utveckling i landets olika delar. Den omfattande utbyggnad och geografiska spridning av högskoleutbildningen som har genomförts har otvetydigt haft stor betydelse för utvecklingen i landet som helhet och i olika regioner. De mindre högskolorna är, fortsatte statsrådet, en resurs för regional utveckling inte bara med hänsyn till den egna verksamheten, utan också som kontaktlänk till högskolesystemet i stort. För att stärka denna kontaktfunktion har basorganisationen för kontakterna med det omgivande samhället och med enheterna med fast forskningsorganisation förstärkts. Vidare uttalades bl.a. följande.

En väsentlig del av det regionala utvecklingsarbetet har kommit att omfatta åtgärder för att bygga upp nätverk av kontakter mellan företag, regionala organ och utbildningen/forskningen. För att främja

teknikutveckling och teknikspridning har i ökande omfattning förslag om olika former av teknikcentra förts fram som ett sätt att skapa gemensamma lösningar för att tillfredsställa olika intressenters utvecklings- och utbildningsbehov.

Det är angeläget med ett fortsatt och fördjupat samarbete i utbildnings- och utvecklingsfrågor både på regional och central nivå mellan regionalpolitiskt och utbildningspolitiskt ansvariga organ. Teknikfrågor i vid mening bör ägnas fortsatt stor uppmärksamhet.

Teknikspridning ägnades särskild uppmärksamhet i det följande (3.3.2). Inledningsvis konstaterade industriministern (s. 48 ff).

De regionala FoU-råd och forskningsstiftelser som vuxit fram, inte minst i anslutning till de mindre högskolorna, visar att man på lokal och regional nivå känner behov av och vill pröva nya vägar för samverkan mellan företag och utbildningssektorn. De nya organen har enligt min mening medverkat till ett förbättrat kontaktnät och effektivare former av informationsutbyte och kunskapsöverföring. Erfarenheterna av verksamheten är hittills genomgående goda, vilket också en enig remissopinion understryker.

De regionala samverkansorganen har i sin tur i flera fall medverkat till att teknikcentra i olika former skapats. Med teknikcentra avser jag sådana organ som inrättats för att på olika sätt underlätta spridning av ny teknik till främst små och medelstora företag. Verksamheten kan bestå av konsultverksamhet (t.ex. CAD/CAM), utvecklingsarbete (prototyp-tillverkning m.m.), utbildning (för gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning, högskola, företag, länsarbetsnämnd m.fl.) och uthyrning av teknisk utrustning.

Den typ av teknikcentrum jag här avser kan bedrivas i form av t.ex. en stiftelse med företag, kommuner, regionala organ, branschorgan etc. som huvudmän. Andra former kan också förekomma. Genom att samordna verksamheten kan utrustning och personal utnyttjas effektivare. De olika intressenterna får på så sätt tillgång till resurser som de var för sig inte skulle kunna skaffa sig. Utrustningen kan också förnyas snabbare än om var och en skulle svara för sin utrustning.

Departementschefen framhöll som angeläget att de avgörande besluten om inrättande av sådana organ fattas av regionala och lokala organ. Det är där som förutsättningarna är bäst kända. Teknikcentra bör kunna utgöra viktiga komplement till de resurser som finns på STU, branschinstitut m.fl. centrala organ och på de regionala utvecklingsfonderna. De senare arbetar operativt med att sprida ny kunskap och teknik till små och medelstora företag. Relationerna mellan teknikcentra och utvecklingsfonderna kan utformas så att respektive teknikcentrum blir en av fondens huvudresurser i den teknikbaserade företags servicen. Läns-

styrelserna har en viktig roll att spela när det gäller att t.ex. förhandla fram och samordna olika statliga, kommunala m.fl. insatser.

I propositionen diskuterades också på vad sätt staten kan stödja den regionala teknikspridningen. Departementschefen betonade att såväl det organisatoriska som det ekonomiska ansvaret ligger i regionerna. Därutöver blir länsstyrelsernas samordningsroll och projektmedlen inom länsanslaget viktiga faktorer. Inom ramen för projektmedel har länsstyrelserna möjlighet att genom försöksverksamhet, initialstöd och projektvist stöd främja verksamheten. Departementschefen föreslog att detta anslag skulle räknas upp till 80 milj.kr. för det kommande budgetåret. Därutöver fann han att regeringen borde kunna stödja särskilt angelägna projekt om t.ex. medelsfrågan inte kan lösas på enbart regional nivå eller om projekten är av länsövergripande karaktär. Regeringen skulle därför ges möjlighet att med medel från anslaget Regionala utvecklingsinsatser m.m. lämna stöd till teknikspridningsprojekt i regionalpolitiskt prioriterade regioner.

Propositionen biträdades av riksdagen såvitt här är av betydelse. I bilaga till de årliga budgetpropositionerna brukar redovisas vilka teknik- och utvecklingscentra som respektive budgetår beviljats stöd från det särskilda anslaget. Därutöver förekommer stöd i form av lokaliseringsbidrag och lokaliseringsstöd. Hur länsstyrelserna fördelat sina projektmedel redovisas i deras årliga länsrapporter.

I juni 1985 uppdrog regeringen åt samtliga länsstyrelser att utarbeta regionala teknikspridningsprogram. För att förbättra samordningen på central nivå och för att få ett bättre beslutsunderlag gav regeringen samtidigt SIND, STU, skolöverstyrelsen (SÖ) och UHÅ i uppdrag att göra en samlad redovisning och bedömning över pågående och planerade teknikspridningsaktiviteter och deras regionala effekter ("Teknikspridningsuppdraget"). Uppdraget fullgjordes under år 1987 och redovisas i

bl.a. en slutrapport och en sammanställning.¹⁾ I maj 1988 fick ämbetsverken ett nytt uppdrag. De skulle bl.a. följa upp verksamheten vid de centra som fått regionalpolitiskt stöd. Slutrapport skall avges i augusti 1989. En delrapport har nyligen publicerats.²⁾

I Norrbottenpropositionen (prop. 1987/88:86) aviseras utvecklingsstöd till stiftelsen Aurorum i Luleå och redogörs för den forsknings- och utvecklingsmiljö, som bl.a. Aurorum och sex andra stiftelser har utvecklat med högskolan i Luleå som kompetensbas.

En år 1987 tillsatt regionalpolitisk kommitté kommer till hösten 1989 att lägga fram sitt betänkande. Nästa regionalpolitiska proposition väntas komma i början av år 1990.

1) Teknik och kunskapsspridning – slutrapport respektive Regionala teknikspridningsprogram – en sammanställning, SIND, STU, UHÄ och SÖ, 1987.

2) Eric Giertz och Göran Reitberger, Uppföljning och utvärdering av teknikcentra, Industriekonomi Eric Giertz AB, 1989.

3 Samverkan – en översikt

Före behandlingen av stiftelser och andra särorganisationer skall utredningen översiktligt söka beskriva *vad samverkan kan bestå i och hur högskolan kan medverka*. Ovan har redogjorts för likartade sammanställningar som FOSAM och FRN gjort. För förståelsen av stiftelsernas roll är det dock nödvändigt med en annan indelning som klarare tar sikte på den samverkan stiftelserna eftersträvar. Samtidigt bör man beakta hur högskolan kan samverka om den står utanför särorganisationerna. Nedanstående schema illustrerar indelningen.

<i>Vad för slags samverkan?</i>	<i>Hur medverkar högskolan?</i>
1. Kontaktnät för teknikspridning m.m.	A. som myndighet genom kontaktsekreteriat, serviceinrättningar, institutioner, centrubildningar eller andra arbetsenheter
2. Främja FoU	
3. Inrätta forskarbyar, teknikparker o.d.	B. genom enskilda lärares/forskarens insatser vid sidan av tjänsten (bisysslor)
4. Stödja groddföretag	
5. Uppdragsverksamhet	C. genom särorganisationer typ stiftelser

Utredningen skall i detta kapitel beskriva de fem punkterna avseende "vad för slags samverkan" (3.1–5). Därefter ges en närmare redogörelse för vad som gäller för uppdragsverksamhet inom högskolans ram. Reglerna om extern finansiering och de direktiv som givits rörande högskolans uppdragsutbildning behandlas därför i avsnitt 3.6 respektive 3.7. I avsnitt 3.8 återges några statistiska uppgifter om omfattningen av högskolans verksamhet. I avsnitt 3.9 berörs forskarens rätt till det uppkom-

na resultatet. Slutligen ges under 3.10 en kort redogörelse för de högskoleanställdas rätt att vid sidan av tjänsten åta sig bisysslor.

3.1 Kontaktnät för teknikspridning m.m.

Genom tillskapandet av s.k. kommunikativa nätverk – ibland institutionaliserade som kontaktorgan – kan parterna söka samordna sina resurser i visst avseende eller verka för att sprida kännedom om ny teknik. Uppbyggnaden av själva kontaktnätet – samverkan i sig – kan rent av betraktas som ett självändamål. Verksamheten bedrivs genom att organisationen anordnar aktiviteter, typ seminarier, konferenser och föreläsningar, för att behandla vetenskapliga frågor. Ofta ger man också ut någon liten skrift bland medlemmar och intressenter. En stiftelses verksamhet kan bestå i enbart detta. Den kan också småningom utvidgas till att exempelvis också omfatta stöd åt forskningsprojekt eller inrättandet av ett teknikcentrum. Verksamheten omfattar då också någon eller några av de andra kategorier som beskrivs i detta kapitel.

Kontaktsekretariaten är vanligtvis en kontaktverksamhet i högskolans regi. Deras uppgift är att på olika sätt främja kontakterna mellan högskolan och dess omgivning. Det kan gälla förmedling av ett uppdrag eller information om aktuella forskningsprojekt. STU var tidigare huvudman för kontaktsekretariaten men år 1980 tog UHÄ över ansvaret. På senare år har vid några högskolor kontaktsekreterarfunktionen byggts ut och förts över till en stiftelse eller förening.

3.2 Främja FoU

Många organisationer har som huvudsakligt syfte att ekonomiskt stödja forskning och utveckling i olika avseenden. Syftet kan exempelvis vara att stärka en högskoleinstitution man anser eftersatt, att stödja viss forskning eller att främja regionens utveckling.

Verksamheten kan vara inriktad på att stödja projekt som stiftelsen själv tagit initiativ till eller som initierats utifrån. I fråga om stödets

omfattning kan man skilja mellan initialt stöd, delfinansierade projekt och helfinansierade projekt.

Ett par organisationer som hänförts till denna kategori arbetar utifrån fasta resurser i form av anställda forskare, egna lokaler och egen utrustning. Syftet är att bygga upp en egen kompetens på området. Vanligare är dock att stiftelsen projektvist stöder någon utomstående forskare med anknytning till högskolan.

3.3 Forskarbyar och teknikparker

Anläggningar som kallas forskarbyar, teknikparker, teknikcentra, utvecklingscentra eller industricentra finns i närheten av så gott som alla svenska universitet och högskolor. Deras existens brukar anföras som ett påtagligt tecken på att samverkan inneburit något nytt och väsentligt för högskolan. Förebilden är framför allt de amerikanska eller engelska "science parks". Beteckningen ger ibland, men inte alltid, en antydning om vilken inriktning respektive anläggning har. Man kan ha olika regler för vilka som får hyra lokaler. Det kan finnas regler som förbjuder industriell tillverkning.

I *forskarbyn* eller *forskningsbyn* ställs ofta krav på att hyresgästerna måste kunna betraktas som *groddföretag* utvecklade ur den närbelägna högskolan. Det kan finnas regler om att de bara får hyra lokalerna ett visst antal år och inte får driva någon form av serietillverkning. Forskarbyn är då avsedd att tjäna som "kuvös" eller "växthus". När företaget står på egna ben bör det flytta ut och bereda plats åt nya "groddar".

Teknikpark förefaller vara ett vidare begrepp. Där välkomnas inte bara groddföretag utan också redan etablerade *forskningsintensiva storföretag*. Tanken är då att de skall förlägga sin forskningsavdelning eller en del därav till teknikparken. Just den fysiska närheten anses vara värdefull inte bara för groddföretagen. Den bedöms kunna ge upphov till en bättre samverkan mellan de högteknologiska företagen och högskolan. Företagen kan lägga ut många av sina forskningsuppgifter på högskolans institutioner. På så sätt kan bl.a. en del doktorsarbeten finansieras.

Vidare får företagen lättare att rekrytera personal. De enskilda forskarna kan ha kvar sin anknytning till högskolan och samtidigt arbeta för något av företagen i teknikbyn.

Vissa "byar" begränsar sig inte till teknikföretag utan välkomnar också annan företagsamhet t.ex. konsultföretag inom ekonomiområdet. Sådana anläggningar brukar efter engelsk förebild kallas *businesspark*.

En teknikparken närbesläktad anläggning är *teknikcentrat* om därmed förstås en anläggning försedd med viss teknisk utrustning till förfogande för företag m.fl. Sådana anläggningar har byggts upp av kommuner och företag i samverkan, ofta med ett betydande statligt stöd till utrustningen. Grundtanken är att teknikcentrat skall vara en mötesplats där företag som har praktiska problem, eller vill lära känna ny teknik, kan få hjälp av specialister. Ett sådant teknikcentrum bedriver normalt ingen egen forskning. Begreppet teknikcentra har förskjutits med åren och fått en allt vidare innebörd. Det används ibland synonymt med begreppet "resurscentra" och kan då innefatta praktiskt taget alla de slag av samverkan som förekommer i syfte att sprida teknik och föra utvecklingen framåt inom näringsliv och samhälle. Definitioner och kategoriseringar ges bl.a. i redovisningarna över teknikspridningsuppdraget.¹⁾

Många forskarbyar har tillkommit genom ett samarbete i stiftelseform mellan exempelvis kommun, länsstyrelse, handelskammare och högskola. Stiftelsens egentliga syfte är att få fram en forskarby. Detta kan man åstadkomma utan att det kostar stiftelsen eller de medverkande organisationerna något. Det viktiga är att forskarbyn kommer till stånd; vem som äger eller förvaltar den är av underordnat intresse. Stiftelsen arbetar med markfrågor, projektering etc. När man blivit på det klara med vad för slags anläggning man behöver förhandlar man med bygg- och fastighetsbolag som är villiga att uppföra, äga och förvalta fastigheten. När byggnaden väl står där, fortlever organisationen ofta. Den kan ha till uppgift att bestämma vilka som skall få hyra lokaler. Den kan också ha att svara för vissa servicefunktioner. Ofta fortsätter arbetet med projektering av nya utbyggnadsetapper.

¹⁾ Se not avsnitt 2.4

3.4 Stöd åt groddföretag

Ett av syftena bakom tillskapandet av forskningsbyar är att få fram lämpliga lokaler åt groddföretagen. Men groddföretagen kan också stödjas på många andra sätt. Det kan gälla rådgivning, exempelvis i fråga om en patentansökan, ett avtal om överlåtelse av en uppfinning, en bolagsbildning eller möjligheterna att få lån eller bidrag. Ett par organisationer engagerar sig med ägarkapital i groddföretagen. Det kan också handla om att ställa datorer, teknisk utrustning och sekreterartjänster till groddföretagens gemensamma förfogande till en låg kostnad. På vissa håll ingår sådan service i uppgifterna för den organisation som står bakom tillkomsten av teknikparken. På andra håll har man föredragit att låta en annan organisation handha sådana uppgifter.

3.5 Uppdragsverksamhet

Uppdragsverksamhet kan bestå i utbildning, forskning och utvecklingsarbete (FoU) eller rådgivning och konsultationer. Verksamheten kan bedrivas i högskolans regi, som en bisyssla eller genom en särorganisation, typ stiftelse. Stiftelsen behöver inte själv utföra uppdraget. Den kan inta endast en förmedlande roll. Oavsett vem som träffat avtal med uppdragsgivaren är det forskaren/läraren som fullgör prestationen.

Begreppet *uppdragsutbildning* har fått en speciell innebörd genom förordningen om uppdragsutbildning m.m. Med uppdragsutbildning brukar för högskolans vidkommande förstås avgiftsbelagd och direkt beställd utbildning för företag eller organisationer. Inget hindrar särorganisationer och andra från högskolan fristående utbildningsinstitut att bedriva uppdragsutbildning. Denna behöver då inte begränsas till art och omfattning på sådant sätt som har föreskrivits beträffande högskolorna.

Termen *uppdragsforskning* har en vid användning. Den används ibland närmast synonymt med termen forskningssamverkan. Uppdragsforskning innebär att ett företag, en organisation eller en myndighet ger någon i uppdrag att bedriva forskning inom ett visst område. När upp-

dragsforskningen bedrivs inom högskolan skiljer den sig från den "vanliga forskningen", som bedrivs med stöd av fakultetsanslaget, gåvor och donationsmedel, genom att en högre förvaltningsavgift tas ut samt att rätten till resultaten normalt tillfaller finansiären. Det är således fråga om en affärsmässig uppgörelse.

Som framgått av redogörelsen för tidigare utredningsarbete är det särorganisationer för uppdragsforskning som har tilldragit sig ett särskilt intresse. Särorganisationen kan ha en förmedlande roll och ge uppdraget till en forskare anställd hos högskolan. Det blir då fråga om två avtal: ett med beställaren och ett annat med forskaren och högskolan/institutionen. Det andra avtalet kan också slutas med forskaren direkt, dvs. han fullgör uppdraget som bisyssla.

Bedrivs uppdragsforskningen som bisyssla av en högskoleanställd forskare utan förmedling av särorganisation föreligger endast ett tvåpartsavtal mellan beställaren och den enskilde forskaren (eller hans bolag).

Rådgivning och konsultverksamhet förekommer i mycket stor omfattning. Det är naturligt att forskare inom högskolan och näringslivet har nära kontakter med varandra. Det finns inte fler experter inom varje ämnesområde än att de känner varandra, ofta redan från studietiden. Det slag av samverkan som här avses kan ha en mycket varierande innebörd. Blir kontakterna kring en viss fråga mer intensiva kan verksamheten i stället betecknas som uppdragsforskning. Rådgivningen kan fullgöras inom ramen för tjänsten, som bisyssla eller via någon av högskolans särorganisationer.

3.6 Reglerna om externt finansierad verksamhet

Högskolans samarbete med näringslivet bedrivs normalt i högskolans egen regi (myndighetsformen) på så sätt att lärarna/forskarna fullgör uppdragen i tjänsten. Det föreligger då ett trepartsförhållande mellan högskoleenheten, uppdragsgivaren och den eller de lärare/forskare som åtar sig uppdraget. Det kan vara fråga om uppdragsverksamhet på in-

stitutionsnivå, ett samarbetsprojekt mellan forskare vid flera institutioner eller en tvärvetenskaplig centrumbildning (annan arbetsenhet).

Vid högskoleenheterna inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde bedrivs den externt finansierade verksamheten med utgångspunkt från de bestämmelser som ges i den s.k. EF-förordningen (UHÄ-FS 1982:113) och därtill hörande tillämpningsföreskrifter (UHÄ-FS 1985:14). Det ankommer sedan på respektive högskoleenhet att utforma lokala föreskrifter.

Förordningen gäller för verksamhet "som helt eller delvis bekostas med externa medel". Som exempel på sådan verksamhet anges bl.a. forskning och utbildning som utförs på utomståendes uppdrag. Det stadgas vidare att avtal skall upprättas med extern finansiär, om inte UHÄ föreskriver annat. I avtalet skall regleras bl.a. frågor som rör total medelsram, redovisning samt högskoleenhets och arbetstagares medverkan.

I UHÄ:s föreskrifter anges inledningsvis att varje högskoleenhet skall pröva om den tilltänkta externfinansierade verksamheten till omfattning och art är förenlig med den forskning, utbildning eller det utvecklingsarbete som annars bedrivs vid högskolan. Vidare skall prövas om personal, lokaler, materiel och utrustning kan disponeras för ändamålet.

Ett avtal skall regelmässigt upprättas med en extern finansiär. I avtalet skall frågor om total medelsram, redovisning, sekretess, högskoleenhets och arbetstagares medverkan samt immateriella rättigheter regleras. Avtal behöver dock inte upprättas när det gäller medel från forskningsråd och andra forskningsstödjande organ, gåvor och donationer eller bibliotekstjänster, provningar och uppdrag av löpande karaktär för vilka i förväg fastställda taxor och villkor tillämpas. Inte heller behöver avtal upprättas när det gäller verksamhet av mindre omfattning. Någon form av dokumentation skall dock alltid finnas.

Huvudregeln är att verksamhet som helt eller delvis bekostas med externa medel skall ha *full kostnadstäckning*. Detta innebär att ett projekts samtliga direkta och indirekta kostnader skall beräknas.

Till direkta kostnader hör personalkostnader och kostnader för särskild utrustning och materiel som erfordras för uppdraget. Till personalkostnader skall utöver själva lönen läggas förväntade löneökningar, semesterlönertillägg/semesterersättning, lönekostnadspålägg (39 %) och ett schablonmässigt pålägg för övriga personalomkostnader som följer av arbetsgivarinträdet.

Till indirekta kostnader hör dels kostnader för gemensam service (personal- och ekonomiadministration, biblioteksservice o.d.), dels lokalkostnader. Om inte i visst fall särskilda skäl föreligger skall kostnadspålägg härför göras schablonmässigt med 5 respektive 12 procent av projektets totala kostnad.

Undantag från huvudregeln om full kostnadstäckning gäller för forskningsråden, andra statliga myndigheter, gåvor och donationer. För privat finansierad uppdragsverksamhet samt uppdrag från statliga företag, affärsdrivande verk, kommuner m.fl. får undantag endast göras om verksamheten bedöms vara av synnerlig betydelse för forskning och utbildning vid högskoleenheten. Prövning av ifrågasatt kostnadsnedsättning skall göras noggrant från fall till fall. Nedsättning får normalt inte ske om det i avtalet finns en klausul om återbetalningsskyldighet eller om det gäller uppdrag där resultatet tillfaller uppdragsgivaren med förtur.

De lokala högskoleföreskrifterna varierar en del från högskola till högskola. I dem anges bl.a. på vilken nivå avtalen skall godkännas – institution, rektorsämbete eller styrelse. Vanligtvis räcker det med institutionsbeslut om kostnaden är lägre än 100 000 kr. RRV har i en år 1988 publicerad revisionsrapport (RRV 1986:1006) gjort en jämförelse av de lokala föreskrifterna.

Vid de samtal utredningen fört har getts olika synpunkter på problem sammanhängande med nuvarande regler. Principen om full kostnadstäckning per projekt eller motsvarande har kritiserats och många menar att man av betalningsstarka kunder borde försöka ta ut ett överskott att använda till inköp av ny utrustning eller annan verksamhet

vid institutionen. Andra hävdar att föreskrifterna leder fram till för höga kostnader och att företagen kan få motsvarande forskning utförd på annat håll till en lägre kostnad. Är uppdraget av den arten att forskningen lika väl hade kunnat initieras inifrån högskolan ser man ingen anledning att kräva full kostnadstäckning.

Det finns de som hävdar att nuvarande bestämmelser och redovisningsrutiner inte ger något tillförlitligt underlag för uppföljning, kostnadsanalys och budgetering av uppdragsverksamheten. En särorganisation typ stiftelse, med möjlighet att tillämpa företagsekonomisk redovisning efter bokföringsmässiga grunder, bedöms ha en bättre kontroll över verksamheten.

Enligt UHÄ:s tillämpningsföreskrifter skall kostnader för särskild utrustning och materiel tas med vid beräkning av ett projekts samtliga direkta och indirekta kostnader. Detta innebär att högskolan måste debitera uppdragsgivaren hela kostnaden för anskaffning av nya inventarier som erfordras för projektets genomförande. Dessa kan då projektet avslutats användas "gratis" av institutionen i annan verksamhet. Nuvarande bestämmelser ger inte utrymme att balansera inventariestkostnaderna eller sätta ned övriga kostnadspåslag trots att institutionen genom uppdraget får tillgång till utrustning man kan ha nytta av i andra sammanhang. Kunden kan därför finna högskolans kostnader för höga och i stället ge uppdraget åt någon annan.

3.7 Närmare om uppdragsutbildningen

Beträffande uppdragsutbildningen ges vissa bestämmelser i förordningen (1985:1037) om uppdragsutbildning i anslutning till statlig och kommunal högskoleutbildning. Innan förordningen utfärdades förelades riksdagen en proposition i frågan (prop. 1984/85:195). Reformen skall ses mot bakgrund av det ungefär samtidiga beslutet om ändrad organisation för arbetsmarknadsutbildningen och beslutet om att företagen skulle avsätta 10 procent av 1985 års vinst till förnyelsefonder. EF-förordningen och UHÄ:s tillämpningsföreskrifter gäller också för uppdragsutbildning.

Av 1 § förordningen om uppdragsutbildning framgår att vid statlig högskoleenhet får bedrivas uppdragsutbildning som i fråga om art och nivå har anknytning till den reguljära utbildningen vid enheten. Uppdragsutbildningen får dock inte motsvara någon allmän utbildningslinje. Uppdragsutbildning innebär att utbildningen anordnas mot särskild ersättning från en uppdragsgivare för personer som uppdragsgivaren utser. Uppdragsgivare kan vara statliga, kommunala och landstingskommunala myndigheter eller enskilda företag och organisationer. I 4 § anges vissa villkor för att de som deltar i uppdragsutbildningen skall få ges betyg eller utbildningsbevis. Uppdragsutbildningen får enligt 5 § inte medföra några kostnader för staten annat än som följer av en statlig myndighets egenskap av uppdragsgivare.

I propositionen erinrade departementschefen om vad hon tidigare uttalat om att det är viktigt att högskoleenheterna mera aktivt engagerar sig i uppdragsutbildning. Genom att fortbildning och vidareutbildning numera utgör en betydande del av högskolans utbildningsutbud har också högskoleenheterna praktiska erfarenheter av att mera direkt tillgodose behov av utbildning för yrkesverksamma inom olika områden. Kontakter finns etablerade mellan näringsliv och offentliga organ å den ena sidan och högskoleenheterna å den andra. Detta gäller såväl universiteten och de större högskolorna som de mindre högskolorna; många av de senare har utvecklat regionala profiler vad gäller anknytningen till arbetslivet.

Departementschefen gjorde bedömningen att behovet av särorganisationer skulle minska eller bortfalla. "Genomförs mina förslag minskar eller bortfaller enligt min bedömning behovet av särorganisationer – med eller utan högskoleintressen – för att tillgodose behovet av uppdragsutbildning."

I propositionen berördes också balansen mellan högskolans reguljära utbildning och uppdragsutbildning. Det slogs fast att högskolans primära uppgift är och måste vara den reguljära utbildningen. Uppdragsutbildningen kan aldrig få bli annat än en sidouppgift. En högskoleenhet bör

inte få ta på sig så mycket uppdragsutbildning att denna i något avseende inkräktar på den primära utbildningsuppgiften.

Högskolornas uppdragsutbildning har uppmärksamrats av bl.a. JO i anledning av anmälningar från studerande inom högskoleväsendet (beslut 1989-04-28, dnr 2090-1988, 2341-1988). Enligt en av anmälningarna hade uppdragsutbildningen vid högskolan i Eskilstuna/Västerås bl.a. nått en sådan omfattning att den snarare utgjorde än huvudsyssla än en sidouppgift. Detta hade enligt anmälningen gått ut över den ordinarie undervisningen, bl.a. hade vid något tillfälle en schemalagd lektion för linjestuderande fått inställas för att läraren skulle undervisa studerande inom uppdragsutbildningen. JO konstaterade att gällande författningar inte sätter gränser för hur stor omfattning uppdragsutbildningen vid en högskoleenhet får ha. Av förarbetsuttalanden framgår dock att statsmakternas intentioner är att uppdragsutbildningen endast skall vara en sidouppgift för högskolan. En verksamhetsgren som utgör en tredjedel av hela verksamheten vid en enhet kan, enligt JO, inte sägas vara en sidouppgift. Högskolan hade således brutit mot statsmakternas dokumenterade avsikter. JO betonade dock att högskolestyrelsen haft goda sakliga skäl för sin medvetna satsning på en utveckling av den externfinansierade utbildningen och att uppdragsverksamhetens omfattning inte strider mot uttryckliga författningsföreskrifter. JO noterade med tillfredsställelse att högskolestyrelsen tillsatt en utredning med syfte att söka överföra ansvaret för stora delar av uppdragsutbildningen på annan huvudman. Sammanfattningsvis fann JO att avvikelser från gällande föreskrifter i viss utsträckning förekommit och att högskolan inte kan undgå kritik för dessa avsteg. Han bedömde emellertid dessa brister som väsentligen föranledda av uppdragsutbildningens snabba expansion och stora omfattning, som synes ha utsatt högskolans administration för påfrestningar, vilka man inte alla gånger förmått bemästra. Den pågående översynen av uppdragsutbildningen med syfte att länka över ansvaret för en del av denna verksamhet på en annan huvudman framstår därför som en välbetänkt och angelägen åtgärd.

3.8 Verksamhetens omfattning

I regeringens proposition om formerna för högskolepolitiken (prop. 1988/89:65 s. 7 ff) anförde departementschefen följande med hänvisning till vad han också hade anfört i den förra forskningspropositionen:

Den externt finansierade verksamheten har nu fått en sådan omfattning att dess andel av den totala verksamheten knappast bör öka ytterligare. Det är de lokala högskoleorganen, som måste ta ansvar för att de externfinansierade uppdragen inte får en sådan omfattning att de inkräktar på möjligheterna att fullgöra högskolans centrala uppgifter inom grundläggande utbildning, forskarutbildning och forskning på eget programansvar. Detsamma gäller också utvecklingen av praxis när det gäller högskolelärarnas bisysslor.

Vad menas med externt finansierad verksamhet? Hur stor del därav avser uppdragsverksamhet? Av UHÄ:s årliga sammanställningar av högskolornas ekonomiska verksamhetsredovisning (EVR) framgår bl.a. medelsförbrukning på olika verksamhetsområden och varifrån finansieringen kommit. Tabellen nedan visar högskolornas finansiering 1987/88 i miljoner kronor.

Anslag	Univ. och fackhögsk.	Övriga högskoleenheter	Totalt
1. Grundutbildning	2 947	503	3 450
2. Fakultetsanslag	2 515	0	2 515
3. Övriga högskoleanslag	1 491	124	1 615
4. Rådsanslag	953	3	956
5. Övriga statliga	1 105	64	1 169
6. Övriga svenska	826	41	867
7. Utländska	98	1	99
8. Uppdragsutbildning	72	49	121
9. Övrigt (bl.a. egna medel)	147	2	149
10. Totalt	10 155	788	10 943

Källa: UHÄ (EVR) avrundat till milj.kr.

Punkterna 1–3 avser högskoleanslagen. Punkten 4, rådsmedel m.m., avser utöver forskningsråden även STU och BFR. Till punkten 5, övriga

statliga, hänförs bl.a. arbetsmiljöfonden, AMS-medel, de regionala utvecklingsfonderna, riksbankens jubileumsfond, statliga forskningsinstitut och militära och civila statliga myndigheter. I punkt 6, övriga svenska, ingår bl.a. kommuner och landsting, statliga affärsdrivande verk, företag, branschorganisationer och branschforskningsinstitut. Punkt 7 avser utländska finansiärer. I punkt 8 anges uppdragsutbildningen för sig oavsett från vilka finansiärer den kommit. Dessa intäkter torde dock huvudsakligen härröra från "övriga svenska". Det hade varit intressant att se enbart på företagens del av de externa medlen. Några uppgifter därom sammanställs dock inte i den centrala EVR-statistiken.

Högskoleanslagen står för 7 580 milj.kr. eller 69,3 procent av den totala finansieringen. Därtill kommer högskolornas egna medel (punkten 9) som uppgick till 1,3 procent. Resterande 29,4 procent utgör den sammanlagda externa finansieringen. Rådsanslagen har dock en utpräglat grundforskningsinriktad karaktär och sektorsprincipen skall inte diskuteras här. Utländska finansiärer (punkt 8) svarade för endast 0,9 procent. Det handlar där huvudsakligen om nordiska och andra internationella organisationer. Det är således främst punkterna "Övriga svenska" och "uppdragsutbildning" som är av intresse när man diskuterar samverkansfrågor. De svarade för 7,9 respektive 1,1 procent av totalfinansieringen. Fördelningen mellan de olika högskoleenheter är dock stor. Vad gäller "övriga svenska" låg fem högskoleenheter över tio procent (KI, CTH, UUm, HLu och HSkövde). Beträffande uppdragsutbildningen kom tre enheter över tio procent (HE/V, HKalmar, HSkövde) och ytterligare fyra låg mellan fem och tio procent (HF/B, HG/S, HVx och HS/H).

3.9 Rätten till uppkomna resultat

Vid uppdragsverksamhet kan resultat uppkomma som kan bli föremål för olika immateriella rättigheter såsom patenträtt och upphovsrätt, men även rätt till mönster eller varumärke.

Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar utgår från principen att en arbetstagare har samma rätt till sina uppfinningar som andra uppfinnare (2 §). I vissa situationer äger dock arbetsgivaren in-

träda såsom rättssinnehavare med avseende på uppfinningen. Detta gäller bl.a. om arbetstagarens huvudsakliga arbetsuppgift utgör forsknings- eller uppfinnarverksamhet och uppfinningen väsentligen tillkommit såsom ett resultat av denna verksamhet (3 §). Arbetstagaren är skyldig att utan dröjsmål underrätta arbetsgivaren om uppfinningen (4 §). Arbetsgivaren skall inom fyra månader ha bestämt sig om han vill överta rätten och i så fall ge arbetstagaren skälig ersättning (5 §).

Lagen gäller arbetstagare i såväl allmän som enskild tjänst. Undantagna från lagens tillämpningsområde är dock lärare vid universitet och högskolor eller andra inrättningar, som tillhör undervisningsväsendet (1 § 2 st.). Undantaget har motiverats av att den fria vetenskapliga forskningen inte skall äventyras. Lärare behöver således inte erbjuda högskolan rätten till en uppfinning och högskolan har heller inget intresse av att förvärva en sådan rättighet. Sker uppdragsverksamheten i en privaträttslig sårorganisations regi är lagen däremot tillämplig.

Sårorganisationens möjlighet att ta över rätten till uppfinningar åberopas som en stor fördel. Det kan finnas uppfinningar som den enskilde läraren själv inte vill exploatera, men som han gärna ser vidareutvecklas "inom högskolan". En till högskolan knuten stiftelse kan då vara ett lämpligt instrument.

I SOU 1980:42, Arbetstagares uppfinningar, ges en utförlig redovisning för gällande rätt. Utredningen föreslog också en ny lag, syftande till att stärka såväl arbetsgivarens övertaganderätt i olika situationer som arbetstagarens rätt till ersättning. Förslaget har dock inte lett till någon lagstiftning.

3.10 Bisysslor

En eller flera forskare kan också åta sig uppdrag som en bisyssla vid sidan av de uppgifter som ingår i vederbörandes huvudtjänst. En stats-tjänstemans rätt att inneha bisysslor regleras dels i lag och dels i kollektivavtal.

I 6 kap. 1 § lagen om offentlig anställning (LOA) finns ett förbud mot innehav av s.k. förtroendeskadliga bisysslor. En statsanställd får inte innehå anställning eller uppdrag eller utöva verksamhet, som kan rubba förtroendet till hans eller annan arbetstagares opartiskhet i tjänsteutövningen eller skada myndighetens anseende.

Kollektivavtalsbestämmelserna finns i 8 § 1 och 2 mom. allmänt avlöningsavtal för statliga och vissa andra tjänstemän (AST). Enligt första momentet får en statlig arbetsgivare, om arbetstagarens sätt att utöva sin tjänst ger anledning därtill, avkräva arbetstagaren uppgift om och i vilken omfattning han innehar bisysslor. Om bisysslorna inverkar hindrande på tjänsteutövningen (s.k. arbetshindrande bisysslor), kan arbetsgivaren ålägga arbetstagaren att upphöra med dem. I andra momentet föreskrivs att arbetstagare vid en myndighet som bedriver affärs- eller uppdragsverksamhet inte utan regeringens medgivande får innehå bisysslor inom myndighetens verksamhetsområde (s.k. konkurrensbisysslor).

Inom högskoleområdet gäller, fr.o.m. den 1 januari 1986, en i förhållande till andra myndighetsområden vidgad rätt för de anställda att utöva bisysslor. En lärare i vars tjänst kan ingå forskning får vid sidan av sin tjänst innehå bisyssla som avser forskning eller utvecklingsarbete inom tjänstens ämnesområde (36 b § högskolelagen). Begränsningen till forskning eller utvecklingsarbete innebär att rena undervisningsuppdrag normalt inte kan anses utgöra en FoU-bisyssla.

Högskolelärare är skyldig att underrätta högskolestyrelsen om han har bisysslor av nämnvärd omfattning och varaktighet (21 kap. 2 b § högskolestadgan). Anmälningsskyldigheten är således här mer omfattande än för övriga statstjänstemän.

Den vidgade rätten för högskolelärare att innehå bisysslor motiverades i första hand av att det är angeläget att forskningsresultaten snabbt kan föras ut i näringsliv och samhälle. I propositionen utgick föredraganden från att uppdragsforskningen i tjänsten även fortsättningsvis kommer att vara den dominerande formen för samverkan mellan högskola och näringsliv. Hon tänkte sig dock att det, särskilt inom teknik och natur-

vetenskap, kan finnas fall där en lämpligare lösning är att forskaren vid sidan av sin tjänst engageras i att ta fram eller tillämpa kunskaper av betydelse för t.ex. industriell produktion. Som exempel på sådana insatser nämns vetenskaplig rådgivning, uppdrag av begränsad omfattning och uppdrag av sådan karaktär att de inte – med hänsyn till vad som är högskolans egentliga uppgifter – lämpligen bör bedrivas inom högskolan. En vidgad rätt att inneha bisysslor framstod därför som ett bra komplement till de övriga samverkansformerna (prop. 1985/86:11 s. 7).

Det är mycket svårt att uppskatta bisyssleverksamhetens omfattning. Inom vissa ämnesområden är bisysslorna så omfattande att de flesta lärare bildat egna bolag för ändamålet. På många högskolor har man försökt att ungefärligen uppskatta hur mycket som omsätts på bisysslor. Uppskattningarna varierar och förefaller så osäkra att de inte skall återges här. Klart är emellertid att de omsättningsmässigt överstiger sörorganisationernas verksamhet.

4 Närmare om särorganisationer

Utredningen skall i detta kapitel översiktligt beskriva de privaträttsliga organisationsformer i vilka samverkan kan bedrivas. Tonvikten läggs på en redogörelse för stiftelseformen, men även aktiebolag, handelsbolag och föreningar behandlas. Dessa fyra organisationsformer har det gemensamt att de utgör juridiska personer. De skiljer sig därigenom från två andra företagsformer, den enskilda firman och det enkla bolaget, om vilka först skall sägas några ord.

En *enskild firma* uppkommer när en person börja driva viss verksamhet. Firmans ägare svarar själv obegränsat för de avtal han ingår genom sitt företag.

Associationsformen *enkelt bolag* regleras av lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag. Ett enkelt bolag föreligger när två eller flera har avtalat att utöva verksamhet i bolag utan att handelsbolag föreligger. Det är inte fråga om ett särskilt rättssubjekt utan associationsformen har i stort sett betydelse endast för delägarnas interna mellanhanden. Tillgångarna i bolaget ägs inte av bolaget utan av delägarna i samma proportioner som de har andelar i den totala insatsen. Delägarna kan inte frita sig från personlig betalningsskyldighet. Tips- och lotteribolag är exempel på enkla bolag, men också vissa former av konsortier, t.ex. inom byggbranschen, räknas hit.

4.1 Handelsbolag och kommanditbolag

Handelsbolag regleras i den nyssnämnda lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag. Till skillnad från den enskilda firman och det

enkla bolaget är det fråga om ett särskilt rättssubjekt, en juridisk person. Handelsbolaget kan således ha egna tillgångar och skulder, förvärva rättigheter, ikläda sig skyldigheter och uppträda som part inför domstol och andra myndigheter.

Ett handelsbolag föreligger om två eller flera har avtalat att gemensamt utöva näringsverksamhet. Delägarna är – till skillnad från aktieägarna i ett aktiebolag – personligt och solidariskt ansvariga för bolagets skulder. Lagen förutsätter att ett startkapital satts in i bolaget, men i övrigt finns, utöver bokföringslagens bestämmelser, inte några särskilda redovisningsregler. Det finns inte heller någon skyldighet att utse revisorer eller inge redovisningshandlingar till en myndighet för granskning.

Ett kommanditbolag är en särskild form av handelsbolag. Kommanditdelägarna är inte ansvariga för bolagets skulder utan svarar endast för sitt insatskapital. Minst en av delägarna måste dock ha personligt betalningsansvar. Denne delägare kallas komplementär.

4.2 Aktiebolag

Aktiebolaget är den vanligaste företagsformen för ekonomisk verksamhet av större omfattning. I aktiebolagslagen (1975:1385) regleras hur aktiebolag bildas, vilket aktiekapital som erfordras, bestämmelser om styrelse, bolagsstämma, revision etc. Ett aktiebolag bildas av en eller flera personer, stiftarna. De skall upprätta en stiftelseurkund, förslag till bolagsordning, teckningslista, stiftelsekungörelse m.m. Dessa handlingar skall granskas och godkännas av patent- och registreringsverket (PRV). Härfter följer aktieteckningen och en konstituerande stämma. Bolaget skall anmälas för registrering till PRV inom sex månader från det att stiftelseurkunden undertecknats. Först i och med registreringen blir aktiebolaget en juridisk person. Dessa inledande formaliteter kan man slippa genom att överta ett redan bildat och registrerat "vilande aktiebolag". Advokatkontor och revisionsbyråer har sådana bolag "på lager". Då behöver man bara hålla en extra bolagsstämma för att ändra bolagsordningen och firman så att de passar för den tilltänkta verksamheten. I firman måste ingå ordet "aktiebolag".

I aktiebolaget kan flera personer tillsammans driva rörelse utan att någon, utöver insatt kapital, blir ansvarig för bolagets förpliktelser. Aktiekapitalet skall uppgå till minst 50 000 kr. Aktierna skall lyda på lika stort belopp. Aktier får, om bestämmelse härom är inskriven i bolagsordningen, ha olika röstvärde (A- och B-aktier). Skillnaden i röstvärde får dock inte vara större än 10:1.

Aktierna får fritt överlåtas såvida inte bestämmelser om hembudsklausul är införd i bolagsordningen. Detta innebär att en aktie inte får säljas utan att de gamla aktieägarna först har erbjudits att lösa in den.

Bolagsstämman utgör aktiebolagets högsta beslutande organ. Där sammanträder bolagets aktieägare bl.a. för att välja en styrelse och revisorer. Minst en av revisorerna måste vara godkänd eller – i vissa större bolag – auktoriserad. Styrelsen utser i regel en verkställande direktör.

Har bolaget senaste räkenskapsåret sysselsatt minst 25 anställda har de anställda rätt att utse två styrelseledamöter. Detsamma gäller om bolaget är moderföretag i en koncern med minst 25 anställda. En koncern föreligger när moderbolaget äger mer än 50 procent av aktierna i ett dotterbolag eller har motsvarande ägarandel i andra juridiska personer.

4.3 Föreningar

Föreningar finns av två slag, ekonomiska föreningar och ideella föreningar.

4.3.1 Ekonomiska föreningar

Från den 1 januari 1988 gäller lag (1987:667) om ekonomiska föreningar, vilken ersatte en äldre lag från 1951. En ekonomisk förening har till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet i vilken medlemmarna deltar

1. som konsumenter eller andra förbrukare,

2. som leverantörer,
3. med egen arbetsinsats,
4. genom att begagna föreningens tjänster, eller
5. på annat liknande sätt.

Det ekonomiska ändamålet kan vara att sänka medlemmarnas kostnader (inköpsförening) eller höja deras inkomster (producentförening). Verksamheten skall vara på något sätt affärsmässigt organiserad. Kravet på att medlemmarna skall vara aktiva har tillkommit för att förhindra att rena kapitalassociationer väljer att uppträda som ekonomiska föreningar.

En ekonomisk förening måste vara registrerad för att kunna förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter. För att bli registrerad måste föreningen ha antagit stadgar och valt styrelse och revisorer. Föreningens firma måste innehålla orden "ekonomisk" och "förening" eller förkortningen "ek. för."

Utmärkande för den ekonomiska föreningen är dess öppenhet mot nya medlemmar. För att vägra någon medlemskap i föreningen måste det finnas objektiva skäl med avseende på arten eller omfattningen av föreningens verksamhet. Är det exempelvis fråga om en förening för lärare vid visst universitet får förstås taxiförare eller lärare vid annan högskola vägras medlemskap.

Föreningens högsta beslutande organ är föreningsstämman. Varje medlem har där en röst. Normalt väljer föreningsstämman styrelse men i stadgarna får föreskrivas att styrelsen skall utses på annat sätt. Man kan exempelvis föreskriva att högskolestyrelsen, rektorsämbetet och kommunen skall utse vardera en ledamot. Föreningen kan i sina stadgar inskriva att föreningsstämman skall ersättas av fullmäktige. Så brukar vara fallet för mycket stora ekonomiska föreningar.

Lagen om ekonomiska föreningar innehåller vidare bestämmelser bl.a. om beslutsföret, jäv, firmateckning, medlems insyn, klander, revision, likvidation, upplösning och fusion.

4.3.2 Ideella föreningar

Beträffande ideella föreningar finns inte någon heltäckande lagstiftning. Rättsreglerna härom har till större delen utvecklats av praxis. De ideella föreningarnas syften är oftast att främja andra intressen än medlemmarnas ekonomiska. Syftet kan exempelvis vara av religiös, välgörande, politisk, social, idrottslig eller kulturell art. Hit kan förstås också räknas att främja undervisning eller forskning. Syftena kan förverkligas genom ekonomisk verksamhet eller på annat sätt. Ideella föreningar kan således i likhet med ekonomiska föreningar i och för sig driva ekonomisk verksamhet. De får dock inte främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom sådan verksamhet. Däremot får de verka på annat sätt för främjande av medlemmarnas ekonomiska intressen (ex. fackföreningar och branschföreningar).

För att en ideell förening skall betraktas som en juridisk person har i rättspraxis krävts att den skall ha antagit stadgar av viss utförlighet och utsett en styrelse. Om föreningen skall driva näringsverksamhet bör föremålet för verksamheten vara angivet till sin art. Sådana föreningar måste söka registrering i handelsregistret.

4.4 Stiftelser

4.4.1 Stiftelseinstitutet

En stiftelse kan kortfattat sägas bestå av *en självständig förmögenhet avsatt att varaktigt tjäna ett bestämt ändamål*. Den utgör i likhet med aktiebolaget en juridisk person. Detta innebär att stiftelsen har egen rättskapacitet, dvs. förmåga att sluta avtal, förvärva rättigheter, ikläda sig skyldigheter, väcka talan vid domstol etc. Den självständiga förmögenheten är sakrättsligt skyddad. Till skillnad från de nyssnämnda bolagen och föreningarna har dock stiftelsen ingen ägarkrets och inte heller några medlemmar. Man kan säga att en stiftelse äger sig själv. Den som tillskjuter egendomen, stiftaren, kommer normalt inte att kunna

bestämma över den. Det gör i stället förvaltaren eller styrelsen för stiftelsen.

Kort historik

Bruket att för framtiden anslå egendom till ett bestämt ändamål uppkom i Sverige redan under den första kristna tiden. Då avsattes betydande förmögenheter till kyrkorna och till klostrens verksamhet med bl.a. sjuk- och fattigvård och undervisning. Genom de följande århundradena har många allmännyttiga stiftelser bildats med ändamål att verka för fattig-, sjuk-, barnavård och undervisning. De kännetecknas allmänt av att de skall främja ett humanitärt ändamål. Den anslagna egendomen kan bestå i någon form av inrättning, exempelvis ett barnhem, eller endast i en förmögenhet ur vars avkastning ändamålet skall tillgodoses. Stiftelsebildningarna återspeglar samhällsutvecklingen. I slutet av 1800-talet kom en del stiftelser till stånd med ändamål att främja högre utbildning och forskning. Göteborgs högskola och Stockholms högskola tillkom exempelvis med stöd av stiftelser. Under världskrigen tillkom stiftelser med ändamål att stärka rikets försvar. Andra typer av ändamål, som under de senaste årtiondena blivit alltmer frekventa, är vetenskapliga och kulturella samt främjande av näringsliv.

Det finns i dag stiftelser av de mest skilda slag vad gäller tillkomstsätt, syfte, verksamhet och förmögenhet. Två huvudtyper kan urskiljas med avseende på hur de tillgodoser sitt syfte. Den ena typen stiftelse kan kallas avkastnings- eller kapitalstiftelse. Den tillgodoser sitt syfte genom att utge bidrag till andra. Dess förmögenhet består i regel av banktillgodo-havanden och värdepapper. Den andra typen (näringsdrivande stiftelser) tillgodoser sitt syfte genom att driva ekonomisk verksamhet av något slag, t.ex. undervisning, sjukvård, konsertverksamhet. Av stiftelsens ändamål följer således att den skall bedriva näringsverksamhet. Även en kapitalstiftelse kan bedriva näringsverksamhet, men det är då fråga om ett sätt att placera förmögenheten.

Fram till 1900-talets början hade i stort sett alla kapitalstiftelser och flertalet näringsdrivande stiftelser till syfte att tillgodose behov av ut-

bildning och social omvårdnad. Sedan dess har bilden förändrats. Näringsdrivande stiftelser har kommit att ägna sig åt sådant som tidningsutgivning, biografverksamhet och förlagsverksamhet. Staten och kommunerna har bildat en mängd stiftelser inom vitt skilda områden, t.ex. bostads-, kultur- och forskningsområdena.

Alla stiftelser är inte stiftelser

Utvecklingen har gått dithän att många "stiftelser" inte känns igen som sådana enligt det juridiska stiftelsebegreppet trots att detta har utvidgats av praxis. De "stiftelser" som faller utanför erkänns ändå som juridiska personer och deras verksamhet fortlöper i regel utan komplikationer. Ställs frågan om dess rättsliga status på sin spets kan det dock bli problem. Här följer några exempel på grunder som kan föranleda tveksamhet i fråga om en som stiftelse avsedd rättsbildning verkligen är en stiftelse.

1. Stiftarna har utformat föreskrifterna för stiftelsen så att de kan *behålla ett bestämmande inflytande* över den förmögenhet som de enligt stiftelseförordnandet avsatt till stiftelsen. De kan t.ex. ha föreskrivit att de själva skall utgöra styrelse. De kan ha förbehållit sig rätten att ändra föreskrifterna. I det fall de inte sitter med i styrelsen kan de ha föreskrivit att de som stiftare eller "huvudmän" skall ha att besluta om ansvarsfrihet för stiftelsens styrelse, om val av ny styrelse och revisorer, om fastställande av balans- och resultaträkning etc. – I sådana fall kan hävdas att *ingen förmögenhetsöverföring* ägt rum.

2. Enligt gällande rätt finns i och för sig inget som hindrar att en stiftelse har fler organ än styrelsen. Ett i stadgarna föreskrivet huvudmannaråd kan således ges en styrelsen överordnad ställning. Det finns stiftelser med huvudmannaråd eller liknande organ i vilka stiftarna inte kan anses ha något bestämmande inflytande. Sådana stiftelser kan ändå komma att underkännas som stiftelser. Detta riskeras om det i föreskrifterna stadgas att "*nya stiftare*" eller *huvudmän äger ansluta sig till stiftelsen under förutsättning att de vill verka för det angivna ändamålet och betala en kapitalinsats eller årsavgifter lika med "de ursprungli-*

ga" stiftarna eller huvudmännen. En sådan "stiftelse" framstår som en förening. Dyliga "stiftelseföreningar" är inte ovanliga när det gäller samverkan mellan högskola och näringsliv. De ursprungliga stiftarna vill öppet verka för sina syften och välkomnar "nya stiftare" som vill stödja saken. Därigenom stärks både ekonomin och nätverket. – Beträffande dessa "stiftelser" kan således hävdas att de rättsligt är *att betrakta som föreningar i stället för stiftelser*.

3. Situationen kan också vara den att stiftelsekapitalet endast uppgår till ett symboliskt belopp, låt säga 100 kr. Är det fråga om en avkastningsstiftelse är det i ett sådant fall uppenbart att stiftelsen aldrig kan komma att tillgodose sitt uppgivna ändamål utan betydande kapitaltillskott eller intäkter av egen affärsverksamhet. Stiftelsebildningar utan kapitalinsats godtas dock när fråga är om s.k. insamlingsstiftelser eller statliga stiftelser. Är det inte fråga om några sådana särskilda typer av stiftelser måste stiftelsen ha *ett eget kapital att förvalta*. Det räcker inte med att stiftelsen avser att framledes ackumulera kapital genom en vinstgivande rörelse.

4. En stiftelse skall *varaktigt tjäna ett visst ändamål*. Ändamålet får inte vara av övergående eller tillfällig natur. Det skall vara åtminstone i någon mån varaktigt. Förordnandet får inte innebära att den anslagna egendomen på kort tid skall förbrukas. Undantag gäller även här för insamlingsstiftelser. Ändamålet kan exempelvis vara att genom en insamling bistå offer för en naturkatastrof. För andra typer av stiftelser är det svårt att säga var gränsen går. En bedömning får göras från fall till fall.

Varför ifrågasätts en stiftelses status?

I det praktiska rättslivet sätts stundom stiftelsers status i fråga. Taxeringsmyndigheterna har mot bakgrund av stiftelsernas relativt förmånliga skatterättsliga behandling att tillse att uppgivna stiftelser inte bara är allmännyttiga utan också stiftelser.¹⁾ Vidare förekommer det att

¹⁾ RÅ 1988 ref. 20

en näringsdrivande stiftelses fordringsägare ifrågasätter stiftelsens status om de inte kan få den betalning de har rätt att kräva. En stiftelse svarar nämligen normalt endast med sina tillgångar.

Vanligtvis blir stiftelsen – om den inte är en stiftelse – i stället att betrakta som en ideell förening. Men är dess ändamål att driva rörelse (t.ex. uppdragsverksamhet) till främjande av initiativtagarnas egna ekonomiska intressen kan den inte vara en ideell förening. Den kan inte heller betraktas som en ekonomisk förening eftersom den inte är registrerad. I den situationen kan ett handelsbolag anses föreligga (två eller flera parter som avtalat om att gemensamt utöva näringsverksamhet). Stiftarna är då att betrakta som bolagsmän. De kan således bli personligt betalningsansvariga för vad stiftelsen brister.

Ingen heltäckande lagstiftning

Sverige saknar, till skillnad från våra grannländer, en allmän lagstiftning om stiftelser. Flera försök att utforma ett för alla stiftelser heltäckande regelverk har misslyckats. Ett stort utredningsarbete i början av seklet mynnade ut i slutsatsen att lagregler endast borde ges rörande viss statlig kontroll av allmännyttiga stiftelser. Bestämmelserna därom finns i lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser (tillsynslagen). I övrigt finns endast spridda bestämmelser. Under åren 1975–1983 arbetade stiftelseutredningen (dir. Ju 1975:01) med ett förslag till ny stiftelselag. Härefter fortsatte detta arbete i justitiedepartementet som i slutet av år 1987 lade fram ett lagförslag (Ds Ju 1987:14). Detta fick ett blandat mottagande av remissinstanserna. Siktet är nu inställt på att lägga fram en lagrådsremiss någon gång kring årsskiftet 1989/90.

I det följande skall först en kortfattad redogörelse ges för den nu gällande (i räckvidd starkt begränsade) tillsynslagen och några spridda stadganden på andra håll. Därefter behandlas 1987 års förslag till stiftelselag.

4.4.2 Tillsynslagen

I 1 § tillsynslagen (TL) återfinns den enda legaldefinitionen av begreppet stiftelse. Enligt denna definition anses en stiftelse ha uppkommit då "någon anslagit egendom att såsom självständig förmögenhet fortvarande tjäna ett bestämt ändamål". Den sålunda grundade stiftelsen skall enligt samma lagrum anmälas till länsstyrelsen i det län där stiftelsens förvaltning huvudsakligen skall utövas.

I definitionen ligger för det första en *förmögenhetsdisposition* varigenom egendom skiljs från stiftarens förmögenhet och för det andra en *ändamålsbestämning* av stiftaren rörande det ändamål förmögenheten skall tjäna. Av ordet "fortvarande" framgår att ändamålet måste ha en viss varaktighet för att en stiftelse skall uppstå. Som ett ytterligare rekvisit kan tilläggas att en förvaltare skall ha utsetts för att ta hand om förmögenheten.

Hur många står i dag under tillsyn?

Från den i tillsynslagen angivna anmälningsskyldigheten finns i 2 § en mängd undantag. Från anmälningsskyldighet – och därmed tillsyn – undantas således

- ★ stiftelser vilkas förmögenhet inte överstiger 20 000 kr.
- ★ stiftelser som genom sin anknytning till staten eller särskilda institutioner kan antas vara förvaltade på betryggande sätt
- ★ stiftelser som har av regeringen fastställda stadgar och enligt dem står under särskilt anordnad tillsyn
- ★ stiftelser som är anförtrödda åt ideella föreningar och andra samfund samt stipendiestiftelser vid enskilda undervisningsanstalter
- ★ stiftelser till förmån för medlemmar av viss eller vissa släkter (s.k. familjestiftelser) samt
- ★ stiftelser som enligt regeringens förordnande eller stiftarens föreskrift inte skall vara underkastade tillsyn enligt tillsynslagen.

Alla anmälningsskyldiga stiftelser är inte underkastade tillsyn. Enligt 8 § TL skall stiftelsen stå under länsstyrelsens tillsyn om länsstyrelsen finner att stiftelsen främjar ett allmännyttigt ändamål. Härmed avses enligt förarbetena till tillsynslagen sådana stiftelser som inte fullföljer rent enskilda syften. Det är ett betydligt vidare begrepp än det som används i skattelagstiftningen (se nedan).

Den 30 september 1988 stod enligt länsstyrelsernas beräkningar 7 216 allmännyttiga stiftelser under tillsyn enligt tillsynslagen. Det förmodas motsvara endast uppemot 20 procent av alla allmännyttiga stiftelser.

Fastställa stadgar och övervaka förvaltningen

Om stiftelsen så begär skall länsstyrelsen, under förutsättning att stiftelsen befinns vara allmännyttig, fastställa stadgar för den. Stadgarna skall i så fall innehålla vissa angivna bestämmelser, bl.a. rörande revision och styrelsens sammansättning.

Länsstyrelsen har enligt 9 § att övervaka att stiftelsens förvaltning handhas i överensstämmelse med tillsynslagen och de för stiftelsen gällande stadgarna samt bistå styrelsen med erforderliga råd och upplysningar. Länsstyrelsen skall vidare enligt 10 § tillse att det finns en styrelse för stiftelsen.

Stiftelser som står under tillsyn skall enligt 11 § för varje räkenskapsår insända en berättelse över hur stiftelsens ändamål har tillgodosetts under året och ett sammandrag av räkenskaperna.

Finner länsstyrelsen att stiftelsens styrelse fattat ett beslut i strid mot lag eller andra föreskrifter som gäller för stiftelsen, kan länsstyrelsen förbjuda att beslutet verkställs eller, om verkställighet redan skett, förordna att rättelse skall vidtas. Även i övrigt kan länsstyrelsen förelägga styrelsen att fullgöra sina åligganden. I vissa fall kan föreläggandet förnas med vite.

Ledamöterna i styrelsen för en stiftelse har ett sysslomannansvar. De svarar solidariskt för den skada som kan drabba stiftelsen om de överträder TL:s bestämmelser eller stiftelsens stadgar.

Närmare bestämmelser om innehållet i det räkenskapssammandrag som stiftelsens styrelse skall inge och hur länsstyrelsen skall föra sina förteckningar över stiftelserna finns i en till TL hörande kungörelse, KK (1930:217).

4.4.3 Annan lagstiftning rörande stiftelser

Stiftelser som utövar näringsverksamhet är bokföringsskyldiga enligt vad som föreskrivs i bokföringslagen (1976:125).

Innan en stiftelse börjar utöva näringsverksamhet skall den enligt handelsregisterlagen (1974:157), om stiftelsen varit bokföringsskyldig enligt den numera upphävda 1929 års bokföringslag, söka registrering i handelsregistret.

I lag (1987:519) om RRV:s granskning av statliga aktiebolag och stiftelser anges att RRV får granska den verksamhet som bedrivs i vissa uppräknade bolag och stiftelser. Dessa är skyldiga att på begäran av RRV lämna de upplysningar som behövs om den granskade verksamheten. Ingen av de stiftelser som omfattas av den inventering, som har gjorts av denna utredning (se kap. 5-7), finns med i uppräknningen.

En stiftelse är s.k. kontrollsobjekt enligt förvärvslagstiftningen (SFS 1982:617-618). Det innebär att en stiftelse i princip måste ha tillstånd till att förvärva en fastighet. Detsamma gäller förvärv av aktier om därigenom viss procent av aktiekapital eller röstetal överskrids.

I permutationslagen (1972:705) finns bestämmelser om ändring av föreskrifter och villkor som getts för en stiftelse. Detta gäller bestämmelser i stiftelseförordnandet, som på grund av ändrade förhållanden blivit uppenbart onyttiga eller stridande mot utfärdarens avsikter. Permutationsmyndighet är i allmänhet kammarkollegiet. I vissa fall, t.ex. då det

är fråga om mera betydande värden, ankommer det i stället på regeringen att fatta beslut.

Många avkastningsstiftelser har genom sina stora aktieposter ett stort inflytande i näringslivet. I syfte att bereda samhället insyn i dessa stiftelser har lagen (1982:315) om styrelserepresentation för samhället i vissa stiftelser tillkommit. Enligt denna har staten rätt att utse en ledamot och en suppleant för denne i allmännyttiga stiftelser med tillgångar överstigande fem miljoner kronor. Högst tio stiftelser får samtidigt omfattas av en sådan representation. Lagen är tidsbegränsad och har förlängts i flera omgångar.

4.4.4 Mot en ny stiftelselag?

Till sist skall några uppgifter lämnas om det förslag till ny stiftelselag som lades fram av justitiedepartementet hösten 1987 (Ds Ju 1987:14).

Enligt förslaget skall i princip alla stiftelser registreras och stå under tillsyn av länsstyrelsen i det län där stiftelsens styrelse har sitt säte eller, för stiftelser med anknuten förvaltning (se nedan), länsstyrelsen i det län där förvaltningen huvudsakligen utövas. Undantagna från tillsyn, men inte från registreringsskyldighet, är endast statliga stiftelser. För dessa anses den kontroll som utövas av JK, RRV m.fl. vara tillräcklig.

I förslaget ges inledningsvis en definition av stiftelsebegreppet. Denna bygger på tillsynslagens definition, men man har strävat efter att tydligare markera att det för stiftelsebildning erfordras två rättshandlingar från stiftarens sida, ett förordnande (stiftelseförordnandet) och en förmögenhetsdisposition. Förslaget lyder:

Har viss egendom enligt förordnande av en eller flera stiftare avskilts för att varaktigt förvaltas som en självständig förmögenhet för ett bestämt ändamål, kan den sålunda grundade stiftelsen förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt föra talan inför domstolar och andra myndigheter.

Stiftelsens egendom skall anses vara avskild när den har tagits om hand av någon som skriftligen har åtagit sig att förvalta den i enlighet med stiftelseförordnandet.

Stiftelseutredningen hade enligt sina direktiv att överväga bl.a. om andra än statliga och kommunala stiftelser även fortsättningsvis skulle ha rätt att bedriva näring. I justitiedepartementets promemoria redovisas skäl för och emot ett förbud. Man ville dock inte ta slutlig ställning förrän remissinstansernas synpunkter inhämtats. Med hänsyn till att alternativet tillåta näringsverksamhet kräver fler bestämmelser än alternativet förbjuda näringsverksamhet lades dock det förstnämnda alternativet till grund för lagtexten i förslaget.

I lagförslaget regleras kapitelvis sådant som förvaltning, bokföring och redovisning, revision, ansvarighetsregler, ändring av föreskrifter i stiftelseförordnandet, likvidation, tillsyn och registrering. Många bestämmelser är tvingande, dvs. de gäller oavsett vad som sägs i förordnandet. Andra bestämmelser är dispositiva, dvs. de gäller endast om stiftelseförordnandet inte föreskriver något annat.

Här finns endast utrymme att kortfattat beröra några av de föreslagna tvingande regler som kan tänkas få särskild betydelse för stiftelser för samverkan högskola-näringsliv.

Förvaltningen (2 kap. lagförslaget)

I förslaget har man strävat efter att förhindra oklarheter om var ansvaret är placerat. Det föreslås därför i promemorian bl.a. att stiftelsens styrelse eller förvaltare svarar för att stiftelsens ändamål tillgodoses. Det innebär att betydelsen av bestämmelser om huvudmannaråd, årsstämmor eller verkställande utskott reduceras högst avsevärt (aa s. 121 ff).

Om ett åtagande att förvalta stiftelsens egendom görs av en eller flera fysiska personer, föreligger *egen förvaltning*. Den eller de fysiska personer som har åtagit sig att förvalta stiftelsens egendom bildar *styrelse* för stiftelsen. Görs ett sådant åtagande av en statlig myndighet, en kom-

mun eller någon annan juridisk person föreligger *anknuten förvaltning*. Den juridiska person som åtagit sig att förvalta stiftelsens egendom är *förvaltare* för stiftelsen (2:2).

En stiftelse får inte låna pengar till eller ingå borgen för stiftare eller stiftaren närstående (2:5).

En stiftare får inte vara ordförande i styrelsen (2:9).

Ingår flera stiftare i styrelsen har de tillsammans inte mer än en röst (2:10, 2 st.).

En styrelseledamot får inte handlägga frågor rörande avtal mellan honom och stiftelsen. Han får inte heller handlägga frågor om avtal mellan stiftelsen och tredje man, om han i frågan har ett väsentligt intresse som kan stå i strid mot stiftelsens (2:12).

Styrelsen (ej stiftaren) skall utfärda stadgar för stiftelsen. Stadgarna skall ange stiftelsens namn, ändamål, säte och hur många ledamöter som skall ingå i styrelsen. Stiftelsens namn måste innehålla ordet stiftelse. Stadgarna skall överensstämma med de föreskrifter som stiftelseförordnandet innehåller (2:14).

Bokföring och redovisning (3 kap.)

Stiftelse som utövar näringsverksamhet, är moderstiftelse enligt en i lagförslaget intagen koncerndefinition eller har tillgångar överstigande 300 000 kr. är bokföringsskyldig. Bokföringsskyldigheten skall fullgöras enligt vad som föreskrivs i bokföringslagen (3:1–3). Dessa stiftelser är också skyldiga att upprätta årsredovisning och i förekommande fall koncernredovisning (3:7).

Övriga stiftelser är inte bokföringsskyldiga enligt bokföringslagen utan endast skyldiga "föra räkenskaper". Räkenskapsåret måste motsvara ett kalenderår (3:5). Räkenskaperna skall utvisa tillgångars och skulders in- och utgående balansvärden samt årets resultat. De löpande för-

da räkenskaperna över in- och utbetalningar skall således avslutas särskilt varje år. Däri ligger en liten utvidgning i förhållande till tillsynslagens regler.

Revision (4 kap.)

Stiftelser som är skyldiga att upprätta årsredovisning skall ha minst en revisor (4:1). Om det är påkallat av särskilda omständigheter kan länsstyrelsen förordna att minst en revisor skall vara auktoriserad eller godkänd revisor (4:5).

Om stiftelsen utövar näringsverksamhet eller är moderstiftelse eller om stiftelsens tillgångar vid utgången av det senaste räkenskapsåret översteg fem miljoner kronor måste den ha minst en auktoriserad revisor (4:2).

Skadestånd m.m. (5 kap.)

Om en styrelseledamot, förvaltare eller revisor uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar stiftelsen då han fullgör sitt uppdrag, skall han ersätta skadan (5:1-2).

Om en styrelseledamot eller förvaltare misssköter sitt uppdrag, kan han entledigas av domstol för den tid som omständigheterna påkallar. Intill dess domstolen slutligt prövat saken kan tillsynsmyndigheten besluta om tillfälligt entledigande (5:4).

Talan om skadestånd eller entledigande kan väckas av den som företräder stiftelsen, av stiftaren (eller dennes arvingar m.fl.), av en styrelseledamot, av den som enligt stiftelsens ändamål kan komma att njuta förmån av stiftelsen, av den som genom stiftelseförordnandet getts rätt att föra sådan talan, samt av tillsynsmyndigheten (5:5).

Ändringar i ett förordnande (6 kap.)

Föreskrifterna i ett förordnande får ändras, upphävas eller tillfälligt åsidosättas, om de på grund av ändrade förhållanden inte längre kan iakttas eller har blivit uppenbart onyttiga eller uppenbart stridande mot stiftarens avsikter eller om det finns andra särskilda skäl (6:1).

I vissa fall får styrelsen eller förvaltaren själv besluta härom. Beslutet blir gällande först om tillsynsmyndigheten inte inom tre månader efter det att den underrättades om beslutet förbjudit verkställande därav (6:2-4).

I övriga fall måste styrelsen hos kammarkollegiet söka tillstånd om att få ändra, upphäva eller tillfälligt åsidosätta föreskrifterna i förordnandet (6:5).

Likvidation (7 kap.)

Reglerna om likvidation har utformats med 13 kap. aktiebolagslagen som förebild och gäller endast stiftelser som bedriver näringsverksamhet.

Styrelsen eller förvaltaren skall ofördröjligen upprätta en särskild balansräkning så snart det finns skäl att anta att värdet av stiftelsens tillgångar understiger summan av stiftelsens skulder. Befinns så vara fallet skall styrelsen eller förvaltaren hos rätten ansöka om att stiftelsen försätts i likvidation (7:1). Åsidosätter styrelseledamöterna eller förvaltaren dessa åligganden kan de bli betalningsansvariga för stiftelsens förpliktelser (7:3).

Tillsyn (9 kap.)

Bestämmelserna om tillsyn bygger i allt väsentligt på tillsynslagens bestämmelser i ämnet. Dock skall i princip alla egentliga stiftelser omfattas av tillsynen. Undantag gäller enligt förslaget endast för stiftelser

som bildas eller förvaltas av staten. I kommentaren förespeglas möjligheten att, beroende på vad remissinstanserna tycker, ändra det slutliga lagförslaget så att även stiftelser som bildas eller förvaltas av en kommun ställs utanför tillsynen.

I praktiken blir bara sådana stiftelser som har att upprätta årsbokslut (näringsdrivande stiftelser, moderstiftelser och stiftelser med tillgångar över 300 000 kr.) underkastade en mer kontinuerlig tillsyn.

Normalt är länsstyrelsen tillsynsmyndighet. Regeringen kan dock besluta att annan myndighet, t.ex. kammarkollegiet skall utöva tillsynen (7:1). Detta med tanke på att landshövdingen eller annan högre tjänsteman vid länsstyrelsen inte sällan ingår som ledamot i styrelsen för en stiftelse som har säte i samma län.

Registrering (10 kap.)

Alla stiftelser (även statliga) skall registreras. Registreringsmyndighet är alltid länsstyrelsen, även om tillsynen utövas av någon annan myndighet. Länsstyrelsen skall föra ett stiftelseregister (10:1).

Som framgått ovan är det ibland svårt att avgöra vad som är en stiftelse. I kommentaren till lagförslaget sägs att länsstyrelsen bör vägra införing i registret bara när det är uppenbart att det som avses bli registrerat inte är en stiftelse. Registreringsmyndighetens beslut i frågor om registrering är inte av konstitutiv betydelse. Det är endast en allmän domstol som kan avgöra den civilrättsliga frågan om en stiftelse föreligger eller inte.

En stiftelses styrelse eller förvaltare skall anmäla stiftelsen för registrering i stiftelseregistret senast sex månader efter det att stiftelsen grundats. Anmälan skall innehålla uppgift om stiftelsens namn, postadress och telefon samt om styrelseledamöternas eller förvaltarens namn, bostads- och postadress och telefon. Till anmälan skall fogas avskrift av stiftelseförordnandet och av stiftelsens stadgar samt bevis om att någon skriftligen åtagit sig att förvalta stiftelsens egendom (10:2).

Ändringar av stadgarna, av styrelsens sammansättning m.m. skall genast anmälas för registrering (10:3).

Statens kostnader för registrering föreslås belasta stiftelserna genom särskilda avgifter differentierade på lämpligt sätt med hänsyn bl.a. till stiftelsens behållna förmögenhet. Några betungande kostnader kan det enligt promemorian uppenbarligen inte bli fråga om (aa s. 150 ff).

Särskilda former av stiftelser (11 kap.)

Det finns vissa "stiftelsetyper" som faller utanför definitionen i 1 kap. 2 § men som ändå av rättspraxis betraktas som stiftelser. Hit hör bl.a. de flesta statliga stiftelser, eftersom de i regel inte har inrättats efter någon större förmögenhetsöverföring, utan verksamheten i stället förutsätts finansieras genom årliga anslag. Utanför faller också de s.k. insamlingsstiftelserna, som anses stiftade innan någon förmögenhetsöverföring sker, och kollektivavtalsstiftelserna, vilkas medel fortlöpande inbetalas av arbetsgivaren enligt åtagande i kollektivavtal. I förslaget elfte kapitel föreslås särskilda bestämmelser för dessa tre former av stiftelser.

Av särskilt intresse i detta sammanhang är vad som sägs i förslaget om statliga stiftelser. Sammanfattningsvis sägs följande. Statliga stiftelser är särskilt vanliga när ändamålet är att stödja en viss region i landet eller en viss näring eller att stödja och bedriva forskning eller viss verksamhet inom kulturområdet. Just avsaknaden av civilrättsliga regler kan ha lockat staten att använda beteckningen stiftelse trots att det organ som tillskapats förutsätter årliga anslag. Å andra sidan innebär frånvaron av civilrättsliga regler att ett stort arbete måste läggas ner på utarbetandet av stadgar för varje ny stiftelse. Denna typ av stiftelse fyller ett stort behov och det är därför rimligt att de får en rättslig plattform, samtidigt som förutsättningarna för staten att grunda stiftelser stramas upp. Denna sidosform av stiftelse föreslås få beteckningen anslagsstiftelse och definieras enligt följande (11 kap. 6 §).

Har staten ensam eller i förening med annan stiftare anslagit medel för att som en självständig förmögenhet varaktigt tillgodose ett bestämt ändamål och har någon skriftligen åtagit sig att ta emot medlen för att förvalta dem för detta ändamål, kan den sålunda grundade anslagsstiftelsen förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt föra talan inför domstolar och andra myndigheter.

Paragrafen ställer upp två förutsättningar. För det första skall *staten* ensam eller i förening med annan ha *anslagit medel* för att som *självständig förmögenhet* tillgodose ett bestämt behov. För det andra skall någon skriftligen ha *åtagit sig* att ta emot medlen för *förvaltning*. I motiveringen sägs att med "anslagit medel" skall förstås beslutat anslå medel. Detta måste komma till uttryck skriftligen på något sätt. I de fall staten är ensam stiftare blir det i regel i riksdagstrycket som detta sker. Skall även någon annan än staten som stiftare bidra med medel till stiftelsebildningen, torde det alltid föreligga ett behov av att denna och andra frågor rörande stiftelsen regleras i en skriftlig överenskommelse mellan staten och övriga stiftare (aa s. 286 ff).

För anslagsstiftelser föreslås att samtliga ovan nämnda bestämmelser skall gälla utom 3:7 (årsredovisning) och 4 kap. (revision).

4.5 Skattelagstiftningen

Trots att handelsbolag och kommanditbolag betraktas som självständiga juridiska personer skall inkomster och förmögenhet beskattas hos delägarna. Varje delägare i bolaget redovisar därför sin andel i handelsbolagets vinst eller förlust i sin allmänna självdeklaration.

Aktiebolag, föreningar och stiftelser är däremot självständiga skatteobjekt. Gemensamt för dem är att de endast är skattskyldiga till statlig inkomstskatt och att skatten är proportionell. Aktiebolag och ekonomiska föreningar beskattas vid 1989 års taxering med 52 procent av den beskattningsbara vinsten. Därutöver betalar de också vinstdelningsskatt.

För *stiftelser* uppgår skatten till 40 procent av den beskattningsbara inkomsten (undantag: familjestiftelser skattar med 52 procent). I princip är stiftelser skattskyldiga för all slags inkomst. Vissa allmännyttiga

stiftelser är dock helt eller delvis frikallade från skattskyldighet. Vid 1988 års taxering var det 5 200 stiftelser som betalade skatt, varav 3 400 oinskränkt skattskyldiga.

Enligt 7 § 6 mom. lagen om statlig inkomstskatt (SIL) är bl.a. stiftelser som har till huvudsakligt ändamål att

- ★ stärka rikets försvar eller att, utan begränsning till viss familj, vissa familjer eller bestämda personer,
- ★ främja vård eller uppfostran av barn eller
- ★ lämna understöd för beredande av undervisning eller utbildning eller
- ★ utöva hjälpverksamhet bland behövande eller
- ★ främja vetenskaplig forskning

endast skattskyldiga för inkomst av fastighet och rörelse. De slipper således betala skatt för sina kapitalinkomster och realisationsvinster. Utöver detta s.k. ändamålsrekvisit gäller att stiftelser skall använda minst 80 procent av avkastningen till det allmännyttiga ändamålet. 80-procentregeln gäller inte strikt per år. I praxis godtas att man kommer upp till 80 procent sett över en period av fem till åtta år.²⁾

Enligt 7 § 4 mom. SIL har vissa stiftelser en än mer gynnad ställning. De beskattas endast för inkomst av fastighet. I 4 mom. femte stycket finns en uppräknig över dessa stiftelser, den s.k. katalogen. Flera av dessa stiftelser verkar för att främja FoU eller stödja näringslivets utveckling. Endast en av de stiftelser som omfattas av utredningens kartläggning finns dock medtagen.

Även *ideella föreningar* är i stor utsträckning befriade från inkomstskatt. Har de till huvudsakligt syfte att främja allmännyttiga ändamål skattar de – i likhet med de flesta allmännyttiga stiftelserna – endast för inkomst av annan fastighet eller rörelse. En av förutsättningarna för den skattemässigt förmånliga behandlingen är dock att föreningen är "öppen", den får inte vägra någon inträde som medlem (7 § 5 mom. fjärde stycket SIL). Till skillnad från stiftelser har ideella föreningar rätt till grundavdrag med 15 000 kr.

²⁾ RÅ 80 1:15

Kravet på "öppenhet" kan få konsekvenser för en "stiftelse" som vid en rättslig prövning inte bedöms vara en stiftelse (jfr ovan). Betraktas den i stället som en ideell förening och kan den inte anses "öppen" beskattas den även för kapitalinkomster och realisationsvinster.

Beskattningsreglerna för stiftelser och ideella föreningar är för närvarande föremål för en översyn av den år 1988 tillsatta Stiftelse- och föreningsskattekommittén (Fi 1988:03). Utredningsarbetet skall vara avslutat under år 1990.

5 Inventeringen

I detta kapitel redogörs för hur inventeringen gått till och hur de insamlade uppgifterna bearbetats.

Utredningen har vänt sig till samtliga högskolor under utbildningsdepartementets verksamhetsområde samt till Sveriges Lantbruksuniversitet. Under hösten 1988 togs först kontakt med rektorerna vid högskolorna i Göteborgs högskoleregion. På grundval av de uppgifter de lämnade erhöles en första överblick över vad för slags organisationer det är fråga om, vilken inriktning samverkan kan ha, skälen till varför man valt stiftelseformen etc.

I början av januari 1989 tillskrev utredningen rektorsämbetena vid alla andra högskolor. I skrivelsen presenterades uppdraget. Direktiven bifogades. För inventeringen begärdes från varje högskola en förteckning över vilka organisationer man samverkade i samt uppgift om en kontaktman som för varje organisation kunde lämna kompletterande upplysningar. Till förteckningen skulle bifogas stadgar, stiftelseurkund och de två senaste årsberättelserna.

5.1 Vilka organisationer omfattas av uppdraget?

På vilka sätt kan högskolan medverka i en stiftelse? Utifrån styrkan i engagemanget kan följande gradering göras i en fallande skala.

1. Högskolan ingår som stiftare med kapitalinsats.

2. Högskolan ingår som stiftare men utan att göra någon kapitalinsats. Övriga stiftare är angelägna om högskolans officiella medverkan och har förståelse för eller överseende med att högskolan inte kan bidra till stiftelsekapitalet.

3. Högskolan ingår inte som stiftare men får enligt stadgarna ändå plats i huvudmannarådet eller styrelsen. Högskolestyrelsen, rektorsämbetet eller annat högskoleorgan får utse en eller flera ledamöter att representera högskolan i stiftelsen.

4. Högskolan ingår inte som stiftare och garanteras inte heller enligt stadgarna någon styrelseplats eller liknande. Eftersom det anses angeläget att någon från högskolan deltar i styrelsearbetet väljer de andra huvudmännen in en person eller flera från högskolan.

I vissa stiftelser kan det sägas ha utvecklats till en praxis att exempelvis kommunen på ett av sina mandat väljer in någon från högskolan. Kan den på så sätt invalde ledamoten anses representera högskolan, kommunen eller bara sig själv? Det skulle föra för långt att i varje enskilt fall undersöka hur vederbörande och de andra parterna i stiftelserna uppfattar hans position. Förhållandena kan också växla från år till år beroende på verksamhetens inriktning och ledamotens ställning i högskolan.

5. Högskolan ingår inte som stiftare. Inte heller sitter någon person från högskolan med i stiftelsens styrelse. Högskolan medverkar i stället på något annat sätt. Man kan exempelvis ha ingått ett samarbetsavtal med stiftelsen. Man kan ha tackat nej till att representeras i styrelsen annat än att någon företrädare får sitta med på sammanträdena som adjungerad ledamot utan rösträtt och ansvar.

Utredningens direktiv talar om stiftelser för samverkan med näringslivet där högskolan "ingår som stiftare" eller "medverkar". Det tilläggs att inte bara stiftelser utan också andra särorganisationer, t.ex. aktiebolag, skall omfattas av uppdraget. Inför det fortsatta arbetet med inventeringen stod det klart att definitionen på "särorganisationer" och "hög-

skolans medverkan" borde avgränsas klarare för att undgå att högskolorna i sina svar till utredningen skulle tolka begreppen på olika sätt.

För att vara säker på att så gott som alla organisationer i kategori 1-3 kom med i inventeringen gjordes följande preciseringar av begreppen "särorganisationer" och "högskolans medverkan" i skrivelsen till högskolornas rektorer.

Med "särorganisationer" avser vi utöver stiftelser även aktiebolag, handelsbolag och föreningar, dvs. privaträttsliga organisationer med egen rättskapacitet.

Med "högskolans medverkan" i en organisation avser vi att högskolan eller någon av dess institutioner ensam eller tillsammans med andra är initiativtagare, stiftare eller intressent eller är representerade i styrelse eller huvudmannaråd.

Sedan samtliga högskolor besvarat skrivelsen upprättade utredningen ett "stiftelseregister". I detta infördes uppgifter om verksamhetsform, startår, stiftare, högskolans inflytande, slag av verksamhet, syfte etc. Även uppgifter om verksamhetens ekonomiska omfattning togs med. I *bilaga 2* återges den fullständiga registermallen.

För komplettering av stiftelseregistret kontaktades samtliga anmälda kontaktmän per telefon, skriftligen eller genom personliga besök och intervjuer. De fick slutligen del av registerutdraget och tillfälle att rätta till eventuella missuppfattningar.

Utredningen betonar att stiftelseregistret inte gör anspråk på att vara fullständigt eller oemotsägligt i fråga om avgränsningar etc. Det har emellertid synts ge utredningen ett tillräckligt underlag för att diskutera de frågor som uppdraget aktualiserar. Vad för slags verksamhet bedriver man i särorganisationerna? Vilken omfattning har verksamheten? Vilka verksamhetsformer har valts? Vilka är stiftare eller huvudmän? Hur är stiftelserna konstruerade vad gäller styrorgan, redovisning, revision och tillsyn?

5.2 69 organisationer tas med – 17 bedöms falla utanför

Universiteten i Stockholm och Linköping och samtliga konstnärliga högskolor uppger att de inte medverkar i någon särorganisation av avsett slag. Övriga högskolor anmäler 86 organisationer. Av dessa har 69 ansetts vara av intresse för inventeringen medan 17 ansetts falla utanför. Till de 69 som upptagits i stiftelseregistret kommer 10–20 bolag eller stiftelser som stiftelserna i sin tur bildat. Utredningen har i sådana fall sökt föra anteckningarna om dotterbolagen och "dotterstiftelserna" i anslutning till respektive moderstiftelse.¹⁾

Av de 69 organisationerna är 60 stiftelser och fem aktiebolag. Återstående fyra organisationer utgörs av en ideell förening, ett kommanditbolag, en inrättning och en samarbetsorganisation av lösligare slag. Utredningen gör den bedömningen att så gått som samtliga existerande organisationer i kategorierna 1–2 och i vart fall merparten av dem som kan inrymmas i kategori 3 har kommit med i inventeringen. I andra förteckningar över särorganisationer eller s.k. resurscentra förekommer visserligen många organisationer som utredningen inte fått uppgift om i högskolornas svarsbrev. Vid närmare kontroll av hur det förhållit sig med högskolans medverkan i ett antal sådana organisationer framkom dock att det var fråga om centrumbildningar inom högskolan, att organisationen upphört, att dess bildande ännu inte kommit till stånd eller att högskolan i vart fall formellt stod helt utanför organisationen. I de sistnämnda fallen är det i regel fråga om en anknytning av det slag som innefattas av kategorierna 4 eller 5 ovan.

Att 17 anmälda organisationer bedömts falla utanför har i 13 fall berott på att högskolans anknytning framstått som vag. Utredningen har dock funnit det intressant att studera några av dessa organisationer. Har deras syften kunnat förverkligas lika väl utan högskolans formella medverkan? Hade det varit bättre för högskolan eller samhällsintresset om högskolan haft ett direkt inflytande? Såvitt utredningsmannen förstår

¹⁾ Det exakta antalet varierar eftersom några stiftelser "bolagiserar projekt", som efter kort tid säljs ut och då betraktas som avknopningsföretag

fungerar dessa stiftelser på ungefär samma sätt som de motsvarande stiftelser där andra högsolor valt att medverka fullt ut. Vad har då högskolan att vinna eller förlora på att välja en viss "grad av samverkan"?

I nästa kapitel behandlas de 69 organisationernas syften. De delas in i vissa kategorier utifrån den verksamhet de i praktiken bedrivit.

Thomson's death is reported by a contemporary writer as
follows: "The great physician, who had been for many years
in possession of the office of Surgeon-General, died on the 10th
of May, 1841, at the age of 70 years."

I might have found it hard to find a more fitting
word to describe him than "great."

6 Stiftelser för samverkan – en kartläggning

I detta kapitel ges en översiktlig beskrivning av stiftelserna. Först studeras de utifrån deras i stadgarna angivna ändamål och syften. Därefter görs ett försök att på ett mer konkret sätt se till de faktiska huvuduppgifter stiftelserna hade vid tiden för inventeringen.

6.1 Ändamål och syften

I den juridiska litteraturen indelas ändamålsbestämningen i tre moment: syfte, verksamhetsföremål och destinatärkrets. Syftet anger det område stiftelsen skall verka inom eller det behov som skall främjas. De två andra momenten, verksamhetsföremålet och destinatärkretsen, bestämmer närmare på vilket sätt stiftelsen skall tillgodose sitt syfte respektive vilka krav som måste vara uppfyllda för att någon skall kunna bli gynnad av stiftelsen. Samtliga dessa moment behöver inte anges uttryckligen. Men ändamålsangivelsen måste under alla förhållanden ha en viss bestämdhet för att en giltig stiftelse skall anses föreligga.

I de stiftelseurkunder och stadgar som utredningen tagit del av brukar orden ändamål och syften användas synonymt. Anges ändamålet för sig brukar det vara av mer övergripande karaktär. Det anger stiftelsens målsättning i stort. De därefter upptagna syftena är då närmare specificeringar av ändamålet. Syftena konkretiseras ofta med en eller flera "genom att"-satser som exemplifierar hur stiftelsen skall verka för att uppfylla sina syften.

Exempel på ändamålsbeskrivningar och syften för några av de stiftelser som omfattas av inventeringen:

att i nära samarbete med näringsliv och högskolan bedriva FoU inom dentalteknikområdet,

att främja tvärvetenskaplig forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet,

att främja företagsamhet och kulturliv i länet genom att berika och stimulera miljön för FoU-arbete,

att ta initiativ till och understödja FoU-arbete som främjar en positiv utveckling av samhälle, vård och näringsliv,

att stödja och stärka högskolan i länet,

att främja teknisk utveckling i länet,

att till stöd för stiftarnas produkt- och systemutveckling få till stånd en långsiktig teknologisk utveckling på mikroteknikens område inom regionen,

att bidra till ökad kunskapsspridning och intresse för naturvetenskap och dess tillämpningar,

att aktivera och stimulera kontakter mellan företrädare för näringslivet och universiteten.

I stadgarna kan en stiftelse ges många syften och det övergripande ändamålet kan beskrivas i ganska allmänt hållna ordalag. Det kan ju vara lämpligt att försöka täcka in ett brett verksamhetsfält för att senare slippa ändra stadgarna. Man får därför studera verksamhetsberättelsernas redogörelser för organisationens ekonomi, avslutade och pågående projekt m.m. för att få en mera precis bild av stiftelsens inriktning.

Då man ser på stiftelsernas syften enligt stadgarna finns det ibland anledning att skilja mellan mål och medel. För en viss stiftelse kan exempelvis syftet anges vara "att främja länets utveckling (sysselsättning och/eller näringslivet) genom att stimulera och understödja FoU vid (i samarbete med) högskolan. Syftet (målet) kan då sägas vara att främja länets utveckling (sysselsättning och näringsliv). Stödet till högskolan och forskningen kan då ses enbart som ett medel för att uppnå detta syfte. En annan stiftelse kan i stället som sitt främsta syfte ha angett "att stödja och stärka högskolan". Utveckling av länet och dess näringsliv

nämns först i andra hand eller kanske inte alls. I praktiken kan dock den förstnämnda, mer näringslivsorienterade stiftelsen, ge ett starkare och mer oförbehållsamt stöd till högskolan än den som enbart har ett sådant stöd som sitt formella syfte. Att indela stiftelserna i olika kategorier enbart utifrån de syften som anges i stadgarna framstår då inte som särskilt meningsfullt.

Utredningen har mot här angiven bakgrund valt att försöka beskriva stiftelserna utifrån de inriktningar de har på sin verksamhet och inte utifrån stadgarnas formella innehåll.

6.2 Verksamhetens inriktning – sex kategorier

Som framhölls i kapitel 3 finns inte några klara gränser mellan olika kategorier av samverkan mellan högskola och näringsliv. Några organisationer kan anses ha en dominerande huvudinriktning eller funktion, andra är verksamma på flera områden. För redovisningen av inventeringen är dock någon indelning nödvändig. Utredningen använder samma fem grupper som i kapitel 3. Ett fåtal organisationer passar inte in under någon av dem. De har förts till en sjätte grupp, "Annan verksamhet". I respektive rubrik anges hur många av de 69 organisationerna som huvudsakligen eller delvis kan anses tillhöra respektive kategori.

(1) Kontaktorgan – 8 huvudsakligen, 26 delvis

Till denna kategori hänförs sådana organisationer där samverkan i sig – "nätverket" – är det viktigaste. Man upprättar ett samarbetsorgan för att samordna resurser, sprida teknik eller söka verka för vissa uppställda mål. Representanter för myndigheter, företag och organisationer förs samman för att möjliggöra något var och en skulle få det svårare att förverkliga. Man vill kanske uppmärksamma ett visst problemområde. Genom konferenser, enklare möten, informationsblad etc. vill man gemensamt utveckla sin medvetenhet. Fyra exempel skall nämnas ur denna grupp.

Design Management Center

Design Management Center i Göteborg bildades år 1987 för att lyfta fram designfrågornas betydelse som instrument i företagsprofileringen. Ett företag som medvetet uttrycker sin affärsidé i Produktdesign, Miljödesign och Kommunikationsdesign ökar sin konkurrenskraft och lönsamhet. Stiftare är ett 100-tal företag samt två utvecklingsfonder och CTH, Handelshögskolan vid universitetet i Göteborg och högskolan i Skövde. De medverkande högskolorna motiverar sitt deltagande med att det är av värde för dess utbildning och FoU att få vara en del av kontaktnätet.

Stiftelsen anordnar seminarier, "designfrukostar" och utger nyhetsbrev. Man har också ett utvecklingsprogram för tillämpning av Design Management-tänkandet i några pilotföretag.

Länsforskningskommittén i Örebro län

Länsforskningskommittén är en ideell förening bildad år 1981 av högskolan i Örebro, utvecklingsfonden, kommunförbundets länsavdelning, landstinget och Örebro kommun. Bland annat flera folkrörelseorganisationer och några företag har senare anslutit sig till föreningen som i dag har 21 medlemmar.

Föreningen har till ändamål att stärka samhällsinflytandet över FoU-arbetets inriktning och skapa förutsättningar för de berörda aktiva medverkan. Man vill ge FoU-arbetet en ökad inriktning på frågor som har betydelse för människors välfärd i vid mening och för utvecklingen i Örebro län. Föreningen skall vidare verka för att centrala FoU-resurser förläggs till länet och att högskolans ställning och status stärks.

Kommittén har sitt kansli förlagt till högskolan och högskolan har sitt kontaktsekretariat förlagt till kommittén. Man kan därför se länsforskningskommittén som ett utbyggt kontaktsekretariat med två anställda. Utöver informations-, kontakt- och konferensverksamhet söker föreningen initiera projekt och stödja inom högskolans ram planerade eller redan bedrivna projekt. Bland projekten är många inom det sociala området (syrier i Örebro, barnomsorg i Laxå, kvinnoforskning, rehabiliteringsteknik). Föreningen har också verkat inom ramen för Bergslagsprojektet och bidragit till kurser i kooperation och lokalhistoria.

Livsmedelskollegiet

Livsmedelskollegiet inrättades år 1977. Organisationens företrädare betecknar det som en "samarbetsorganisation på frivillig bas". Organisationen saknar stadgar och har heller ingen egen kassa eller medelsförvaltning. Man har velat undvika att skapa "ännu ett tungrott administrativt organ", utan strävar efter att bedriva verksamheten så informellt som möjligt. Genom livsmedelskollegiet samarbetar ett antal enheter och institutioner inom universitetet i Lund, lantbruksuniversitetets anläggningar i Alnarp, köttforskningsinstitutet samt ett antal företag och producentföreningar inom livsmedelsindustrin.

Syftet är att främja livsmedelsforskningen i södra Sverige och eftersträva ökad forskningssamverkan mellan medlemmarna. Man håller regelbundna informationsmöten med besök hos medlemsorganisationerna och anordnar årligen två symposier över aktuella ämnen. Vidare sker en kontinuerlig publicering av medlemmarnas FoU-verksamhet i en årsrapport och i tidskriften Livsmedelsteknik. Medlemsföretagen turas om att stå värd för aktiviteterna och bekosta publikationerna. I samband med ett symposium väljer medlemmarna en ordförande och en sekreterare för den kommande perioden. Att organisationen i övrigt saknar styrelse och stadgar och inte har någon egen ekonomi gör att dess företrädare har fog för sin uppfattning att Livsmedelskollegiet inte är en ideell förening utan endast en "samarbetsorganisation" av lösare slag.

Uppsala Lokal-TV

Stiftelsen Uppsala Lokal-TV har verkat för att Uppsala fått lokal-TV och är nu ett sändarföretag enligt lagen om kabelsändningar. Stiftare är bl.a. universitetet i Uppsala, lantbruksuniversitetet, Uppsala kommun och ett antal föreningar och samfund. Via stiftelsens sändningsrättigheter får de båda universiteten möjlighet att nå ut med information, debattprogram och reportage kring forskningsfrågor m.m.

(2) Främja FoU – 18 huvudsakligen, 13 delvis

Även stiftelser i denna kategori har ofta betydelsefulla nätverksfunktioner, men här till kommer att de också på olika sätt driver eller stödjer forskningsprojekt. Det kan vara fråga om ett rent finansiellt stöd. Stiftelsen tar ställning till ansökningar om bidrag till forskningsprojekt. Dessa skall ofta ha regional anknytning och företrädesvis ingå i vissa forskningsområden. Det kan vara mer eller mindre uttalat att stöd i första hand skall gå till projekt som utförts i anslutning till den egna högskolan. Likaså prioriteras ofta utvecklingsprojekt som är till nytta för länets företag.

Vissa forskningsstiftelser är aktivare och tar själva initiativ till olika projekt. Angelägna forskningsområden definieras och avgränsas. Forskare engageras. För arbetet med projektet kan forskaren erhålla bidrag eller projektanställas.

De organisationer utredningen hänfört till denna grupp skiljer sig inbördes i vissa avseenden. Verksamheten ändrar inriktning från tid till

annan, allt eftersom stiftelsen ser över vilka programområden som skall stödjas och vilken ambitionsnivå den skall ha i sina engagemang. Stiftelsernas betydelse i dessa avseenden illustreras bäst med några konkreta exempel.

FoU-X, Gävleborgs forsknings- och utvecklingsstiftelse

FoU-X bildades i december 1986. Enligt stadgarna har stiftelsen till ändamål

att ta initiativ till och understödja tillämpad forskning och utvecklingsarbete som främjar en positiv utveckling av samhälle, vård och näringsliv i Gävleborgs län;

att åta sig FoU-uppdrag inom stiftelsens verksamhetsområde;

att stödja och stärka högskolans kompetens och profilering;

att förmedla kontakter mellan högskolan och näringslivet;

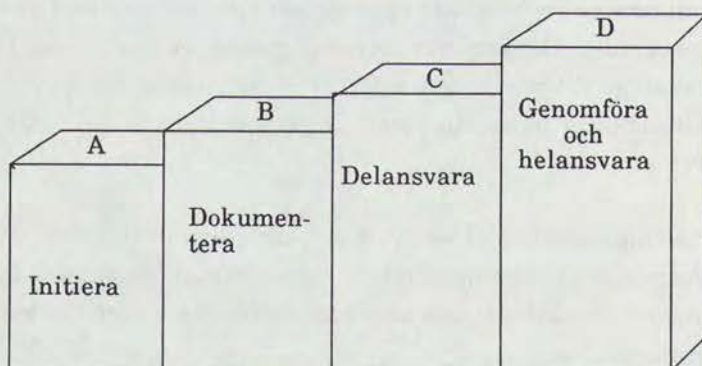
att stödja och deltaga i forskningen vid andra forskningsinstitutioner i länet; och

att bevaka FoU av betydelse för länets utveckling och bidra till teknikspridning och annat utvecklingsarbete.

Redan från första början har FoU-X identifierat ett antal primära programområden för sina insatser, nämligen:

- ★ energi- och miljöteknik
- ★ data, kommunikation, elektronik
- ★ nya material
- ★ produktionsteknik
- ★ resurscentra
- ★ samhällsutveckling.

För att förklara vilken art stiftelsens projektmedverkan kan ta sig har Christer Asplund, VD för FoU-X, gjort följande steg som hämtats ur stiftelsens årsredovisning.

Med steg A (initiera) avses att ge initialt stöd. Ett stöd som möjliggör att forskaren får tid och resurser att avgränsa och definiera projektet.

Det gäller att få fram ett underlag för en bedömning hur projektet skall föras vidare. Är det över huvud något att satsa på? Projektet har genom initialstödet förts upp till en sådan nivå att stiftelsen och andra finansiärer har ett underlag för bedömning.

På nivå C (delansvara) tar stiftelsen på sig en stor del av projektets totala kostnad. Forskaren behöver dock också en annan finansiär. Ofta kan stiftelsen via sitt kontaktnät finna en lösning.

Nivå D (genomföra och helansvara) innebär att stiftelsen tar på sig hela ansvaret med projektet.

Vikten av att projekten dokumenteras framgår av att de på stegen placerats redan på det andra trappsteget, som nivå B. Utan dokumentation kan resultatet av det initiala stödet knappast föras vidare.

Styrelsen för FoU-X har uttalat att de bäst anser sig utnyttja stiftelsens resurser genom att medverka i projekten fram till nivå B eller C.

Begreppet initiera har enligt Asplund också en annan och vidare innebörd. Det illustrerar hur stiftelser av FoU-X:s typ verkar för teknikspridningen. Man bör inte hänga fast vid ett helansvar för ett utvecklingsprojekt. Det gäller att "knoppa av det", stimulera de enskilda forskarna att själva ta över ansvaret eller hitta andra finansiärer och företagsformer för en kommersialisering av den produkt eller idé som förts fram i projektet. Stiftelsen skall i stället initiera nya projekt.

Stiftelsen Centrum för BioTeknik i Huddinge (CBT)

En annan inriktning och karaktär har stiftelsen CBT som bedriver sin verksamhet i Novum i anslutning till Huddinge sjukhus. Stiftelsen har som uppgift att bedriva FoU inom bioteknikområdet. Avsikten är att stärka såväl den vetenskapliga basen för utveckling av näringsliv med bioteknisk inriktning i Stockholmsregionen som den kliniska verksamheten vid Huddinge sjukhus. Stockholms läns landsting är ensam stiftare. I ändamålsbestämmelsen understryks att verksamheten skall bedrivas i nära samarbete med karolinska institutet, landstingets sjukvård i Huddinge, universitetet, andra högskolor och vetenskapliga institutioner samt näringslivet. Samverkan med näringslivet förutsätts främst ske genom "Intressentföreningen för bioteknisk utveckling i Huddinge".

Högskolorna nominerar 3 av styrelsens 8 ledamöter. Stiftelsen har ett 70-tal anställda, disputerade och odisputerade forskare fördelade på åtta forskargrupper samt teknisk-administrativ personal. Målsättningen är att engagera minst 100 forskare i projektverksamheten för att uppnå en tillräcklig "kritisk massa". Under senaste verksamhetsåret pågick ett tiotal större projekt, om exempelvis mekanismer för intracellulär proteintransport; vaccinfremställning med genteknologisk metodik; studier av cancerpromotionsmekanismer; reglering och expression av tillväxtfaktorer i normal tumörvävnad. Aktiviteterna kan också avläsas av att CBT:s forskare samma år utgav ett 40-tal vetenskapliga publikationer.

Stiftelsens verksamhet är helt integrerad med karolinska institutets forskning i Huddinge. Stiftelsens driftskostnader uppgick år 1988 till 17,4 milj.kr. vartill kommer investeringar i utrustning för 5,7 milj.kr. Kostnaderna täcks till större delen av landstinget men också av bidrag från STU, näringslivet och intressentföreningar. Några intäkter av uppdragsverksamhet förekommer inte.

FoU-rådet i Södermanlands län

FoU-rådet i Södermanlands län har till ändamål att främja FoU-verksamhet med regional anknytning genom att arbeta för samverkan mellan näringslivet, universitets- och högskoleväsendet och andra samhällsorgan och därvid bygga upp en kompetens inom forskning och utbildning i anslutning till högskolan i Eskilstuna/Västerås. Tanken var först att länsstyrelsen, landstinget och kommunförbundet skulle bilda en stiftelse och anslå 200 000 kr. vardera per år under en femårsperiod. Av flera skäl ansåg man dock stiftelseformen mindre lämplig. I stället inrättade länsstyrelsen ensam FoU-rådet. Man vill inte beteckna denna inrättning som en stiftelse, utan ser det som en verksamhet inom högskolan. Enligt avtal med högskolan i Eskilstuna/Västerås skall högskolan handha rådets administration. Det är dock länsstyrelsen som fastställt stadgarna för rådet. Länsstyrelsen har enligt dessa att utse rådets nio ledamöter, vilka skall representera länets kommuner, näringslivet, forskningen, högskolan, fackliga organisationer, utvecklingsfonden och länsstyrelsen. Genom rådet har fem projektberörda professorer och fem forskare knutits till högskolan. FoU-arbete och viss uppdragsverksamhet sker bl.a. genom det under rådets medverkan inrättade Svetsforskningsinstitutet i Eskilstuna.

(3) Forskarbyar och teknikparker – 6 huvudsakligen, 8 delvis

Flertalet teknikparker i landet kan sägas ha en stiftelse typ kontaktorgan att tacka för sin tillkomst. Genom stiftelsen har kommunen, högskolan och eventuellt även intressenter för länet och näringslivet gemensamt fått en teknikpark till stånd utan att satsa något större kapital. Kommunen har verkat för att mark upplåtits för projektet. Ett eller flera byggnads- och fastighetsbolag har givits rätten att uppföra, äga och förvalta en fastighet i högskolans närhet. Stiftelsen har förbehållit sig ett bestämmande inflytande över vilka som skall få hyra lokaler i teknikparken. Ibland regleras också sådant som hur hyressättningen skall bestämmas. Man kan ha avtalat att en viss del av fastighetsägarens hyresintäkter skall gå till stiftelsen för upprätthållandet av dess administration och service till hyresgästerna. Man har sett till att något

lämpligt organ åtagit sig att svara för reception, telefonväxel, restaurang etc.

I ett teknikcentrum handlar det inte enbart om att hyra ut lokaler. Man vill skaffa avancerad utrustning och bli en resurs för länets företag, men avser inte att bedriva någon egen forskningsverksamhet. Man har t.ex. uppmärksammat ett för länets företag och högskola gemensamt behov av viss elektronisk utrustning. Stiftelsen kan vara ett lämpligt organ för samförvaltningen av sådan egendom. Alternativet att skänka utrustningen till högskolan skulle kanske i ett framtida läge innebära att länets uppfinnare och företag inte fritt kan utnyttja utrustningen. En ny högskoleledning kan anse att utrustningen uteslutande behövs för högskolans utbildningsbehov och byter ut den mot något modernare med delvis annat användningsområde. En utbildningslinje kanske läggs ner och högskolans inventarier flyttas till en annan region.

Ingen av organisationerna i denna grupp är inriktad enbart på att verka för teknikparken. De kan också anses tillhöra kategori (1) kontaktorgan och/eller (4) stödja groddföretag. Även ur denna grupp skall ett par exempel tas fram.

Stiftelsen för samverkan mellan Lunds universitet och näringslivet (SUN)

SUN stiftades år 1981 av Lunds universitet, utvecklingsfonden i Malmöhus län, dåvarande Skånes Handelskammare och länsstyrelsen i Malmöhus län genom dess näringslivsdelegation. Stiftelsens verksamhet innefattar såväl nätverksfunktioner som engagemang i olika FoU-projekt och stöd till groddföretag. Stiftelsen har även initierat och deltagit i uppbyggnaden av teknikbyar i Lund och Malmö.

Störst är forskarbyn Idéon-Lund (cirka 60 000 kvm). Fastigheterna ägs av två fastighetsbolag, Idéon AB och Första Fastighets AB Idéon. Dessa äger tillsammans Idéon Center AB, vilket bolag handhar fastighetsskötsel, reception, postutdelning och annan service till hyresgästerna samt svarar för marknadsföring och information om Idéon. I maj 1989 inhyste Idéon-Lund cirka 100 groddföretag med sammanlagt ungefär 750 anställda.

I anslutning till Malmö Allmänna Sjukhus, där universitetet har delar av sin medicinska fakultet och den odontologiska fakulteten har forskarbyn Idéon-Malmö uppförts (6 000 kvm, 10 företag, 25 anställda).

De företag i forskarbyarna som vill övergå till industriell produktion hänvisas till Idéon-Industriparken (9 000 kvm, 14 företag, cirka 150 anställda).

SUN:s inflytande i fastighetsbolagen och de särskilda Idéonstyrelserna sker huvudsakligen genom nominering av kandidater i respektive styrelse.

Teknikhöjden

Stiftelsen Teknikhöjden i Stockholm stiftades år 1986 av tekniska högskolan i Stockholm (KTH), STU, Stockholms kommun och utvecklingsfonden i Stockholms län. Stiftelsen skall främja sitt ändamål bl.a. genom att verka för att området mellan KTH och Stockholms universitet (Albano) används för FoU-verksamhet inom teknik och angränsande områden och att tillhandahålla och förmedla lokaler samt ge service, stöd och rådgivning åt verksamheter med behov av närhet till universitets- och högskoleområdet.

Stiftelsen har verksamhet i fyra byggnader i Albanoområdet. Den sammanlagda lokalytan uppgår till 11 800 kvm. I maj 1989 var lokalerna uthyrda till ett 70-tal groddföretag och 4 kollektiva forskningsinstitut. Ett groddföretag får inte hyra lokaler längre tid än fem år. Stiftelsens hyresintäkter uppgick år 1988 till närmare 10 milj.kr. Därutöver omsatte stiftelsen 1,3 milj.kr. i sin verksamhet med råd, stöd och service. Däri ingår bl.a. kursverksamhet i ämnen som riktar sig till groddföretagarna.

Teknikparker o.d. finns inte enbart på de högskoleorter där ifrågavarande stiftelser verkar. Många har tillkommit helt utan högskolans medverkan. Det är då ofta kommunen ensam som starkast drivit frågan, och anläggningen kan mera ha karaktär av ingenjörscentrum, uppfinnarverkstad, företagshotell etc. Anknytningen till forskningen kan variera.

I tabellen på nästa sida ges en översikt över teknikparker o.d. på svenska högskoleorter. De har alla det gemensamt att de bl.a. hyr ut lokaler till groddföretag eller teknikbaserade företag. I vissa fall har högskolan vi en sårorganisation aktivt medverkat vid tillkomsten av anläggningen. I andra fall har högskolan förhållit sig passiv.

Anläggning	Lokalyta	Antal företag	Annan verksamhet
Stockholm			
Teknikhöjden	11 800 kvm	70	4 kollektiva forskn.inst.
Electrum	38 000 kvm	30	3 kollektiva forskn.inst., undervisn.lok. bibliotek m.m.
Novum	60 000 kvm	5-10	2 forskn.cent. 3 KI-inst.
Uppsala			
Glunten	12 500 kvm	30	
Linköping			
Teknikbyn	2 000 kvm	9	
Mjärdevi forskarby	17 500 kvm	20-25	
Malmö/Lund			
Idéon-Lund	60 000 kvm	100	
Idéon-Malmö	6 000 kvm	10	
Idéon-Industriparken	9 000 kvm	14	
Göteborg			
Chalmers Teknikpark	6 400 kvm	20	CIT
Innovationernas Hus	700 kvm	6	
Umeå			
Uminova	4 500 kvm	10	
Luleå			
Aurorum	3 000 kvm	9	
Sundsvall			
Utvecklingscentrum	11 000 kvm	25	utbildn.lok., bibliotek, utveckl.fond, näringslivskontor
Gävle			
Gävle Teknikcenter	5 800 kvm	35	utbildn.lok.
Borlänge			
Teknikdalen	8 000 kvm	20	

Anläggning	Lokalyta	Antal företag	Annan verksamhet
Karlstad			
Hjärnbruket	1 000 kvm	17	
Växjö			
Videum	7 000 kvm	15	utbildn.lok. teknikcentr. forskarrum till högskolans för- fogande
Kalmar			
Idécentrum Ugglan	800 kvm	5	
Halmstad			
Tylösands Forsknings- centrum	800 kvm	7	forskn.centra 6 centrum- bildningar

(4) **Stödja groddföretag**
– 3 huvudsakligen, 10 delvis

Med groddföretag avses ett företag som har vuxit fram ur verksamhet vid högskolan. För att betraktas som groddföretag skall det

- vara baserat på en produkt eller tjänst som har sitt ursprung i högskolans forskningsverksamhet, och
- ha startats av en forskare, anställd eller studerande vid högskolan direkt efter avgången från högskolan utan någon mellanliggande period i annan verksamhet.

Hur verkar de organisationer som har till syfte att på olika sätt stödja groddföretag? Det kan handla om att hjälpa groddföretagen hitta lämpliga lokaler. Många av de stiftelser som hänförs till grupp 3 ovan har som ändamål att "få fram en teknikpark". Ett av syftena med en sådan är ju ofta att kunna erbjuda groddföretagen lämpliga lokaler i nära anslutning till högskolans kreativa och för groddföretagarna hemvanda miljö. Men groddföretagen kan också stödjas på många andra sätt. Särorganisationen kan arbeta med kompetensförmedling och industrikontakt. Den kan ge råd vid företagsbildning och patentansökningar. Man

kan hjälpa till att skaffa fram projektmedel från utvecklingsfond, STU etc. En fråga som FRN särskilt uppmärksammade i sin rapport var huruvida högskolan skulle medverka i särorganisationer som engagerar sig med ägarkapital i groddföretagen. Utredningens kartläggning omfattar två sådana organisationer, båda aktiebolag.

Uminova AB

Uminova AB är helägt av stiftelsen Uminova och har bildats för att förse stiftelsen med ett instrument för affärsutveckling. Affärsidén beskrivs bl.a. vara att erbjuda finansiering med riskkapital, företrädesvis i form av ägarkapital. Avsikten anges vara att man skall gå in i intressanta projekt i ett tidigt skede då "entrébiljetten" är relativt billig och då en begränsad kapitalinsats kan ha stor betydelse för utvecklingen av en idé till ett fungerande företag. Uminova arbetar med ett förlagslån från Norrlandsfonden som rörelsekapital.

CIAB AB

Chalmers Innovations AB är ett bolag vars uppgift är att satsa kapital och ge managementassistans till groddföretag från i första hand Chalmers. CIAB:s insatser skall ske med början redan på försöksstadiet i respektive groddföretag. När ett företag nått tillräcklig storlek biträder CIAB med att finna nya ägarformer eller samarbete/samgående med något större företag.

Affärsidén är att genom högt risktagande möjliggöra eller underlätta för entreprenörsinriktade och tekniskt kreativa individer att skapa framgångsrika groddföretag.

CIAB arbetar med ett 4 % förlagslån som kapitalbas. Innehavare är bl.a. banker, investmentbolag och två löntagarfonder. Den låga räntan och förhållandevis höga risknivån uppvägs av att långivarna via CIAB kan förvärva optioner i groddföretagen. För att öka det egna kapitalet har långivarna nyligen konverterat 40 procent av förlagslånen till aktier i CIAB. Soliditeten har därmed stärkts. De nyemitterade aktierna är B-aktier. Chalmers innehar därför alltså majoriteten av rösterna. CIAB har sedan starten, år 1986 engagerat sig med ägarkapital i fyra groddföretag.

(5) Uppdragsverksamhet – 12 huvudsakligen, 9 delvis

I denna kategori återfinns ett tjugotal organisationer med uppgift att saluföra tjänster avseende utbildning, FoU eller rådgivning. Uppdragen

kan utföras av organisationens egna anställda eller förmedlas till högskoleinstitutioner eller direkt till enskilda forskare. Stiftare kan vara högskolan eller viss institution ensam. Bakom flertalet stiftelser för uppdragsverksamhet finns dock även andra stiftare och intressenter, såsom kommuner, landsting eller företag i branschen. Av de 19 organisationerna är tre aktiebolag och 16 stiftelser. Tre av stiftelserna har egna dotterbolag.

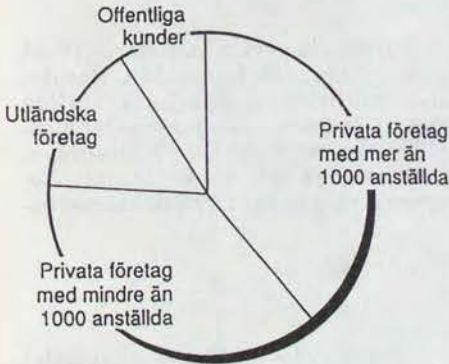
Avsikten med dessa organisationer är ofta att de skall ha en förmedlande roll. Utgångspunkten är att en uppdragsgivare behöver en speciell kompetens som tros finnas på högskolan. Problemet är att snabbt lokalisera kompetensen och träffa avtal med berörda parter. Ofta finns en "kompetenslucka" i förhållandet mellan företaget och universitetet. Beställaren kan ha svårt att analysera de egna behoven. Den som har den förmedlande rollen måste då sätta sig in i användarens problem. För uppdragets genomförande kan särskilda tekniska tjänster och resurser erfordras, vilka saknas hos såväl beställaren som högskolan. Problemlösningen kan komma att kräva insatser från flera institutioner såväl inom som utom den egna högskolan. Det är nödvändigt att förmedlaren har god erfarenhet av projektledning ävensom ekonomisk och juridisk kompetens. Den förmedlande FoU-organisationen kan definieras som en organisation som åtar sig att för en beställares räkning genomföra ett forsknings- eller utvecklingsprojekt genom att mobilisera och samordna en eller flera andra organisationers resurser. Fyra exempel skall redovisas ur denna kategori.

Chalmers Industriteknik (CIT)

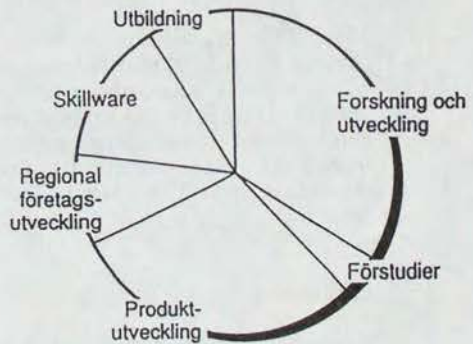
Chalmers Industriteknik skall vara "den samlade stiftelsen" för forsknings- och utbildningsuppdrag vid Chalmers tekniska högskola (CTH). Högskolan är ensam stiftare och utser samtliga styrelseledamöter. CIT kan engagera sig "i alla led i de komplexa processerna att nyttiggöra vetenskaplig kompetens och forskningsresultat för näringslivets utveckling och konkurrenskraft". Beställarna av FoU, utbildning och träning, skall genom CIT erhålla något mer än de hade fått i en traditionell högskolekontakt, med för tillfället tillgängliga forskare eller institutioner. CIT vill bygga upp långsiktiga kontakter där beställarens behov av kunskapstillskott kan ventileras, planeras och åtgöras.

CIT grundades år 1984 och verksamheten startade under år 1985. Omsättningen år 1987/88 uppgick till 12,9 milj.kr. CIT var det året engagerad i ett hundratal projekt. Faktureringen avsåg till 90 % privata företag, se cirkeldiagram 1. Den fast anställda personalen bestod av ett 15-tal personer. De svarade för större delen av de produktutvecklingsinriktade projekten, samt för marknadsföring och koordinering av övriga projekt. För de mer forskningsinriktade problemen engagerades i stor utsträckning Chalmerskompetens eller kunskapsföretag med anknytning till Chalmers. Av cirkeldiagram 2-4 framgår fördelningen av projektslag, kostnader och engagerad kompetens.

Kunder

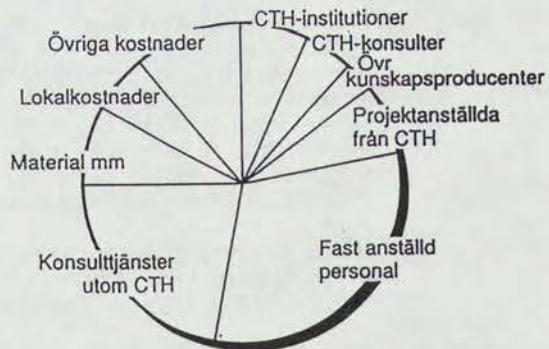
Projektslag

Engagerad kompetens

Kostnader

Som exempel på större verksamhetsprojekt kan väljas Multiplex Wiring System, ett projekt inom bilelektronikområdet som sysselsatte ett 20-tal forskare vid tre CTH-institutioner. Andra exempel är konstruktion av tätningsskivor för diskdrive i datorer enligt ny patenterad princip och vattenbyggnad av hamnanläggning i Monaco.

Företrädare för CIT framhåller problemet med den begränsade kapitalbasen. Den hämmar stiftelsen från att engagera sig i större projektåtaganden med hänsyn till de risker som sådana kan medföra. Chalmers fick som framgår av referatet i avsnitt 8.2 nedan, inget anslag till verksamheten utan hänvisades till att på annat sätt bekosta insatskapitalet. Man avsatte då 1 000 kr. via en privat donationsfond. De första verksamhetsåren redovisas begränsade underskott. Efter kapitaltillskott från bl.a. STU uppgick det egna kapitalet till närmare 800 000 kr. per den 30 juni 1988.

När CIT stiftades var avsikten att den skulle verka immateriellt. Så långt som möjligt skulle forskningen utföras inom högskolan. Har det blivit så? CIT:s kostnader till CTH-institutioner och projektanställda från CTH uppgår till knappt hälften av vad den egna personalen kostade. Under år 1988 engagerade CIT cirka 140 forskare på Chalmers, varav ett 50-tal utförde uppdrag omfattande mer än 40 timmar. Sedan starten år 1986 har CIT:s uppdrag resulterat i två doktorsarbeten.

Centek

Centek startade sin verksamhet i oktober 1983. Stiftelsekapitalet uppgår till 1 200 000 kr. och har finansierats till lika delar av Högskolan i Luleå, Luleå kommun och Piteå kommun. Högskolans kapitalinsats täcktes med tillskott från en privat donationsfond. Centek skall fungera som en länk mellan högskola och näringsliv. Centek vänder sig till företag som behöver hjälp med teknisk utveckling och utbildning. Man driver också förlagsverksamhet med utgivning av läromedel. Via dotterbolaget Centek Invest AB stöder Centek groddföretag. Sedan starten år 1984 har Centek Invest engagerat sig med ägarkapital i ett tiotal företag.

Koncernens omsättning uppgick år 1987/88 till 31,3 milj.kr., varav stiftelsen ensam stod för 26,4 milj.kr. Stiftelsen hade 18 fast anställda och nästan lika många projektanställda från högskolan. De projektanställda "vänder" mellan högskolan och Centek. Därutöver köper Centek tjänster från högskolan för uppemot 10 milj.kr. per år. Den höga siffran förklaras av att högskolans uppdragsutbildning huvudsakligen genomförs i Centeks regi. I Centek-huset förfogar stiftelsen över moderna och ändamålsenliga utbildningslokaler.

Bland Centeks projekt märks flera stora utlandsprojekt; underjordsbrytning i Jinchuan-gruvan i Kina; guldgruvor i Kuba, vattenprojekt i Kenya och ett utvecklingscenter i Pakistan.

Av intäkterna stod drygt 80 procent för uppdragsverksamhet. Därav avsåg två tredjedelar utbildning och en tredjedel FoU. Konferens- och förlagsverksamheten svarade för 14 respektive 4 procent.

Stiftelsen TEM vid Lunds universitet

TEM står för Teknik Ekonomi och Miljö. Verksamheten startade år 1981 som en särskild forskningsenhet inom universitetet. Syftet är att främja problemorienterad tvärvetenskaplig forskning inom dessa ämnesområden. Ursprungligen bestod enheten av fyra institutioner: transportteknik, industriell organisation, arbetsmiljöteknik och sjöbefälsutbildning. TEM:s forskningsverksamhet växte stadigt i volym och allt fler institutioner berördes. År 1982 ställde Sjöbo kommun en f.d. prästgård till TEM:s förfogande. Man fick därmed kostnadsfria lokaler i vilka man inrättade en verkstad. Malmö kommun följde Sjöbos exempel och erbjöd TEM en till teknikcentrum ombyggd lantgård i kommunen. Verksamhetens expansion och kommunernas samverkan förde med sig en del organisatoriska problem. Universitetet (efter regeringens tillstånd) och de båda kommunerna beslöt därför år 1984 att överföra verksamheten till en för ändamålet bildad stiftelse med uppgift att utföra FoU för industri, näringsliv, kommuner, fackförbund, departement, forskningsråd och andra.

TEM förvaltas av en styrelse med två representanter från universitetet och en från vardera kommun samt två företrädare för verksamheten. Stiftelsen har närmare 40-talet anställda, motsvarande 20 heltidstjänster. De flesta är tillsvidareanställda. Verksamheten bedrivs på tre orter. I Lund har stiftelsen lokaler i nära anslutning till universitetet (ca 150 kvm). Där inryms administrationen och ett par utredare.

I TEM-gården i Sjöbo (ca 1 500 kvm) är miljöforskningsprojekten inrymda. Man har årligen ett tiotal projekt på gång avseende avfallshandtering, miljöförpackningar, transporter med farligt gods, etc. Exempelvis har man utvecklat ett program för insamling, sortering och återvinning av batterier. Uppdragsgivare var bl.a. EG-kommissionen, Nordiska ministerrådet och danska Miljöstyrelsen. På Sjöbogården har man också en verkstad för prototyp-tillverkning. Genom TEMSAM, ett samverkansprojekt med SAMHALL, söker man utveckla produkter lämpade för tillverkning vid SAMHALL:s verkstäder och fabriker för sysselsättning av arbetshandikappade.

I teknikcentret i Malmö (1 200 kvm) bedrivs en utvecklingsverksamhet som spänner över ett mycket brett fält. Verksamheten där syftar till att samla in och utveckla idéer, som om möjligt ska kunna leda till nyetableringar och arbetstillfällen i Malmö. Man vill vara en resurs för företagen och bistå dessa med teknisk rådgivning i produktutvecklingsfrågor. Exempelvis har man tagit fram en ny miljövänlig konstruktion av stirlingmotor, liftbygel för skidliftsystem, utrustning för reglering av växthusklimat, en ny typ av fiskerullar och en tandfickemätare för tandhygienister.

År 1987/88 omsatte TEM cirka 9,5 milj.kr., varav 7 milj.kr. avsåg forskningsanslag och 1,5 milj.kr. övriga intäkter. Företrädare för TEM uppskattar att de egna anställda står för 80 procent av verksamheten. Resterande 20 procent förmedlas till institutioner eller självständiga konsulter. TEM:s verksamhet har resulterat i ett doktors- och tre licentiatarbeten.

IMIT

Institute for Managment of Innovation and Technologi (IMIT) stiftades år 1979 av fyra enskilda professorer och Institutet för Företagsledning (IFL). Stiftelsen verkar enbart som en förmedlare av uppdrag. Stiftelsen har fem huvudmannaaorganisationer – IFL, Handelshögskolan och institutionerna för Industriell organisation vid CTH respektive THL samt Industriell ekonomi & organisation vid KTH. Dessa utser vardera tre personer till ett huvudmannaråd. Skolornas rektorer är därvid självskrivna ledamöter. I övrigt skall huvudmannarådet inte enbart representera universitet och högskola utan också företräda näringsliv, organisationer och statliga myndigheter. Huvudmännen utser i sin tur en styrelse som svarar för den löpande förvaltningen. Föreståndarskapet för IMIT kan vandra mellan de fyra medverkande högskolorna. Det övergick nyligen från CTH till Handelshögskolan.

IMIT har till ändamål att bedriva och främja FoU inom området teknisk och industriell förnyelse och administration samt att medverka i vidareutbildningen inom detta område. Stiftelsen skall drivas utan vinstsyfte. IMIT verkar genom institutionellt samarbete mellan högskoleinstitutioner i landet. IMIT vill "skapa en brygga mellan de två kulturer näringslivet bygger på – den tekniska och den ekonomiskt-samhällsvetenskapliga".

IMIT:s administrativa personal uppgår till 3 heltidstjänster. Man har inga forskare anställda utan alla uppdrag förmedlas vidare, företrädesvis till högskoleinstitutioner (över 80 %). Under år 1987/88 omsatte IMIT 5,6 milj.kr. Då slutfördes ett 30-tal projekt avseende teknologi och management, finansierade av företag (50 %), sektorsorgan (30 %) och forskningsråd (20 %). Några projektexempel: Teknisk förnyelse och standard; Produktionsutveckling av byggmaskiner; Näringspolitik och infrastruktur; Utvecklingsprogram för ny teknik vid SKF; Produktionsprocesser inom japansk bilindustri.

De av IMIT förmedlade uppdragen har sedan starten finansierat fyra doktorsarbeten och närmare tiotalet licentiater.

(6) Annat – 5 huvudsakligen

Fem stiftelser bedriver verksamhet av annat slag än de ovan beskrivna. Det handlar om teknikcentra för barn och ungdom i Luleå och Södertälje, projektering av en kongress-, restaurang- och hotellanläggning i Uppsala och en natur- och kulturvårdsled invid Umeälvens dalgång. Ett exempel skall här ges.

Teknikens Hus

Stiftelsen Teknikens Hus stiftades år 1987 av högskolan i Luleå, Luleå kommun, kommunförbundets länsavdelning, LKAB, SSAB och Vattenfall. Stiftelsens syfte är att driva Teknikens Hus, varigenom främjas barns och ungdoms utbildning och information om teknikens framsteg och utveckling.

I Teknikens Hus i Luleå kan besökaren mer handgripligt bekanta sig med modern teknologi och studera allt från gruvor till datorer. Hur funkar det? Hur kommer kraften från bilmotorn till hjulen? Hur gör man förresten bilar? I Teknikens Hus kan man resa ut i rymden eller ner i jordens glödande inre.

6.3 "Stiftelsestatistik"

I detta avsnitt skall vissa uppgifter som framkommit vid kartläggningen ställas samman och redovisas.

Organisationsform och startår

Av de 69 organisationer som upptagits i stiftelseregistret är 60 stiftelser, fem aktiebolag, ett kommanditbolag och en ideell förening. I övrigt ingår två organisationer – Livsmedelskollegiet och FoU-rådet i Södermanland, vilka båda faller lite utanför de vanliga organisationsformerna. De har båda kortfattat beskrivits i föregående avsnitt.

Tabell 1 Organisationsform

Org. form	antal
Stiftelse	60
Aktiebolag	5
Kommanditbolag	1
Förening	1
Annat	2
Summa	69

Alla organisationer utom fem har tillkommit under 1980-talet. Sju av tio organisationer har instiftats år 1985 eller senare. Av tabell 2 framgår organisationernas startår.

Tabell 2 Startår

Startår	antal
-1980	5
1981-82	3
1983-84	12
1985-86	25
1987-88	24
Summa	69

Vilka är stiftare?

Tabell 3 visar stiftare, ägare respektive medlemmar för samtliga 69 organisationer indelade kategorivis. Med "kategorivis" menas att en eller flera stiftare i respektive kategori (högskolor, kommuner etc.) räknas samman som en stiftarkategori. Om exempelvis sju kommuner ingår som stiftare i en och samma stiftelse räknas de i tabellen som en.

Tabell 3 Kategorier, stiftare, ägare etc.

Kategori	stiftelser	aktiebolag	övriga
högskolor	42	5	2
kommuner	31		1
länsstyrelser	21		1
landsting	18		1
näringslivsorg./företag	17	3	3
handelskammare	13		
utvecklingsfonder	12		1
statliga verk	7		
Sv. kom.förb. länsavd.	6		1
STU	3		
annan stiftelse	4		
enskilda lärare	3	1	
annan	5		2
Summa kategorier	182	9	12

Högskolor har således medverkat formellt som stiftare i 42 stiftelser. I fem aktiebolag är högskolor aktieägare. Tabell 4 visar högskolans medstiftare respektive övriga aktieägare i dessa 47 organisationer.

Tabell 4 Högskolans medstiftare

Kategori	stiftelser	aktiebolag
ensam stiftare	3	0
annan högskola	7	2
kommuner	25	
länsstyrelse	15	
landsting	10	
näringslivsorg./företag	10	3
handelskammare	11	
utvecklingsfonder	6	
statliga verk	6	
Sv. kom.förb. länsavd.	2	
STU	3	
annan stiftelse	3	
enskilda lärare	1	1
annan	3	
Antal	105	6

Underlag 47 organisationer (42 stiftelser och 5 aktiebolag)

Grundkapital

Av tabell 5 framgår högskolornas kapitalinsatser i de 42 stiftelserna. Dessa stiftelsers sammanlagda grundkapital framgår av tabell 6.

Tabell 5 Högskolornas kapitalinsatser

Insats	Antal stiftelser
400 000 kr.	1
250 000 kr.	2
200 000 kr.	1
50 000 kr.	3
25 000 kr.	2
20 000 kr.	1
10 000 kr.	1
5 000 kr.	4
1 000 kr.	13
0 kr.	10
uppgift saknas	4

Underlag 42 stiftelser

Tabell 6 Stiftelsernas grundkapital

Belopp	Antal
1 000 000 kr. eller mer	9
1000 000 – 999 999	8
10 000 – 99 999	4
1 000 – 9 999	13
0 kr.	6
uppgift saknas	2

Underlag 42 stiftelser med sammanlagt 19 140 000 kr. i stiftelsekapital

Ämnesområden

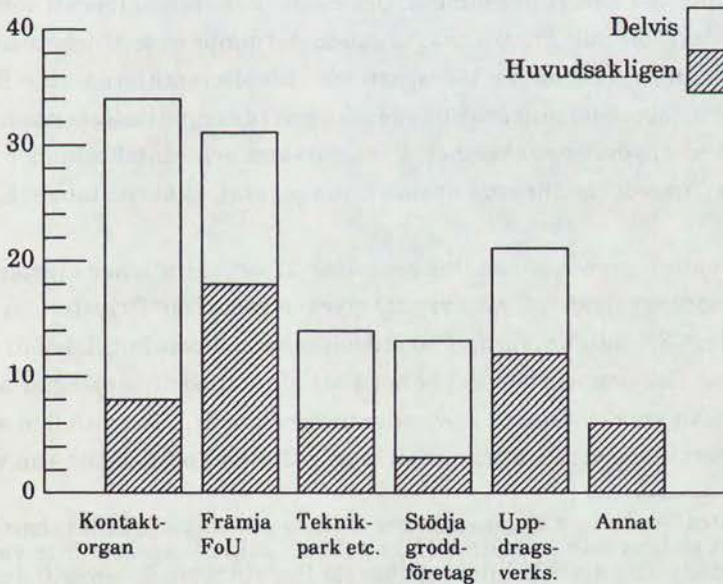
Tabell 7 visar de 69 organisationernas huvudsakliga ämnesområden. Av tabellen framgår att två tredjedelar är verksamma enbart inom teknikområdet.

Tabell 7 Ämnesområden

Huvudsakligt ämnesområde	antal
T-sektorn	46
varav enstaka teknikområde	13
skogs- och lantbrukstekniskt	4
flera eller alla teknikområden	29
AES-sektorn	11
Övriga ämnesområden	3
Flera eller alla ämnesområden	9
Summa	69

Slag av verksamhet

Av diagram 1 framgår de huvudsakliga verksamhetsområdena enligt utredningens egen kategorisering. Siffrorna har redan nämnts i underrubrikerna till avsnitt 6.2.

Verksamhetens omfattning

Det är mycket svårt att mäta omfattningen av organisationernas verksamhet. Utredningen har med utgångspunkt från de senaste årsredovisningarna och kontaktmännens kompletterande upplysningar sammanställt uppgifter om intäkter, kostnader, redovisat resultat, utgående eget kapital och inventariers bokförda värde. I tabell 8 nedan redovisas sammanställningen. 57 organisationer ingår i sammanställningen, därav 52 stiftelser, fyra aktiebolag och en förening.¹⁾ Uppgifterna inhämtades under april-maj 1989 och avser senaste tillgängliga bokslut, dvs. kalenderåret 1987 eller 1988 eller brutet räkenskapsår 1987/88. I ett par fall är räkenskapsåret förlängt eller förkortat.

Vissa stiftelser skiljer mellan rörelseintäkter, bidrag och övriga intäkter. Andra redovisar endast en post intäkter utan att närmare specificera denna. En del stiftelser intäktssför årliga tillskott från stiftarna medan andra redovisar dessa som kapitaltillskott i balansräkningen. Utredningen sökte till en början skilja mellan verksamhetens intäkter och tillskottsanslag/bidrag. Detta visade sig ogörligt. I tabell 8 nedan redovisas därför allt som organisationerna i resultaträkningarna upptagit som intäkter i en klumpsumma. Det måste dock framhållas att summan intäkter 165 milj.kr. till övervägande del torde avse tillskottsanslag från stiftare och andra bidragsgivare. Rörelseintäkterna står för en mindre del och förekommer huvudsakligen i de organisationer som sysslar med uppdragsverksamhet. Ränteintäkter och räntekostnader redovisas i årsredovisningarna nästan alltid separat, så även i tabellen.

Vad gäller redovisat resultat redovisar 27 organisationer vinster med sammanlagt cirka 7,2 milj.kr., 20 stycken redovisar förluster om sammanlagt 8,9 milj.kr., medan 10 redovisar ett nollresultat. I de fall stora vinster förekommer kan det bero på att årets tillskottsanslag är avsett att täcka verksamhetens kostnader under flera år. I förlustfallen är det ofta meningen att stiftelsen skall ta av stiftelsekapitalet. Det kan vara

¹⁾ Beträffande tolv organisationer saknas bokslutsuppgifter, beroende på att sådant inte upprättas (2), att första räkenskapsåret inte var avslutat (3) eller att bokslutet inte var färdigt vid tiden för uppgiftsinsamlingen.

stiftarnas avsikt att kapitalet skall förbrukas under en period på tre till fem år.

I balansräkningarna är det utgående egna kapitalet mycket ojämnt fördelat mellan organisationerna. Tre stiftelser har ett eget kapital överstigande 10 milj.kr., varav en hela 42 milj.kr. 14 organisationer har mer än 1 milj.kr. i eget kapital. Två stiftelser uppvisar ett negativt eget kapital. Det är då frågan om skulder till stiftarna.

24 stiftelser redovisar i balansräkningarna inventarier om tillhoppa 27,4 milj.kr. Det verkliga värdet av den utrustning organisationerna förfogar över torde dock vara betydligt högre. Många inventarier har erhållits genom investeringsbidrag eller villkorslån och avskrivs då i en snabbare takt. Vidare leasar många organisationer sin tekniska utrustning.

Att skillnaden mellan intäkter och kostnader inte överensstämmer riktigt med redovisat resultat förklaras av att avskrivningar och bokslutsdispositioner inte beaktats i sammanställningen.

Tabell 8 Sammanställning av vissa bokslutsuppgifter (tkr.)

från resultaträkningarna

intäkter	165 165
kostnader	177 650
ränteintäkter	11 101
räntekostnader	985
redovisat resultat	./ 1 713

från balansräkningarna

utgående eget kapital	114 081
inventarier bokfört värde	27 413

Underlag 57 organisationer

Ett annat sätt att mäta verksamhetens omfattning är att räkna antalet anställda. Utredningen har sökt sammanställa uppgifter därom. Enligt dessa uppgick antalet anställda omräknat till heltidstjänster sammantaget till 323 personer inräknat projektanställda. Därav stod tio organisationer för merparten, 236 anställda. 22 organisationer saknade egna anställda. Nödvändig administration handhas då vanligtvis av en av stiftarna eller en denne närstående organisation.

6.4 Närmare om stiftelsernas stadgar

I avsnitt 4.4 har beskrivits vad en stiftelse är för något. Det handlar om en självständig förmögenhet som varaktigt avsatts att tjäna ett bestämt ändamål. En stiftelse har inga ägare. Många av de stiftelser som bildats av statliga och kommunala organ har en sådan organisation att det i juridiskt hänseende egentligen inte är fråga om stiftelser. Detta får i regel inga konsekvenser. Dessa "stiftelser" erkänns i regel ändå som juridiska personer. I detta avsnitt görs en genomgång av vad stiftelsernas stadgar säger om förvaltning, revision, ändring och upphörande, tillsyn m.m.

Förvaltningen

Styrelsen

Samtliga undersökta stiftelser är självständiga stiftelser. Ingen stiftelse har anknuten förvaltning, utan alla har en styrelse. Dess ledamöter kan utses på olika sätt;

- av stiftarna gemensamt (15 av 54 stiftelser)²⁾
- av stiftarna var för sig (28)
- av vissa angivna myndigheter och organisationer var för sig varav någon eller några, men inte alla är stiftare (14)

²⁾ Angivna siffror inom parentes avser ett underlag av 54 stiftelser. För sex stiftelser har utredningen inte tagit del av stadgarna.

– av visst organ, eventuellt efter nominering eller förslag från andra organ (5).

För flera stiftelser gäller en kombination av ovanstående, exempelvis kan fem ledamöter utses av stiftarna var för sig och två ledamöter av stiftarna gemensamt.³⁾ För ett tiotal av stiftelserna gäller att de sålunda utsedda ledamöterna kan eller skall utse ytterligare några styrelseledamöter och därvid beakta att vissa intressen blir företrädade (exempelvis ledamöter med erfarenhet av forskning eller näringsliv).

Ledamöterna är valda på viss tid, vanligen tre år. Styrelsen kan därefter ha att förnya sig själv. I regel väljs dock de nya ledamöterna enligt samma ordning som de ursprungliga. För vissa stiftelser är föreskrivet att styrelsen skall förnyas successivt.

Verkställande utskott

Många stiftelser har i stadgarna föreskrift om att styrelsen skall utse ett verkställande utskott och/eller en VD, som inför styrelsen ansvarar för den löpande verksamheten.

Huvudmannaråd eller årsmöte

Över en fjärdedel av stiftelserna (15 av 54) har ett huvudmannaråd eller årsmöte inskrivet i stadgarna. Stiftarna har därvid att besluta i fråga om styrelsens ansvarsfrihet (13), om vinstdisposition (6), om val av nya styrelseledamöter och revisorer (14).

Revision

Samtliga stiftelser har i stadgarna inskrivet att de skall ha minst två revisorer. För 26 stiftelser gäller att minst en revisor skall vara godkänd eller auktoriserad.

³⁾ Detta förklarar varför siffrorna inom parentes ovan överstiger 54.

Revisorerna utses av stiftarna gemensamt (7), av en eller flera stiftare var för sig (21), av något annat organ (5) eller av huvudmannarådet/års-mötet (13).

Ändring av stadgar, upphörande

I stadgarna sägs i vad mån dessa får ändras. Behandlar inte stadgarna denna fråga är stiftelsen hänvisad till att ansöka om permutation. I så gott som samtliga stadgar sägs att ändamålsbestämmelsen inte får ändras. Övriga bestämmelser kan ändras av styrelsen (8), endast av stiftarna eller huvudmännen (29) eller av styrelsen men kräver för sin giltighet godkännande av stiftarna/huvudmännen eller annat organ såsom länsstyrelsen eller rektorsämbetet (14). För ändring krävs nästan alltid kvalificerad majoritet, i några fall enighet bland styrelseledamöterna och/eller stiftarna/huvudmännen. Ibland krävs att beslutet konfirmeras på ett följande sammanträde.

Särskilda föreskrifter ges i regel om hur man om stiftelsen upphör skall förfara med eventuellt kvarvarande förmögenhet. Den skall antingen delas mellan stiftarna i förhållande till insatt kapital eller tillfalla viss annan stiftelse eller ett visst näraliggande ändamål.

Tillsyn enligt tillsynslagen

Flertalet stiftelser (45 av 54) har i stadgarna föreskrift om att de skall vara undantagna från tillsyn enligt tillsynslagen. För två stiftelser föreskrivs att tillsynen skall utövas av annat organ (landstingets förvaltningsutskott). Fem stiftelser saknar stadgande om huruvida de skall stå under tillsyn eller inte. De torde därför stå under tillsyn enligt tillsynslagen. Fyra stiftelser har direkt föreskrivet att de skall stå under tillsyn. Endast för två stiftelser gäller att deras stadgar skall vara fastställda av länsstyrelsen.

7 Särskilda arbetsenheter inom högskolan

Enligt 26 § högskolelagen skall utbildningen, forskningen och utvecklingsarbetet vid högskoleenhet bedrivas inom institutioner eller andra arbetsenheter. I 15 kap. 24 § första stycket högskoleförordningen anges att annan arbetsenhet än institution skall ledas av en styrelse och en föreståndare eller enbart av en föreståndare enligt föreskrifter som meddelas av högskolestyrelsen. Enligt andra stycket får högskolestyrelsen, om särskilda skäl föreligger, föreskriva att företrädare för forsknings- och utvecklingsarbete utanför högskolan skall ingå i styrelsen för annan arbetsenhet. Högskolan utanförstående intressen kan således beredas inflytande i arbetsenheten under förutsättning att de kan betraktas som företrädare för FoU-arbete. I stadgandets tredje stycke sägs vidare att högskolestyrelsen får, om särskilda skäl föreligger, utse en ledamot i styrelsen för annan arbetsenhet. Denna föreskrift avser tydligen att tillförsäkra högskolestyrelsen en direkt insyn i den verksamhet arbetsenheten utövar.

Uppdragsverksamheten inom högskolan behöver således inte utföras inom de vanliga institutionerna. Högskolan kan bilda fristående arbetsenheter och ge dessa i uppgift att svara för uppdragsverksamhet m.m. Vi har ovan sett hur TEM startade som en arbetsenhet inom universitetet i Lund för att senare övergå till stiftelseformen. Men det finns många arbetsenheter för uppdragsverksamhet som har fått utvecklas vidare inom högskolan.

7.1 Exemplet TeknikCentrum i Linköping

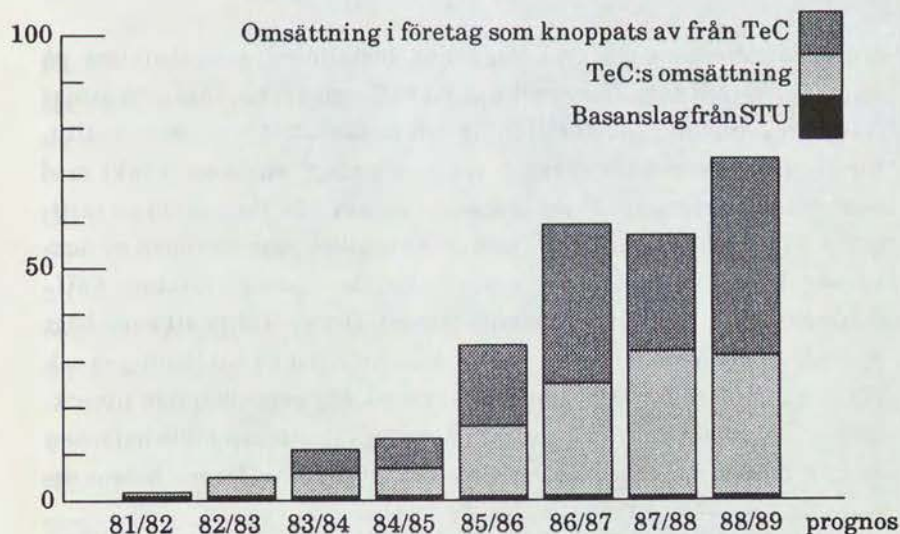
TeknikCentrum (TeC) vid Tekniska högskolan i Linköping är ett exempel på en annan arbetsenhet inom universitet. TeC bildades år 1981 och har till uppgift att för kunder i näringsliv och samhälle utföra målinriktad forskning, utveckling och utbildning samt utredningar. Verksamheten skall grundas på den samlade kompetensen vid högskolan. Målet är att föra ut högskolans kunnande till praktisk nytta för näringsliv och samhälle.

TeC:s styrelse, som formellt enbart är ett rådgivande organ, utses av universitetsstyrelsen. Personsammansättningen är sådan att tre av ledamöterna kan anses företräda universitetet, en länsstyrelsen, en STU och två näringslivet. Den åttonde ledamöten är representant för de anställda.

Verksamheten drivs i sektorer. Inom ramen för sin affärsidé utvecklar, producerar och marknadsför varje sektor sina tjänster. En sektor är i allmänhet baserad på kunnande inom ett speciellt teknikområde. Uppdragsutbildningen har hänförts till en egen sektor. Sektorernas del av omsättningen framgår av tabell. Vissa sektorer har sina lokaler på institutionerna; andra är samman med den administrativa staben inrymda i en särskild byggnad på universitetsområdet. TeC:s omsättning har ökat kraftigt sedan starten (se diagram) och uppgick år 1987/88 till 30,6 milj.kr. Därav avsåg 27,6 milj.kr. rörelseintäkter och 2,9 milj.kr. anslag och projektmedel från bl.a. STU och UHÄ. Kontaktsekretariatet är lokaliserat till TeC. Personalen uppgår till cirka 45 personer vartill kommer ett 150-tal korttids- eller timanställda.

TeC:s omsättning 1987/88 i tusental kronor fördelad på uppdragsintäkter och övriga intäkter. De senare består till stor del av anslag från olika organ för mera fritt definierade forsknings- och utvecklingsarbeten.

	Uppdrags- intäkter	Övriga intäkter	Total omsättning
Kurssektor	13 354	550	13 904
PVD-Materialteknik	10 013	–	10 013
Industriell teknik och arbetsorganisation	1 824	–	1 824
Mätteknik	651	–	651
Transportoptimering	11	582	593
Medicinsk mätteknik	379	–	379
Reglerteknik	112	191	303
Utredningssektor	212	–	212
Industrirobotteknik	185	–	185
Ytanalys	128	–	128
Datoriserad bildbe- handling	70	–	70
Kontaktsektor	296	490	786
Ledning och gemensam administration	411	1 150	1 561
Summa	27 650	2 963	30 613

Inom TeC och universitetet söker man på olika sätt stödja groddföretag och avknoppningar. TeC har i sin budget avsatt 300 000 kr. för den funktionen. Man uppskattar antalet från universitetet avknoppade företag till ett 40-tal. Därav kan fem härledas direkt från TC:s verksamhet. Av diagrammet framgår att de egna avknoppningarna de senaste fem åren genomsnittligt omsatt ungefär lika mycket som TeC.

7.2 Universitetsledningens inställning

Universitetsledningen i Linköping framhåller att man sedan universitetets tillkomst år 1970 medvetet arbetat efter linjen att universitetet inte skall ingå i stiftelser eller andra särorganisationer. Från tid till annan har fråga uppkommit om universitetets medverkan i olika slag av stiftelsebildningar. Vid sin prövning av sådana propåer har ledningen endast i ett fall funnit anledning att söka frångå sin policy.¹⁾ De eventuella fördelar som för ett antal år sedan kunde stå att vinna genom stiftelse- eller bolagsbildningar framstår inte längre som så lockande sedan det statliga regelsystemet mjukats upp och bl.a. medger en mer flexibel ram för lönesättning. Även i andra avseenden, t.ex. beträffande penninghantering och möjligheter att hålla medel räntebärande har förbättringar genomförts.

Universitetsledningens grundläggande inställning sammanfattas på ungefär följande sätt. Det är viktigt att FoU-uppdragen inte avskärmas från den grundläggande utbildning och forskarutbildning som institutionerna bedriver. Utbildningen måste ständigt omformas i takt med forskningens framsteg. Förekomsten av en aktiv forskning vid en institution höjer utbildningens kvalitet. För att säkra rekryteringen av forskarbegävningar är det väsentligt att också de uppdragsinriktade FoU-institutionerna är knutna till universitetet. Det är viktigt att även högt specialiserade forskare medverkar i utformningen av utbildningen och att samtliga lärare aktivt har kontakt med den vetenskapliga utvecklingen. Det gäller därför att i universitetsorganisationen hålla balansen mellan forskning, utvecklingsarbete och utbildning. Denna balans up-

1) Undantaget avser ansökan om att få medverka som stiftare i Stiftelsen Vuxenutbildarcentrum, se referat avsnitt 8.2.

pehålls enligt universitetsledningen bäst genom att verksamheten sker inom universitetets ram och inte i stiftelse- eller bolagsform.

TeC är enligt universitetsledningen ett bra exempel på att uppdragsverksamheten kan hållas inom högskolans organisation. I TeC:s styrelse ingår representanter för såväl universitetets verksamhet som FoU-stödjande organ, myndigheter och näringsliv. För att genomföra TeC:s verksamhet knyts högskolans lärare och forskare på hel- eller deltid under viss tid till enheten. Samma förutsättningar gäller också för doktorander. De vandrar mellan sina moderinstitutioner och TeC men behåller hela tiden sin organisatoriska hemvist hos universitetet. Aktiviteterna hos TeC ger uppslag och idéer som kan kommersialiseras inom näringslivet eller leda till nya s.k. avknopningsföretag. Universitetet har inte i något fall gått in som delägare. I samband med företagsbildningen har berörda lärare/forskare klarerat ut från universitetet och de ekonomiska mellanhavandena reglerats genom överenskommelser mellan universitetet och det nystartade företaget. Rektorsämbetet har på olika sätt stött sådan nyetablering, bl.a. genom utbildningsinsatser för presumtiva företagsledare.

7.3 Flera exempel

Andra arbetsenheter för uppdragsverksamhet vid Linköpings universitet är Centrum för ledarutbildning (CLU) och Centrum för utvärdering av medicinsk teknologi (CMT).

CLU är verksamt inom ekonomiska institutionen och institutionerna för pedagogik och psykologi. Verksamheten omsatte år 1987/88 cirka 1,5 milj.kr. allt avseende kursavgifter. För år 1988/89 beräknas intäkterna överstiga 2 milj.kr. CLU:s verksamhet sysselsätter 12 av universitetets lärare.

Vid bildandet av CMT övervägdes noga stiftelseformen. Flera externa intressenter, bl.a. landstinget, ville medverka i en stiftelsebildning tillsammans med universitetet. Resultatet blev dock att CMT utgör en ar-

betsenhet inom universitetet i vars styrelse landstinget är representat.

8 Frågan om regeringens tillstånd

8.1 Tillståndsfrågan

I utredningens direktiv, liksom i de forskningspolitiska propositionerna,¹⁾ framhålls att särskilt tillstånd från regeringen förutsätts innan högskolan ingår som stiftare. "För att en stiftelse med en högskoleenhet som huvudman skall kunna bildas krävs beslut av regeringen," skrev FOSAM och tillade: "Genom att regeringen fastställer stiftelsens stadgar erhåller den rättssubjektivitet."²⁾

Kommunalföretagskommittén ägnade i sitt slutbetänkande ett kapitel åt "Statlig förvaltning i privaträttslig form", vari bl.a. begreppet "statlig stiftelse" behandlas. Därmed förstås "stiftelse där staten ensam eller tillsammans med andra intressenter bildat stiftelsen". "Liksom när det gäller de statliga bolagen krävs normalt ett riksdagsbeslut för att stiftelsen skall kunna bildas, eftersom användningen av statsmedel ytterst måste vara godkänd av riksdagen. Stiftelsen bildas när stadgar godkänns (normalt av regeringen), stiftelsekapitalet utbetalas (normalt efter beslut av regeringen) och styrelse utses (på det sätt som anges i stadgarna)."³⁾

Lennart Frii konstaterar att staten i många fall valt stiftelseformen i stället för t.ex. myndighetsformen för att bedriva viss verksamhet. Dessa fonder och stiftelser regleras inte av stadganden föreskrivna av enskilda utan av författningsföreskrift som statligt organ fattat beslut om. Stiftelserna har i vissa fall inslag av myndighetsutövning. Det är då frå-

¹⁾ Prop. 1981/82:106 s. 88 och 1986/87:80 s. 45. Jfr också prop. 1983/84:107 bil. 5 s. 30

²⁾ SOU 1980:46 s. 208

³⁾ SOU 1983:61 s. 95

ga om en myndighets ensidiga avgöranden i kraft av en maktbefogenhet. Avgörandet kan vara både gynnande eller betungande för den enskilde. Gemensamt för all myndighetsutövning är att det rör sig om beslut eller andra åtgärder, som ytterst är uttryck för samhällets maktbefogenhet i förhållande till medborgarna.⁴⁾

Enligt 11 kap. 6 § regeringsformen kan en stiftelse inte anförtros förvaltningsuppgift utan någon form av överlämnande. Om förvaltningsuppgiften innefattar myndighetsutövning skall överlämnandet ske med stöd av lag. Begreppet "förvaltningsuppgift" var avsett att ha en vidare innebörd än begreppet "myndighetsutövning".⁵⁾ Vad som skall förstås med förvaltningsuppgift har diskuterats i den juridiska litteraturen⁶⁾. Enligt Strömberg måste därmed förstås närmast detsamma som myndighetsutövning. Det skulle i annat fall vara omöjligt att urskilja de företeelser som stadgandet avser⁷⁾. Marcusson anser det vara både möjligt och värdefullt att söka urskilja begreppet förvaltningsuppgift. Hon uppställer följande kriterier:

1. Uppgiften skall kunna utföras av en myndighet.
2. Staten utövar viss styrning och kontroll över verksamheten.
3. Staten medverkar vid finansieringen av verksamheten.
4. Uppgiften innebär en påverkan i någon form på medborgarna eller grupp av medborgare.

I ett exemplifierande avsnitt urskiljer Marcusson ett antal viktiga områden avseende bl.a. informationsuppgifter, stöd till forskning och kultur samt utbildning.⁸⁾

Överlämnande av förvaltningsuppgift som innefattar myndighetsutövning kräver alltså stöd av lag. Riksdagen måste således lagstiftningsvägen godkänna att överlämnande sker av viss typ av uppgift till viss typ av uppgiftsmottagare. Lagbestämmelsen bör inte vara utformad på ett alltför obestämt sätt. För överlämnande av andra förvaltningsuppgif-

⁴⁾ Frii, Förvalta fonder och stiftelser, Norstedts 1987 s. 43 ff

⁵⁾ Prop. 1973:90 s. 397

⁶⁾ Ragnemalm, Förvaltningsrättslig tidskrift, 1976 s. 105 ff och s. 294 ff

⁷⁾ Håkan Strömberg, Allmän förvaltningsrätt s. 33

⁸⁾ Lena Marcusson, Offentlig förvaltning utanför myndighetsområdet, Iustus förlag, Uppsala 1989, s. 75 och 377 ff

ter krävs däremot inte någon speciell föreskrift eller beslut. Men vilka är det som kan överlämna förvaltningsuppgifter? Det normala torde vara att överlämnandet sker på lägre nivå än av regeringen. Marcusson konstaterar att det inte finns några uttryckliga regler, utöver förbudet att överlämna uppgift som innefattar myndighetsutövning, och att frågan om nödvändigheten av någon form av stöd i föreskrift för överlämnande av andra förvaltningsuppgifter är outredd.⁹⁾

I vad mån kan den uppdragsutbildning, uppdragsforskning eller teknikspridning som högskolorna överlämnar till stiftelser och aktiebolag betraktas som förvaltningsuppgifter? Innefattar de i någon mån myndighetsutövning? Utfärdande av betyg och utbildningsbevis vid uppdragsutbildning måste enligt utredningens uppfattning anses innefatta myndighetsutövning. I övrigt torde det vara fråga om andra förvaltningsuppgifter än myndighetsutövning eller något annat än förvaltningsuppgifter. I båda fallen finns i princip inte något hinder mot att myndigheten själv gör överlämnandet.

Man kan således konstatera att det inte finns någon uttrycklig föreskrift som hindrar högskolor från att medverka i stiftelsebildningar och till dessa överlämna andra förvaltningsuppgifter än myndighetsutövning. Det kan ändå framstå som märkligt att högskolor på egen hand fattar beslut om att medverka i stiftelsebildningar och driva viss verksamhet däri. Medelstilldelningen under fastställda anslag ger knappast utrymme för kapitaltillskott till stiftelser. I högskoleförfattningarna finns vidare angivet vilka uppgifter högskolorna har och hur verksamheten skall vara organiserad i fakulteter, institutioner, arbetsenheter etc. Åsidosätts inte dessa författningar när en högskola beslutar att utvidga uppgifterna och/eller utöva dessa under andra organisationsformer? Regeringen har ju dessutom gett uttryck för sin inställning att högskolorna bör ansöka om särskilt tillstånd innan de medverkar i stiftelsebildningar. Å andra sidan har signalerna inte varit entydiga. Som framgått av andra motivuttalanden kan bildandet av särskilda organisationer också sägas ha blivit uppmuntrat i olika sammanhang.¹⁰⁾

⁹⁾ *ibid* s. 26

¹⁰⁾ Jfr avsnitt 2.2 och 2.4 ovan

8.2 Regeringens praxis i tillståndsärenden

Utredningen har gått igenom de ärenden hos utbildningsdepartementet som avsett framställningar att medverka i stiftelser. Det finns endast sju sådana ärenden. Sex av dem avser tillstånd att ingå som stiftare. Ett ärende avser samverkan som på annat sätt innebär ekonomiska åtaganden för högskolan. Nedan refereras de sju regeringsärendena.

1. Beslut 1984-09-27 ärendenr. 5

Chalmers tekniska högskola anhöll den 6 februari 1984 att i enlighet med ett bifogat PM och förslag till stadgar få inrätta en stiftelse för teknisk och industriell utveckling, benämnd Chalmers Industriteknik. Ansökan avsåg vidare ett tillskott på tre miljoner kronor som stiftelsekapital under en treårsperiod. Högskolan skulle vara ensam stiftare. Högskolans styrelse skulle tillsätta samtliga ledamöter i stiftelsens styrelse. Till stöd för framställningen anförde högskolan: "För att avsevärt öka den industriella uppdragsverksamheten krävs speciella insatser såväl vad gäller marknadsföring av högskolans kompetens som projektledning och ansvarstagande för uppdragets fullgörande. Svårigheter föreligger att åstadkomma detta inom högskolans normala organisation medan en stiftelse ger möjligheter härtill. Så långt som möjligt skall dock hela forskningsarbetet fysiskt genomföras inom högskolan." – *Regeringen* biföll framställningen såvitt gäller stiftelsebildningen men föreskrev att kostnaderna för stiftelsekapitalet skulle bestridas från medel som disponeras av CTH utöver dem som anvisas över statsbudgeten.

2. Beslut 1985-01-31 ärendenr. 12

Universitetet i Lund anhöll den 29 augusti 1984 att tillsammans med Malmö och Sjöbo kommuner få inrätta en stiftelse, benämnd TEM (Teknik-Ekonomi-Miljö) för teknisk och industriell utveckling. Verksamheten hade tidigare bedrivits som en arbetsenhet inom universitetet. Som särskilt vägande argument för stiftelsebildning angav universitetsstyrelsen att Malmö kommun hade önskemålet att i dess nyuppförda forskningscentrum ha ett nära och smidigt samarbete med Lunds universitet. – *Regeringen* biföll framställningen men föreskrev att kostnaderna för stiftelsekapital skulle bestridas från medel som disponeras av universitetet i Lund utöver dem som anvisas över statsbudgeten.

3. Beslut 1988-03-24 ärendenr. 19

Tekniska högskolan i Stockholm anhöll den 11 april 1986 att regeringen måtte godkänna en principöverenskommelse mellan högskolan, STU, Stockholms kommun och industrier, representerade av ASEA AB och Ericson AB avseende Stiftelsen Elektronikcentrum i Kista. Enligt överenskommelsen skulle ett elektronikcentrum uppföras i Kista. Däri skulle högskolor, universitet, andra utbildningsorgan, vetenskapliga institutioner samt näringslivet och dess organisationer i samverkan befrämja utbildning och teknisk forskning inom data- och elektronikområdet. Näringslivet skulle bidra med bl.a. donationer till inköp av teknisk utrustning. Tekniska högskolans del av principöverenskommelsen var att förlägga viss utbildning och vissa

tjänster till centret i Kista. – *Regeringen* hade i beslutet inget att erinra mot att Tekniska högskolan ingick överenskommelsen.

4. Beslut 1988-03-24 ärendenr. 20

Universitetet i Linköping ansökte den 17 juni 1986 om tillstånd att medverka som stiftare i Stiftelsen Vuxenutbildarcentrum och därvid tillskjuta ett stiftelsekapital om 50 000 kr., vilket belopp skulle belasta anslaget till utbildning för undervisningsyrken. Medstiftare var ett tiotal organisationer bl.a. Folkbildningsförbundet, Svenska Fabriksarbetarförbundet, Kooperativt Forum och Riksidrottsförbundet. Stiftelsen skulle söka verka som en brygga mellan FoU inom vuxenutbildning och folkbildning och med utgångspunkt i praktiskt upplevda behov initiera och bedriva utbildning och fortbildning, informations- och dokumentationsverksamhet samt rådgivning och utvecklingsarbete. UHÅ avstyrkte i yttrande rektorsämnetets hemställan med hänvisning till att den avsedda samverkan borde vara möjlig inom högskolans ram och till vad dep.ch. i prop. 1984/85:195 om uppdragsutbildning sagt om återhållsamhet med engagemang i olika sårorganisationer. Alltför stora åtaganden i olika stiftelser medför risk för högskolestyrelserna att förlora möjligheten att styra utvecklingen och klara balansen i förhållande till högskolans grundläggande uppgifter. UHÅ fann vidare att projektet helt var avhängigt av högskolans kompetens och medverkan, men att det därvid borde vara tillräckligt att högskolan deltog i verksamheten och ingick i styrelsen. UHÅ såg ingen fullgod anledning för universitetet att därutöver markera sitt engagemang genom att anslå medel till stiftelsekapitalet. *Universitetet* genmålde att man föreslagit medstiftarna att i stället driva Vuxenutbildarcentrum inom ramen för universitetet, men att dessa, i synnerhet företrädarna för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, ville ha en neutral "arena" i stället för att känna sig indragna i en myndighetsorganisation. – *Regeringen* avlog framställningen.

5. Beslut 1988-03-24 ärendenr. 21

Högskolan i Örebro anhöll den 29 oktober 1986 att få ingå som stiftare utan kapitalinsats i Stiftelsen för Teknisk Utveckling i T-län. Stiftelsen skulle ha till ändamål att främja teknisk utveckling i länet. Medstiftarna, dvs. länsstyrelsen, Svenska kommunförbundets länsavdelning och landstinget skulle stå för hela kapitalinsatsen. UHÅ fann konstruktionen att ingå som stiftare utan kapitalinsats stridande mot praxis och därmed "oegentlig". Med hänsyn härtill och då högskolans medverkan i styrelsen och stiftelsens verksamhet borde vara tillräcklig för att uppnå de uppställda ändamålen avstyrktes framställningen. – *Regeringen* avlog framställningen.

6. Beslut 1988-03-24 ärendenr. 22

Högskolan i Gävle/Sandviken anhöll den 18 november 1986 att få ingå som en av stiftarna i Gävleborgs forsknings- och utvecklingsstiftelse och bidra till stiftelseförmögenheten med medel enligt regerings beslut. Stiftelsen skulle ha till huvuduppgift att initiera, stödja och driva FoU av betydelse för länets utveckling. Övriga stiftare var Gävleborgs läns landsting, länsstyrelsen, utvecklingsfonden och Handelskammaren i Gävle. UHÅ intog i sitt remissvar samma hållning som i referat nr. 4. – *Regeringen* avlog framställningen.

7. Beslut 1988-05-05 ärendenr. 8

Högskolan i Falun/Borlänge anhöll den 11 april 1988 att tillsammans med stiftelsen Teknikdalen få bilda en stiftelse, Johan Gottlieb Gahn-akademien. Stiftelsen skulle ha till ändamål att främja företagsamhet och kulturliv i Dalarna. Vardera stiftare skulle som stiftelsekapital tillskjuta 1 000 kr. I övrigt var avsikten att verka genom externa bidrag, bl.a. för att kunna utdela forskningsstipendier. – *Regeringen* avslag framställningen.

8.3 Varför stiftar man utan tillstånd?

Av de 69 organisationer som omfattas av kartläggningen är 60 stiftelser. I 32 av dessa stiftelser ingår högskolor som stiftare med kapitalinsats och i 10 ingår de som stiftare utan kapitalinsats. I resterande 18 stiftelser medverkar högskolorna på sätt som hör hemma i kategori 3 ovan (ställning som huvudman eller äger utse styrelseledamöter).

I de 32 stiftelser där högskolor bidragit till kapitalinsatsen har sammanlagt 37 högskolor tillskjutit belopp varierande mellan 1 000 och 400 000 kr. vardera. Som framgått av redogörelsen för regeringens beslut ovan har tillstånd endast erhållits i två fall. I ytterligare ett fall kan tillstånd anses ha givits på så sätt att riksdagen genom ett tillägg i 7 § 4 mom. lagen om statlig inkomstskatt givit en stiftelse en särskilt gynnad ställning (Stiftelsen för samverkan mellan Lunds universitet och näringslivet – SUN).

Hur förklarar högskoleledningarna att de inte sökt tillstånd? De flesta framhåller att de inte behövt ta statsanslaget i anspråk. Grundkapitalet har i regel erhållits genom att högskolestyrelsen beslutat anslå medel från någon donationsfond man förvaltar. I några fall har den tagits från intjänade förvaltningsavgifter. För ett par stiftelsebildningar gäller att högskolan fick pengar till stiftelsekapitalet i gåva från andra myndigheter. Enär man således *inte behövt ta statsanslaget i anspråk* har man ansett sig oförhindrad att medverka som stiftare. Som framgått av referat 1 och 2 ovan var dock innebörden av de besluten att högskolans medverkan som stiftare godtogs, men att kapitalinsatsen skulle bestridas just från medel som högskolan disponerar "utöver dem som anvisas över statsbudgeten".

I ett par fall uppges att stiftelsens bildande bedömts vara så *angeläget och brådskande* att man inte har kunnat avvakta ett regeringsbeslut. (I de ovan refererade ärendena var handläggningstiden upp till två år.)

Slutligen har många högskolor uppfattat sin medverkan i en stiftelsebildning som *sanktionerad av staten på annat sätt*. Man hänvisar då till att andra statliga myndigheter varit pådrivande och att den blivande stiftelsen utlovats ekonomiskt stöd via exempelvis anslagen för regionala utvecklingsinsatser.

I de fall där högskolor gått med som stiftare utan kapitalinsats har man varit av den uppfattningen att ett engagemang av *enbart symbolvärde* inte krävde regeringens tillstånd.

Beträffande många av de 18 stiftelser där högskolan medverkar utan att vara stiftare synes högskolorna ursprungligen haft för avsikt att gå med som stiftare. I sista stund har man dock undvikit detta och nöjt sig med att endast delta i styrelsearbetet. Orsaken härtill är förmodligen att regeringens inställning slutligen vunnit visst beaktande. De övriga stiftarna synes överlag ha godtagit högskolans ändrade inställning och själva svarat för fullföljandet av stiftelsebildningen.

It is not the purpose of this study to determine the validity of the various methods of measuring the rate of growth of the human body. It is only to determine the rate of growth of the human body as measured by the various methods.

The results of the study show that the rate of growth of the human body is not the same for all individuals. It is found that the rate of growth of the human body is higher for some individuals than for others. This is true for all of the methods of measurement used in this study.

The results of the study also show that the rate of growth of the human body is not the same for all ages. It is found that the rate of growth of the human body is higher for younger individuals than for older individuals. This is true for all of the methods of measurement used in this study.

The results of the study also show that the rate of growth of the human body is not the same for all sexes. It is found that the rate of growth of the human body is higher for males than for females. This is true for all of the methods of measurement used in this study.

The results of the study also show that the rate of growth of the human body is not the same for all races. It is found that the rate of growth of the human body is higher for some races than for others. This is true for all of the methods of measurement used in this study.

9 Behovet av särorganisationer – argument för och emot

I detta kapitel skall utredningen söka sammanfatta de argument för och emot högskolans medverkan i stiftelser och andra särorganisationer som framkommit under utredningsarbetet.

9.1 Fördelar och möjligheter

(1) Omvärldens förväntningar

Förespråkarna för särorganisationer utgår i sina resonemang ofta från omvärldens krav och förväntningar på högskolan. Flertalet av de högskolor som inrättats på senare år har tillkommit främst av regionalpolitiska skäl. Så är fallet med universitetet i Umeå, högskolan i Luleå och flera av de små och medelstora högskolorna. Genom etablering och förstärkning av högskolor i län med hög arbetslöshet har regering och riksdag sökt stärka dessa regioner. Flera av de nya högskolorna förväntas ha en sådan inriktning att de utgör ett stöd för länet.

Statliga medel tillförs teknikcentra och andra samverkansprojekt inom ramen för regeringens regional- och industripolitik. En förutsättning är dock att lokala myndigheter, kommuner, organisationer och företag själva tar initiativ och svarar för en del av finansieringen.

Det är i synnerhet i kommuner, myndigheter och organisationer i län med hög arbetslöshet som man talar om högskolans "regionala ansvar".

I en rapport från en länsstyrelse beskrivs detta högskolans ansvar på i huvudsak följande sätt:

Högskolan skall

- ge *service* åt människor och företag genom närhet till utbildning
- vara en *utvecklingsmotor* för arbetsliv och näringsliv genom att förmedla kunskap, utbildning och forskningsrön
- vara en *lokaliseringsfaktor* och inverka på företags och människors val av lokaliseringsort
- vara en *stimulansfaktor* för FoU-arbete i regionen och för kultur- och folkbildningsarbete.

(2) Högskolans tredje uppgift

Högskolan anses också ha en skyldighet att svara upp mot samhällets förväntningar och krav. Till högskolans uppgifter hör inte bara att bedriva utbildning och FoU-arbete utan också att sprida kännedom om FoU-arbete. Kännedom skall också spridas om vilka erfarenheter och kunskaper som har vunnits och om hur dessa erfarenheter och kunskaper skall kunna tillämpas (6 § högskolelagen). Detta att sprida kännedom om FoU m.m. brukar i diskussionen ibland betecknas som "högskolans tredje uppgift". Den första och andra uppgiften är då utbildning respektive forskning och utvecklingsarbete (1-5 § högskolelagen).

(3) Ömsesidigt beroende

Det är i synnerhet utbildning och FoU inom teknik som de regionala intressena efterfrågar. Anspråken på högskolan är på sina håll enorma. De ökade kraven kan inte mötas om inte tillfredsställande resurser ställs till högskolans förfogande. Kommuner, landsting, utvecklingsfonder, företag och andra organisationer är beredda att medverka i finansieringen. Högskolan behöver samverkan för ekonomiskt stöd i en tid då den statliga finansieringen reellt sett minskar. Samverkan med samhälle och näringsliv ger viktiga bidrag till högskolans FoU. Vidare kan industrins FoU-kompetens komplettera och inte sällan överträffa vad högskolan själv förmår.

(4) Förmedlande roll

Nästa steg i argumenteringen för särorganisationer brukar vara att peka på att näringslivet och högskolan representerar skilda kulturer och värderingar och att samarbetet inte är problemfritt. För att minska störningarna på utbildning och grundläggande forskning och för att bättre svara mot omvärldens förväntningar behövs det särskilda förmedlande organisationer. Härtill kommer att samarbetet mellan högskolans institutioner ställvis kan vara problematiskt. Vissa institutions-prefekter sägs bevaka sina domäner och vara misstänksamma mot tvärvetenskapligt samarbete och nya centrumbildningar. Tillkomsten av sådana befaras inkräkta på den egna institutionens verksamhet. En fristående särorganisation kan i sådana situationer inta en medlande roll och hitta snabba och smidiga lösningar.

(5) En neutral plattform för samarbete

När flera parter vill satsa resurser till stöd för visst ändamål innebär särorganisationen en lösning som tillförsäkrar alla parter ett inflytande. Det är naturligt att de medverkande vill ha garantier för att verksamheten inte "skenar iväg" i en för dem inte önskvärd riktning.

(6) Den kommunala kompetensen

Kommuner och landsting kan genom att ekonomiskt understödja statliga myndigheters verksamhet anses överskrida sina befogenheter¹⁾. Skall ett bidrag ges direkt till något högskoleorgan bör det "kamoufleras" som projektmedel e.d. Att bilda en stiftelse med ett ändamål förenligt med vad som är en kommunal angelägenhet är smidigare. En annan aspekt är att kommuner och landsting inte rimligen kan bekosta dyrbar utrustning till högskolans verksamhet utan en mängd förbehåll om dess framtida användning.

¹⁾ Ulf Lindquist, Kommunala befogenheter, s. 41

(7) Smidigare samarbete

Samarbetet är smidigare när besluten kan fattas inom en särorganisation. I annat fall kan beslut i varje uppkommande fråga behöva fattas inom respektive medverkandes styrorgan.

(8) Lättare dra in pengar

Med den neutrala plattformen och dess möjligheter till medinflytande anses följa att ett upprop om frikostiga bidrag till det ifrågavarande ändamålet vinner större gensvar än om uppmaningen hade varit att donera pengar direkt till högskolan för samma ändamål. Det är viktigt att bland stiftarna ha med exempelvis en näringslivsorganisation med högt anseende hos de företag som kan tänkas vilja stödja stiftelsen. Högskolans officiella medverkan anses också ha utomordentlig betydelse i sammanhanget.

(9) Inbyggd vitalitet – djupare engagemang

Men det handlar inte enbart om pengar. Med samverkan i en organisation där alla känner sig delaktiga följer djupare engagemang från medintressenterna. Där finns en stark vitalitet särskilt under de första åren.

Argument med avseende på främst uppdragsverksamheten

(10) Viktigt skaffa fler uppdrag

När det gäller FoU-uppdrag från näringslivet anser många att högskolan måste spela en mer aktiv och uppsökande roll. Andelen extern finansiering anses vara för liten. I vart fall den av näringslivet finansierade. Det kan handla om intressanta FoU-projekt vars nytta och värde snabbt kan avläsas. Uppdragen anses stimulerande för institutionerna och kan

ibland bilda underlag för doktorsarbeten eller leda till att de studerande som medverkar senare erbjuds anställning hos uppdragsgivaren.

(11) **Effektivare marknadsföring**

För att öka andelen näringslivsfinansierad FoU måste högskolan gå ut på "forskningsmarknaden" och konkurrera med utländska och privata forskningsinstitut. Här behövs det personal som lär känna företagen och deras utvecklingsarbete. Personal som genom ett aktivt uppsökande arbete kan identifiera intressanta och lönsamma FoU-projekt. Personal som vet vilka inom högskolan som kan tänkas kompetenta och villiga att åta sig uppdragen. Här behövs breda kontaktnät. Högskolans kontaktsekreterare kan inte rimligtvis förstärkas i sådan omfattning eller inta en så affärsinriktad hållning.

(12) **Genomförandeansvaret**

När väl kontakten etablerats och uppdraget identifierats behövs det en organisation som kan offerera projektet och åta sig genomförandeansvaret. Man talar om projektledningskompetens. Det behövs snabba anbud och accepter. I den förmedlande särorganisationen finns även den juridiska kompetensen för att ingå avtal varigenom framtida oklarheter och tvister i möjligaste utsträckning förhindras. Att ingå ett avtal i enlighet med högskolans bestämmelser om extern finansiering anses ta för lång tid. Särskilt när fråga är om större tvärvetenskapliga uppdrag som engagerar forskare vid skilda institutioner.

(13) **Full sekretess**

En särorganisation kan om så erfordras erbjuda uppdragsgivaren full sekretess. Sker uppdragen som extern finansiering i högskolan gäller i stället reglerna i tryckfrihetsförordningen och sekretesslagen om offentlighet och sekretess.

(14) Patent- och upphovsrätt

Många uppfinningar kan vara intressanta att vidareutveckla i anslutning till högskolan. Högskolan saknar organisation och kompetens för att hantera sådana frågor. Enligt fast praxis anses högskolan också avstå från alla sådana anspråk i och med att uppdragsavtalet godkännes. En särorganisation kan träffa avtal med läraren om att den får rätten till hans uppfinning. Den kan förvärva patent och bevaka upphovsrättsliga frågor.

(15) Friare lönesättning

Även om möjligheterna till differentierade och individuellt anpassade löner förbättrats på senare år erbjuder särorganisationen en helt fri lönesättning. Kompetenta lärare och forskare kan därmed behållas i högskolans närhet genom att de på deltid får uppdrag hos särorganisationen. I annat fall hade man riskerat att de "köpts upp" av näringslivet.

(16) Fri prissättning och möjlighet att balansera kostnaderna

Högskolornas regler för extern finansiering utgår från projektets beräknade fasta kostnader varefter görs vissa tillägg. Anskaffade inventarier skall kostnadsföras direkt. Särorganisationen kan skriva av sina investeringar över flera år. Den står friare i sin prissättning och kan debitera de priser som marknaden tål. Den kan ofta ta ut ett betydligt högre pålägg än vad högskolan skulle ha gjort. Särorganisationen kan göra marginalkostnadskalkyler. Om ett uppdrag bedöms som särskilt angeläget kan den lägga sitt anbud lägre än högskolan, som har att följa bestämmelserna om extern finansiering.

(17) Affärsmässig risk

Med uppdragsverksamheten följer risker, särskilt vad gäller större fleråriga projekt. Sådan uppdragsverksamhet är inte lämplig att bedriva inom högskolan.

(18) Skattefördelar vid utlandsprojekt

Projekt utomlands kan innebära långa utlandsstationeringar för forskarna. Enligt gällande skatteregler²⁾ är fysiska personer inte skattskyldiga i Sverige för löneinkomster de förvärvar när de är bosatta utomlands. Undantag gäller för avlöning eller annan därmed jämförlig förmån som utgått av anställning eller uppdrag hos svenska staten eller svensk kommun. Eftersom skatten regelmässigt är betydligt lägre utomlands än i Sverige är det lämpligt att anställa vederbörande i ett aktiebolag eller en stiftelse. I annat fall måste högskolan betala ut mycket högre löner för att kunna få personal till utomlandsprojekten.

(19) Andra skattefördelar

En särorganisation har, förutsatt att den är registrerad för mervärdesskatt, möjlighet att lyfta av ingående moms.

(20) Lägre arbetsgivaravgift

I det s.k. inre stödområdet är arbetsgivaravgiften tio procent lägre än i övriga riket. Denna reduktion gäller dock inte statliga och kommunala myndigheter. I Norrbotten blir således lönekostnaderna 10 procent lägre om personalen är anställd i en stiftelse än om de är anställda av högskolan.

²⁾ 53 § 1 mom. a) kommunalskattelagen

(21) Ett alternativ till lärarnas bisysslor

Det hävdas ibland att stiftelserna minskar förekomsten av bisysslor hos högskolans personal. I avsaknad av en lämplig särorganisation väljer lärarna annars ofta att låta engagera sig på bisysslebasis. För att korrekt och smidigt hantera extrainkomsterna bildar de konsultfirmor o.d. En särorganisation innebär att högskolan och därmed allmänheten har bättre inblick i verksamheten. Förtroendet för högskolan och dess lärare blir därmed större än om lärarna uppfattas som direkt beroende av vissa uppdragsgivare för sin försörjning.

(22) Uppfinningar får inte gå förlorade

Det händer att företag köper rättigheterna till en forskares upptäckter utan att exploatera dem. Ett företag kan "lägga sig" på en uppfinning för att hindra någon konkurrent att förvärva den. Företaget ser det inte som lönsamt att för närvarande ianspråkta uppfinningen. Man har redan en lönsam produktion skyddad av äldre patent. En forskningsstödande högskolenära särorganisation kan bevaka forskarens intressen och verka för att ny teknik förs ut i samhället.

9.2 Nackdelar eller risker

Kritiken mot särorganisationer kommer från flera håll. Det finns invändningar av rent principiell karaktär. Högskolans centrala administratörer har sina betänkligheter, likaså forskare och lärare liksom de som står utanför högskolan.

Från allmänna utgångspunkter

(1) Fel att privatisera statlig verksamhet

Högskolelagen och högskolestadgan är väl genomtänkta regelverk avsedda att garantera att verksamheten i högskolan drivs enligt de riktlinjer riksdag och regering fastställt. Högskolestyrelserna är organ i vilka allmänna intressen har majoritet. Genom fakultets/sektionsnämnder och institutionsstyrelser delegeras beslutanderätten i vissa frågor. Offentlighetsprincipen garanterar att allmänheten har insyn i verksamheten. Det finns inte anledning att ersätta lagar och förordningar med stiftelsestadgar och bolagsordningar.

(2) Ökad marknadsiering

Den ökade förekomsten av stiftelser, teknikbyar etc. i högskolornas närhet ses av många som ett uttryck för att näringslivet får ett allt större inflytande över högskolans verksamhet. Detta brukar i diskussionerna kallas högskolans "marknadsiering". Maktförskjutningarna åskådliggörs i olika styrningstypoliger i vilka länder och delsystem kan inplaceras. Burton Clark skiljde i sin klassiska styrningstriangel mellan state authority, market och academic oligarchy³⁾. Rune Premfors urskiljer fem grundläggande styrformer: politik, byråkrati, korporativism, marknad och forskarstyre⁴⁾. Svante Beckman skiljer mellan fyra organisationsideal för universitetet: basaren (marknaden), fabriken (byråkrati), oasen (anarki) och templet (teknokrati)⁵⁾.

³⁾ Burton Clark, *The Higher Education System* (Berkley: University of California Press 1983, s. 143)

⁴⁾ Rune Premfors, *Svensk forskningspolitik*, Studentlitteratur, Lund 1986

⁵⁾ Dagens Nyheter den 4 april 1989

(3) Ökad regionalisering

Stiftelser i vilka regionala organ samverkar stärker på olika sätt det egna länets intressen. Samtidigt som man samordnar och bygger upp en kompetens genom stöd till viss typ av FoU kan man verka som en påtryckningsgrupp för att den egna högskolan skall få ökade statsanslag till motsvarande verksamhet eller för att en viss utbildningslinje skall flyttas ut. I en styrtypologi skulle man kunna rita in en förskjutning från central politik/byråkrati till regional dito.

(4) Bristande resurshushållning

Centrala politiska beslut om hur resurserna skall inriktas och fördelas kan således motverkas av stiftelserna. Detta leder till att man på flera ställen forskar kring samma saker, man överproducerar resultat. För vissa forskningsområden kan det vara bättre om resurserna samordnas till några enstaka högskolor. Forskarlag med angränsande projekt kan då samordna forskningen bättre ävensom jämföra, diskutera och ifrågasätta varandras arbeten. Man uppnår vad som kallas en tillräckligt stor "kritisk massa".

(5) Balansproblem

Många ser i en ökad extern finansiering eller ett ökat marknadsinflytande en risk för att grundutbildning och inomvetenskaplig forskning blir lidande. Om allt större resurser satsas på uppdragsforskning och uppdragsutbildning riskerar grundutbildning, forskarutbildning och grundforskning att komma i kläm. I synnerhet gäller detta om uppdragsverksamheten ger lärare och forskare betydligt bättre ekonomiskt utbyte än de huvudsakliga uppgifterna.

(6) Forskarens frihet och oberoende hotas

En forskare som arbetar med externfinansierade uppdrag har inte den frihet han skulle ha haft om forskningen bedrivits på eget programansvar. Han är uppbunden av vissa direktiv och tidsramar. Genom de externa engagemangen kan en rollkonflikt uppstå. Han måste skilja mellan sin roll som uppdragstagare/konsult och sin ordinarie yrkesroll som anställd vid institutionen. I den senare rollen måste han söka iaktta objektivitet och opartiskhet.

(7) Styrorganen tappar överblicken

Det finns en risk för att styrorganen – såväl högskolestyrelserna på lokal nivå som UHÄ och regeringen – tappar överblicken och inte kan fullgöra sitt "totalansvar" och styra utvecklingen om allt fler av högskolans uppgifter handhas av särorganisationer.

(8) Risk för att statsanslagen "läcker ut"

Det finns en risk för att statliga resurser och anslag "läcker ut" om högskolan säljer sig för billigt. Bidrar högskolan med mer än den får i utbyte vid samverkan med andra intressenter i en särorganisation? Tar högskolan ut full kostnadstäckning för de uppdrag man utför åt en uppdragsförmedlande särorganisation som kanske har stora likviditetsproblem?

(9) Administrativt dubbelarbete

Särorganisationen behöver en egen administration, egna lokaler etc. Det går åt tid till styrelsesammanträden och årsmöten. Kunde verkliga inte motsvarande uppgifter ha rymts inom högskolan eller någon annan befintlig organisation?

(10) Dubbla inkörsportar

Många utomstående upplever det som förvirrande när det finns två "inkörsportar" till högskolan – sårorganisationen och kontaktsekretariatet. Man vet inte vilken väg man skall gå.

(11) Högskolan skall utbilda arbetskraft

Vad industrin behöver är fler civilingenjörer. Högskolan främjar samverkan bäst genom att förse företagen med arbetskraft. Det är en miss-hushållning med samhällets resurser att uppmuntra duktiga forskare till att bli dåliga entreprenörer. Företagsamhet kräver en annan läggning än den som forskare besitter.

Argument med avseende på främst uppdragsverksamhet

(12) Alltför kommersiell framtoning

Genom sårorganisationens marknadsföring av uppdragstjänsterna ges indirekt också högskolan en stark kommersiell framtoning vilket kan rubba förtroendet för högskolans grundläggande forskning och utbildning.

(13) Skall högskolan driva affärsverksamhet och konkurrera?

Från bl.a. privata uppdragsinstitut kan högskolorna uppfattas som konkurrenter. Drivs uppdragsverksamheten i högskolans regi misstänker man att full kostnadstäckning inte tas ut och att uppdragen således subventioneras med skattemedel. Förs verksamheten över till en sårorganisation bortfaller inte kritiken. Övergången innebär att marknadsföringen blir lika offensiv som konkurrenternas. Därvid framhävs ofta sär-

skilt anknytningen till högskolan i stiftelsens firma, logotype och olika trycksaker.

(14) Inte lämpligt öka den externa finansieringen

Statsmakterna har uttalat att den externa finansieringen inte bör öka ytterligare. En särorganisation med sin effektivare marknadsföring och uppsökande verksamhet bidrar dock till att fler externa uppdrag tillförs högskolan. De högskoleenheter som redan nått upp till "den kritiska gränsen" kan genom att överföra verksamheten till en särorganisation och låta denna anställa personalen på bisysslebasis få ner den i EVR-statistiken synliga externfinansieringen.

(15) Hjärnflykt

Högskolan dräneras på sin duktigaste personal. Lärare och forskare erbjuds anställning i särorganisationen på bättre villkor än vad högskolan kan erbjuda. De ökade kontakterna med näringslivet som följer med uppdragen i särorganisationen bäddar för ett andra avhopp – från särorganisationen till näringslivet. Även i de fall lärare projektanställs endast för ett par månader kan problem uppstå för grundutbildningen.

(16) A- och B-lag

Konflikter på arbetsplatsen (institutionernas laboratorier) om forskare med skilda arbetsgivare skall arbeta sida vid sida med stora skillnader i löne- och anställningsvillkor. Man talar lite tillspetsat om en indelning i "A- och B-lag" eller om "forskarkollektiv i upplösning".

(17) Nackdelar byta arbetsgivare

Det kan vara till nackdel för personalen om den måste byta arbetsgivare fram och tillbaka när de "vandrar" mellan högskolan och särorganisa-

tionen. Hur påverkar det pensionspoäng och semesterersättning? Rörigt att bara i bland behöva hålla reda på traktamentsersättningarna och resekostnader. Statliga traktamenten är skattefria men vid förrättningar för enskild arbetsgivare måste ofta ersättningar och kostnader redovisas i deklarationen.

(18) Problem kring resursutnyttjande

Uppdragsverksamhet och särorganisationer anses ha en styrande verkan på utnyttjandet av högskolans lokaler och utrustning. Det kan uppstå problem och konflikter som går ut över utbildning och grundforskning när högskolan erbjuder särskilt brådskande men intressanta och välbetalda uppdrag. Skall de forskare som sysslar med grundforskning för institutionen få stå åt sidan några veckor? Kan grundutbildningens laboratorieövningar ställas in?

(19) Oklart vem som ansvarar

Många uppdragsgivare ser helst att det är högskolan som står för forskningsuppdraget, i vart fall om den forskare som tar sig an problemet inte är en känd auktoritet. Det viktiga är att uppdraget har utförts exempelvis "av Chalmers". Det anses borga för kvalitet och en hög vetenskaplig nivå. Ofta uppfattar beställaren uppdraget som utfört "av högskolan", fast det i själva verket är en stiftelse eller en enskild forskares bolag som svarat för produkten. Detta kan leda till problem kring ansvar och ansvarstagande. Vem framstår som ansvarig för projektets vetenskapliga kvalitet, leveranstider, ekonomi etc.?

(20) Ökad byråkratisering

Särorganisationer innebär en ökad byråkratisering och ett krångel. Det är enklare att låta de enskilda forskarna sluta avtal direkt med företaget (ingen mellanman).

(21) Stimulerar till för mycket bisysslor

Å andra sidan hävdar andra att särorganisationer kan verka som en alltför effektiv förmedlare av bisysslor. Institutionerna går därmed miste om intressanta forskningsuppgifter och de som åtar sig bisysslorna kanske tar på sig en orimlig arbetsbelastning eller utsätts för intressekonflikter.

(22) Fjärmar sig från högskolan

Den förmedlande särorganisationen är tänkt att inte själv utföra själva forskningsuppdraget. I praktiken tenderar dock dessa organisationer att efter en tid själva ta över allt större del av uppdragen. Vissa uppgifter är så omfattande att den forskare som anvisas uppdraget engageras för en längre tid. Det kan då vara praktiskt att han helt frigörs från sina uppgifter vid högskolan och på heltid anställs av den förmedlande organisationen. Uppdraget leder till nya uppdrag. Organisationen specialiserar sig på vissa områden och bygger där upp en egen kompetens. Organisationens egen personal växer stadigt och uppdragen till institutioner minskar i motsvarande mån. Därmed avskärmas FoU-uppdragen från den grundläggande utbildning och forskarutbildning som institutionerna bedriver. Detta kan få menliga konsekvenser för rekryteringen av forskarbegävningar till institutionerna och på sikt påverka utbildningens inriktning.

(23) Svårt avveckla

Det kan vara svårt att avveckla en stiftelse eller dra sig ur verksamheten. Stiftelsen har ingen ägare. Dess styrelse har att tillse att den fortfarande tjänar sitt ändamål. Högskolan kan som en av de ursprungliga stiftarna ha en klar uppfattning om vad som gått snett och vad som behöver göras. Styrelsen och/eller de övriga "huvudmännen" motsätter sig detta. Det finns inget sätt att ta tillbaka "sin del" av stiftelsens förmögenhet.

10 Utredningens överväganden

Utredningens uppdrag gäller vissa frågor av *organisatorisk* karaktär. Det avser inte en mera allmän diskussion av samverkan mellan högskola och näringsliv. I det avseendet får i stället tidigare utredningar och uttalanden av statsmakterna vara vägledande. Vad som skall övervägas är *särskilda organisationsformer* för sådan samverkan, vid sidan av och formellt fristående från högskolan. I första hand gäller det stiftelser men även bolag och föreningar är av visst intresse.

Till den allmänna bakgrunden hör det betänkande som FOSAM lade fram år 1980 och den rapport om högskolan och näringslivet som FRN presenterade år 1986. Uttalanden av statsmakterna har gjorts i samband med de forskningspolitiska besluten åren 1982, 1984 och 1987 samt beslutet om uppdragsutbildning år 1985. Frågor om högskolan och näringslivet har också tagits upp i de regionalpolitiska diskussionerna under senare år. En kortfattad redogörelse för detta har lämnats i kapitel 2.

Sammanfattningsvis kan konstateras att inställningen till samverkan mellan högskola och näringsliv har varit utpräglad positiv under senare år. Själva frågeställningen är gammal men attityderna på båda sidor präglades länge av tveksamhet. Även sedan en svängning mot en mera positiv grundinställning börjat ske, gick utvecklingen långsamt. Först mot slutet av 1970-talet kan man tala om ett genombrott för en ny syn på dessa frågor. Som de i denna utveckling viktigaste politiska uttalandena framstår för utredningen de som gjordes i inledningstexten till 1984 års forskningsproposition (prop. 1983/84:107 s. 20–23, ovan 2.2).

Då det gällt formerna för samverkan mellan högskola och näringsliv har statsmakterna intagit en reserverad, närmast negativ attityd till "särorganisationer" av typen stiftelser. Särskilt gäller detta åren 1982, 1985 och 1987; år 1984 intogs närmast en avvaktande hållning och en utvärdering av olika organisationsformer förutskickades. Inställningen till stiftelser etc. skiljer sig från den som uttrycktes av FOSAM och FRN. Båda hade en positiv syn även i detta avseende.

Emellertid har, trots statsmakternas deklarerade inställning, ett stort antal särorganisationer, främst stiftelser, tillkommit under senare år för samverkan mellan högskolor och näringslivet. Detta förhållande är den omedelbara bakgrunden till denna utredning.

Överbågandena delas upp i två huvudavsnitt. Först (10.1) kommenteras dagsläget och den utveckling som har lett dit. Därefter (10.2) tar utredningen upp de olika frågor rörande särorganisationer i fortsättningen som har angetts i direktiven och som inte har besvarats i det första avsnittet.

10.1 Särorganisationer i dagsläget

En huvuduppgift för utredningen har varit att genomföra en inventering av de särorganisationer som finns i dag. Den har redovisats i kapitel 5 och 6. De fakta som har redovisats där är grundläggande för resonemangen i det följande.

Två saker vill utredningen understryka i fråga om inventeringen. Samtliga uppgifter har erhållits från högskolorna och särorganisationerna själva, och åtskillig möda har lagts ned på att få alla önskvärda kompletteringar och korrigeringar gjorda. Det hävdas inte att inventeringen in i varje detalj ger en adekvat bild av verkligheten – det finns problem med gränsdragningar och definitioner etc och vissa fel är oundvikliga – men materialet är fullt tillräckligt som underlag för de bedömningar som skall göras.

I det följande anger utredningen först de viktigaste slutsatser som man kan dra av inventeringen och som man måste ta hänsyn till vid de ställningstaganden som blir aktuella. Vidare söker utredningen förklaringarna till att utvecklingen i fråga om särorganisationer inte har gått helt enligt statsmakternas önskemål. Även detta är nämligen av betydelse vid ställningstagandena. Utredningen tar också upp frågan om man bör göra något åt de stiftelser m.m. som finns i dag.

10.1.1 Inventeringen – några viktiga iakttagelser

Inventeringen har gett besked om 69 särorganisationer, varav 60 stiftelser. Det alldeles övervägande antalet, 61 av 69, har inrättats under åren 1983–1988. I talet 69 har inte räknats in de "dotterstiftelser", dotterbolag och liknande som finns i utredningens material.

I och för sig kan det kanske sägas att 69 inte är något märkligt högt tal. Det fördelar sig på en hel rad universitet och regionala högskolor. Ett större antal noteras endast på några få orter, främst de som sedan länge är huvudcentra för högre utbildning och forskning i vårt land och som var för sig täcker ett stort och rikt differentierat vetenskapsområde med mängder av tillämpningar inom samhällslivet. Därtill kommer främst Luleå där speciella regionalpolitiska hänsyn gör sig gällande som är föremål för statsmakternas ständiga uppmärksamhet.

Oavsett dessa synpunkter är emellertid 69 särorganisationer ett högt antal vars betydelse det är meningslöst att söka förringa då man skall diskutera rent organisatoriska synpunkter.

Ett förhållande som omedelbart faller i ögonen då man ser närmare på de 69 särorganisationerna är att det *endast i få fall är fråga om ett renodlat samarbete mellan högskola och "näringsliv"* i trängre bemärkelse, i betydelsen företag eller liknande. Endast fem typiska sådana fall förekommer i materialet. I inte mindre än 47 av de 69 särorganisationerna ingår åtminstone någon kommun eller något landsting i samarbetet. I ytterligare elva fall saknas kommuner och landsting men ingår i gengäld länsstyrelse, utvecklingsfond, Norrlandsfonden eller STU. Man

kan alltså säga att 58 av 69 fall har en officiell prägel av statligt/kommunalt engagemang av delvis regionalpolitisk karaktär.¹⁾ Härtill kommer sex fall där högskolor ensam och/eller enskilda lärare har inrättat särorganisationer.

Rörande de geografiska förhållandena kan nämnas att jämnt hälften av särorganisationerna har tillkommit på "nya" högskoleorter och hälften på de gamla universitetsorterna. Det finns 34 särorganisationer i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, två i Umeå och 33 på andra orter. Av de sistnämnda finns nio i Luleå; flera av dem är nämnda utan invändningar i riksdagstrycket i samband med det senaste s.k. Norrbotten-paketet. De regionalpolitiska synpunkterna gör sig naturligtvis främst gällande på de "nya" högskoleorterna.

De nu nämnda förhållandena har spelat en viktig roll vid utredningens ställningstaganden: det stora antalet särorganisationer, profilen av samverkan högskola/samhälle snarare än högskola/näringsliv och det starka regionalpolitiska inslaget.

10.1.2 Särorganisationernas syften

Inventeringen har gett underlag för att studera vilka syften de olika särorganisationerna har och om dessa syften är förenliga med högskolans "egentliga" uppgifter, att bedriva utbildning och forskning. Direktiven ålägger utredningen att analysera dessa förhållanden. Utredningen har inte bara granskat stadgar och liknande utan också hur verksamheten har gestaltat sig i praktiken.

Som närmare redovisats i kapitel 6 har det befunnits lämpligt att dela in särorganisationerna i sex grupper med hänsyn till deras uppgifter. För varje grupp har angetts hur många som huvudsakligen hör dit och

¹⁾ I 28 av de här åsyftade 58 särorganisationerna är dessutom näringslivet "i trängre mening" företrätt, alltså vid sidan av representanter för högskolan och för "det allmänna" i övrigt.

hur många som delvis hör dit. Utredningen är naturligtvis medveten om att både gruppindelningen och klassificeringen kunde ha gjorts på andra sätt. Den redovisning som har tillämpats har synts bäst svara mot dagens verklighet. Det finns inte heller någon anledning att fördjupa sig i systematiseringen, eftersom det enda väsentliga är att få en realistisk bild av vad det rör sig om.

Inom den första gruppen är uppgiften att *främja kontakter* mellan högskola och näringsliv. Att detta är ett behörigt syfte är uppenbart; det är ju just sådana kontakter det gäller och statsmakterna är angelägna om dem. Åtta särorganisationer hör huvudsakligen till denna grupp och ytterligare 26 har bl.a. kontaktfunktioner.

Den andra gruppen har betecknats med uttrycket "*främja FoU*" vari ligger att man driver eller stödjer forskningsprojekt. Inte heller detta syftes förenlighet med högskolans uppgifter behöver diskuteras. Hit hör 18 särorganisationer huvudsakligen och 13 delvis.

Till den tredje gruppen har hänförts verksamheter av typen *forskarbyar* och *teknikcentra*. Det måste strykas under att själva stiftelserna normalt inte äger eller driver vare sig fastigheter eller företag. De svarar för gemensamma servicefunktioner och fattar vissa viktiga beslut, t.ex. om uthyrning och hyressättning. Statsmakternas intresse för initiativ av denna typ har framhållits flera gånger under senare år. De starkt positiva uttalandena i 1984 års forskningsproposition har citerats i det föregående (2.2). Att högskolorna har engagerat sig står alltså inte i strid med statsmakternas intentioner, tvärtom. Till gruppen hör sex särorganisationer huvudsakligen och åtta delvis.

Den fjärde gruppen är närbesläktad; den sysslar med *stöd till s.k. groddföretag*. Även här gäller det som sades nyss om täckning i statsmakternas uttalanden. Tre särorganisationer har stöd till groddföretag som huvuduppgift och ytterligare tio sysslar bl.a. med detta.

Den femte gruppen arbetar med *uppdragsverksamhet*. Även detta syfte är oproblematiskt i och för sig. Vad gäller särskilt uppdragsutbildning

erinnras om 1985 års beslut. Gruppen omfattar tolv sårorganisationer vartill kommer nio som bl.a. sysslar med uppdragsverksamhet.

Till den sjätte och sista gruppen har hänförts *fem udda fall*, bl.a. teknikcentra för barn och ungdom i Luleå och Södertälje. Det ligger enligt utredningens bedömning ingenting märkligt i dessa fall. Den reflexion som närmast inställer sig är att just "uddafall" kan lämpa sig för speciella organisationsformer, oavsett hur man ser på sådana i allmänhet.

Slutsatsen av genomgången blir alltså att *verksamheterna inom sårorganisationerna är förenliga med högskolornas uppgifter* och med statsmakternas uttalanden. Det behöver inte utvecklas att utredningen inte har sett som sin uppgift att gå in i enskildheter och detaljer. Omdömet här är alltså endast uttryck för en övergripande bedömning.

Utredningen vill dock föra fram ett par reflexioner. En av dem anknyter till vad som anfördes i FRN:s rapport. Utredningen anser att högskolorna bör vara mycket restriktiva då det gäller att engagera sig i enskilda groddföretag. Den service som ges inom ramen för forskarbyar, teknikcentra etc. bör räcka. Som regel går inte heller högskolornas aktiviteter därutöver men i några fall lämnas även biträde med finansieringen. Utredningen kan se risker med det liksom över huvud taget med en fortsatt utveckling i riktning mot ett djupare engagemang från högskolornas sida.

En annan reflexion gäller högskolelagen. Onekligen kan det sägas att sysslandet med forskarbyar, teknikcentra, groddföretag etc. knappast har stöd i lagen. Den ger snarast intrycket att högskolorna har engagerat sig i verksamhet som inte är förenlig med deras huvuduppgifter. Det föreligger således en viss spänning mellan högskoleförfattningarna och statsmakternas uttalanden i olika sammanhang som bör noteras.

10.1.3 Förklaringar till utvecklingen

Att själva de verksamheter som bedrivs är godtagbara – i många fall högst förtjänstfulla – är emellertid inte detsamma som att de bör eller

än mindre måste organiseras som speciella, från högskolan formellt fristående subjekt av typen stiftelser etc. Man kommer inte i fråga att statsmakterna år 1982 uttalade sig för att stiftelsebildningar etc. borde prövas av regeringen i de enskilda fallen men att likafullt inte mindre än 61 *särorganisationer har inrättats senare utan att tillstånd har sökts i mer än tre fall*. Utredningen hänvisar till sin genomgång av tillståndsärenden hos regeringen i kapitel 8.

Utredningen har naturligtvis inte kunnat gå förbi det nu nämnda förhållandet. För ställningstagandena har det haft betydelse att förstå de faktorer som legat bakom utvecklingen. Utredningen avser då främst mera allmänna motiv och mindre de formella och juridiska aspekterna. De sistnämnda behandlas längre fram (10.2.3). Här behöver bara två saker konstateras. För det första finns det ingen författningsföreskrift om tillståndskrav etc.; det är bara fråga om ett uttalande i löpande propositionstext om vad som "bör" iakttas. För det andra har normalt fondmedel och liknande använts; endast undantagsvis har anslagsmedel disponerats. I flera fall har högskolorna helt avstått från att gå in med pengar.

Det är uppenbart att det förekommer olika uppfattningar i sak om lämpligheten av särorganisationer av typen stiftelser. Man kan tala om två "skolor" av vilka den ena företräds främst av ledningen i Linköping och den andra av flertalet högskolor i övrigt. Utredningen har i kapitel 9 ställt samman argumenten för och emot, så att de motsatta åsikterna skall komma till tals.

Grundläggande i det här sammanhanget är enligt utredningens bedömning att uppskatta de *krafter som har verkat till förmån för särorganisationer*. De viktigaste kan kort beskrivas på följande sätt.

Det är fråga om samverkan och då är det naturligt att de samarbetande parterna strävar efter likvärdigt inflytande. Inom högskolans ram kan det inte erbjudas; endast företrädare för forskning och utvecklingsarbete utanför högskolan kan beredas plats i en styrelse för en särskild arbetsenhet men inte t.ex. kommunala förtroendemän. En stiftelse ger en lösning på detta problem.

Det var vidare fråga om ett senkommet genombrott för samverkanstanken. Mot bakgrund av den tveksamhet som tidigare förekommit framstår det som naturligt att man från det egentliga näringslivets sida gärna såg att särskilda privaträttsliga rättssubjekt bildades utanför myndighetsorganisationen.

Vad kommuner och landsting beträffar måste man erinra sig att det sedan länge förekommer ett stort antal bolag och stiftelser inom den kommunala sektorn. Under ett skede i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet inträdde en politisk reaktion mot denna företeelse, som angreps från kommunaldemokratisk synpunkt. Arbetet inom kommunalföretagskommittén åren 1977-1982 synes dock markera att kritiken stillnat; i stället upptogs ett reformarbete i syfte att förbättra insynen. För både kommuner och landsting var det alltså naturligt att samverka med högskolor i stiftelseform. Mot samverkan inom högskolans ram kunde också juridiska invändningar resas. Att ge anslag till en statlig institution kunde innebära ett överskridande av den kommunala kompetensen, vilket vid överklagande medför beslutets upphävande.

Också för länsstyrelserna var stiftelser en naturlig form att arbeta med till följd av inte bara deras nära kontakt med kommunerna utan också t.ex. de regionala utvecklingsfonderna som i slutet av 1970-talet inrättades i länen.

Högskolans "medpartner" har alltså säkerligen i största utsträckning varit inställda på särorganisationer i det genombrottsskede som det varit fråga om. Förutsättningarna för att i någon större omfattning övertyga dem om att samarbete borde ske inom högskolans organisatoriska ram kan utredningen inte uttala sig om. Däremot förefaller det lätt att förstå om även högskolorna själva hade en viss benägenhet för stiftelsebildningar. Högskolorna är sedan gammalt vana vid stiftelser. Då nu en ny, utåtriktad, delvis kommersiellt präglad verksamhet tillkom, kunde onekligen stiftelseformen falla sig naturlig.

Till detta kommer att *statsmakterna inte har varit entydiga*. Utredningen har i kapitel 2 citerat 1984 års forskningspolitiska proposition och

1985 års regionalpolitiska proposition. Högskolorna och deras medparter har, som just visats, sakligt sett handlat i linje med dessa uttalanden. Flertalet kan också var för sig hävda att de har iakttagit en sådan restriktivitet som statsmakterna har förutsatt. Undantagen är Luleå, som kan stödja sig på särskilda regerings- och riksdagsuttalanden om Norrbotten, samt de fyra äldsta och största universitetsorterna. Från de sistnämnda kan påpekas att fyra av de viktigaste fallen har underställts och godkänts: Regeringen har gett tillstånd till Chalmers Industriteknik i Göteborg, TEM i Lund och Electrum i Kista. SUN (Ideon) i Lund har visserligen inte fått formellt tillstånd men har genom en lagändring getts en särskilt gynnad ställning i skattehänseende.

Utredningen vill anmärka att de många särorganisationerna på detta område är ett typiskt uttryck för två välkända tendenser som har kommitterats åtskilligt under senare år, även i andra länder än Sverige.

För det första har vi tendensen till allt större variation i organisationsformer inom den offentliga sektorn. Gränsen mellan allmänt och enskilt har blivit allt suddigare. I det här fallet rör det sig just om att etablera samverkan mellan allmänt och enskilt på ett nytt område. Det är då inte överraskande att nya organ har växt upp som svampar ur jorden utanför myndighetsorganisationen.

För det andra har vi de välkända styrbarhetsproblemen som hos oss har behandlats av bl.a. förvaltningsutredningen och verksledningskommittén. Enbart uttalandet i 1982 års proposition har inte varit tillräckligt då starka krafter har verkat i annan riktning. Det har inte följts upp med en formell författningsföreskrift och har i viss mån motsagts av andra uttalanden, bl.a. inom ramen för regionalpolitiken.

Utredningen återknyter till dessa synpunkter i nästa huvudavsnitt (10.2.1) och gör ingen egen värdering av vad som har varit rätt eller fel.

10.1.4 Åtgärder i fråga om nuvarande särorganisationer

Enligt direktiven bör utredningen, om det erfordras, lämna förslag om vad som bör gälla i de fall där högskolor redan medverkar i stiftelser.

Det är uppenbart att åtskilliga av de 69 särorganisationerna tekniskt sett kan ersättas med insatser inom högskolornas formella ramar. Det gäller främst stiftelser inom de första, andra och femte grupperna, alltså sådana som har till uppgift att verka som kontaktorgan, att främja FoU och att bedriva uppdragsverksamhet. Naturligtvis kan långtifrån alla stiftelser i dessa grupper avvecklas, men utredningen tror säkert att man skulle kunna nedbringa antalet stiftelser något om man ansträngde sig för att uppnå det resultatet. Frågan blir om man kan räkna med så stora fördelar av en sådan aktion att de väger upp det besvär och det motstånd, inte minst från högskolornas samarbetsparter, som ofrånkomligen skulle möta. Enligt utredningens mening är det knappast fallet. Om flertalet av de stiftelser man skulle få avvecklade skulle förmodligen gälla att man likaväl kan ha dem som mista dem.

Det förefaller vara mest realistiskt att låta de befintliga stiftelserna m.m. finnas kvar. Det finns emellertid skäl att gå igenom det nuvarande beståndet. Utredningen har observerat fall där det kan ifrågasättas om den juridiska konstruktionen skulle hålla vid närmare prövning. Det är inte alltid som den juridiska sidan har penetrerats tillräckligt noga. Det bör också uppmärksammas att en allmän lagstiftning om stiftelser kan komma att medföra förändringar i rättsläget som måste beaktas. Utredningen hänvisar till vad som nämnts härom i kapitel 4. En *allmän översyn av det nuvarande beståndet* av särorganisationer, främst av stiftelser, bör alltså komma till stånd. Bäst skulle sannolikt vara om ett initiativ togs av UHÄ, men utredningen vill inte lägga sig i formerna.

Ytterligare vill utredningen förorda att högskolorna lämnar *redovisning i sina årliga verksamhetsberättelser* för de olika särorganisationerna. Det erinras om att samma förslag fördes fram i FRN:s rapport.

10.2 Särorganisationer i framtiden

Efter att ha kommenterat nuläget och vad man bör göra åt det går utredningen över till de frågor som gäller framtiden. Hur skall man ställa sig till nya stiftelsebildningar och liknande? Huvudfrågan är, både enligt direktiven och enligt utredningens mening, om man bör medge högskolorna befogenhet att ta eller medverka till sådana initiativ utan regeringens tillstånd i varje enskilt fall. Vidare uppkommer frågor om när sådana beslut kan anses motiverade och om man kan utforma generella villkor för dem.

Utgångspunkten är de iakttagelser som utredningen har redovisat i det föregående avsnittet. Antalet särorganisationer är ännu större än utredningen hade föreställt sig, och andelen fall där kommun-landsting-länsstyrelse medverkar är ännu högre än utredningen hade räknat med. Av särskild vikt är vidare att utredningen inte har funnit några initiativ som får anses strida mot högskolans uppgifter enligt statsmakternas uttalanden. Floran av särorganisationer är ymnig men inte vildvuxen. Högskoleledningarna har genomgående varit noga med vilka initiativ de medverkat till och med att följa upp initiativen.

Det sagda innebär inte att det saknas problem. Det är tvärtom en gemensam utgångspunkt för de flesta seriösa inlägg i den aktuella diskussionen, att omfattande stiftelsebildningar medför nackdelar bl.a. i form av splittrat ansvar och försämrad insyn och att vissa problem aldrig kan undvikas i enskilda fall, bl.a. genom att stiftelser ibland "glider iväg" från högskolan.

Oavsett vilket alternativ man föredrar generellt sett, bör man vara lyhörd för de sakargument som har förts fram från båda sidor i diskussionen. Med utgångspunkt i kapitel 9 genomför utredningen i det följande först ett mera allmänt hållet resonemang om behovet av särorganisationer. Därefter går utredningen in på huvudfrågorna om beslut i hithörande ärenden.

10.2.1 Behovet av särorganisationer

I kapitel 9 har utredningen systematiserat upp de olika argumenten för och emot stiftelser – från andra typer av särorganisationer bortses tills vidare. Motiven för den uppläggnings har varit två. Dels har utredningen inte velat belasta detta slutkapitel med en ofrånkomligen vidlyftig redogörelse för stiftelsediskussionen. Dels har utredningen inte heller velat själv värdera de olika argumenten utan har föredragit att låta de olika åsikterna komma till tals. Argumenten går delvis in i varandra och hade naturligtvis kunnat framställas på annat sätt. Utredningen har ansträngt sig att låta alla synpunkter och nyanser komma fram.

Två iakttagelser torde man göra omedelbart vid läsningen av kapitel 9. Det går inte att ensidigt ta fasta på argument från endast den ena sidan. Det följer redan av den kvantitativa aspekten: intill en viss gräns är stiftelse en bra och praktisk verksamhetsform men i för stort antal leder stiftelsebildningar till olägenheter. Vidare faller det i ögonen att flera argument egentligen går förbi den rent organisatoriska frågan och närmast avser den sakliga frågan om samverkan mellan högskola och näringsliv.

Det är önskvärt att man inte blandar ihop frågorna om samverkan i och för sig och om formerna för samverkan. Statsmakterna har under år 1984 tagit en klart positiv ståndpunkt till samverkan. Samtidigt, men särskilt år 1987, har det framhållits att samverkan inte får drivas för långt, till skada för högskolornas egentliga uppgifter. Detta är det grundläggande. Organisationsformerna är en sekundär fråga. Rimligen bör man välja de alternativ som vid en samlad bedömning befinns vara de bästa och effektivaste. En fristående stiftelse liksom en särskild arbetsenhet inom högskolan kan fungera både bra och dåligt. Här spelar ofta rent lokala och personliga förhållanden in.

Utredningen avser inte att föra något allsidigt resonemang om stiftelseformens lämplighet i förevarande sammanhang utan begränsar sig till några synpunkter av mera övergripande natur.

Juridiskt konstaterar utredningen först att av de båda organisatoriska huvudalternativen ett är privaträttsligt, stiftelser, och ett är offentligt-rättsligt, särskilda arbetsenheter. Eftersom frågeställningen gäller samverkan över (den mycket oskarpa) gränsen mellan den offentliga sektorn och den privata, är det logiskt att organisationsbilden företer en blandning mellan privaträttsliga och offentligrättsliga lösningar.

Nu har emellertid det privaträttsliga inslaget blivit det dominerande i bilden, trots statsmakternas preferens för offentligrättsliga lösningar. Förklaringar till utvecklingen har getts i det föregående. Därutöver menar utredningen för egen del att man i viss mån är berättigad att tala om en modevåg av stiftelsebildningar under några år på 1980-talet. Ofta föregicks nog inte valet av organisationsform av några djupare funderingar. Det gällde helt enkelt att i ett dynamiskt skede hitta ett praktiskt arbetsinstrument, och då låg stiftelseformen nära till hands.

Sannolikt hade antalet stiftelser för samverkan varit ännu högre om inte högskoleledningarna i flera fall hade satt sig emot sådana lösningar, främst av omsorg om högskolan som riskerade att dräneras på lärarkrafter och forskarbegävningar. Utredningen har vid sina kontakter ofta fått påpekanden om sådana fall och är övertygad om att de utgör en realitet, osäkert dock av vilken omfattning.

Startskedet för samverkan högskola-näringsliv har nu passerat. Sedan man nu på olika håll under en period har fått praktisk erfarenhet av sådan samverkan, bör åtminstone en del av de rent psykologiska faktorer som otvivelaktigt inverkat vid åtskilliga stiftelsebildningar ha tonat bort. Man bör kunna se mera "neutralt" på olika organisationsalternativ. Man kanske också i en del fall kommer att finna att inrättade stiftelser inte har livskraft eller lämpligen kan ersättas av andra organisationsformer. I vissa fall är stiftelseformen otvivelaktigt praktisk och bra; i andra fall innebär den en överorganisation.

Då man diskuterar högskolans "behov" av stiftelseformen för samverkan med näringslivet, är det viktigt att man skiljer mellan synpunkter av olika slag. En är den rent organisationstekniska: finns det *möjlighet* att bedriva viss verksamhet inom högskolans ram? En annan är mera

juridiskt inriktad: är det med hänsyn till gällande författningar *lämpligt* att förlägga vissa typer av aktiviteter till högskolan, även om statsmakterna i och för sig ser positivt på dem? Andra är mera psykologiska eller om man så vill "politiska": högskolans *medparter kräver* helt enkelt en särorganisation t.ex. för att få ett direkt inflytande.

Om man ser på de fem grupper som utredningen har delat in särorganisationerna i, kan man konstatera följande från rent *organisationsteknisk* synpunkt. Verksamhet av de typer som förekommer i de första, andra och femte grupperna, dvs. kontaktarbete, stöd till FoU och uppdragsverksamhet, kan naturligtvis skötas inom högskolan. De funktioner av väsentligen service- och beslutsfattarkaraktär som stiftelserna inom de tredje och fjärde grupperna – forskarbyar, teknikparker, stöd till groddföretag – i praktiken väsentligen ägnar sig åt torde också i och för sig kunna handhas inom högskolan. Om verksamheten blir mera omfattande hör den dock inte lämpligen dit. Detsamma kan sägas om uppdragsverksamhet, vilket JO har framhållit i anslutning till högskolan i Eskilstuna/Västerås.

För man in de mera *juridiska* synpunkterna i bilden, ändras perspektivet på de tredje och fjärde grupperna. Verksamheten har visserligen statsmakternas klara stöd men det får konstateras en viss spänning i förhållande till högskoleförfattningarna. Detta är inte originellt; man finner liknande företeelser på andra håll. Men situationen medför enligt utredningens mening att skälen för särorganisationer får särskild tyngd. Högskolans engagemang i forskarbyar, teknikcentra, service åt groddföretag etc. bör normalt ske inom ramen för särorganisationer, åtminstone intill dess högskoleförfattningarna anpassats till sådan verksamhet. Utredningen finner för sin del inte skäl att föreslå en sådan anpassning nu; frågan ligger utanför uppdraget och dessutom synes det finnas goda skäl att avvakta utvecklingen ytterligare någon tid.

De *psykologiska*, "politiska" faktorerna har en ännu större betydelse för valet av organisationsform. Det är rimligt att lösa den organisatoriska frågan på ett sätt som såvitt möjligt tillgodoser alla samverkande parter. Här har en stiftelse en klar fördel framför en särskild arbetsenhet vid högskolan. En sådan enhet kan visserligen få en särskild styrelse,

men denna blir underställd högskolestyrelsen och i den kan, som redan påpekats, endast inväljas företrädare för forskning och utvecklingsarbete utanför högskolan, däremot inte t.ex. kommunala förtroendemän. En stiftelse ger däremot en lösning på inflytande frågan.

I praktiken har det otvivelaktigt i många fall varit nödvändigt med en stiftelsebildning för att få ett visst samarbete till stånd. Det har helt enkelt varit en förutsättning för att kommuner, landsting, företag etc. skulle vilja vara med och delta i finansieringen. Att från högskolans sida framhärda i fråga om en offentligrättslig lösning hade lett till att man fått avstå från ett samverkansprojekt.

Principen bör – med hänsyn till statsmakternas uttalanden om önskvärdheten av samverkan mellan högskola och näringsliv – vara att form underordnas sak så till vida, att man inte avstår från livsdugliga projekt därför att högskolans tilltänkta "medparter" kräver en privaträttslig lösning. Inte heller bör högskolan enbart av detta skäl avstå från att medverka i ett projekt som ändå kommer till stånd och därmed avhända sig möjligheten att direkt påverka utvecklingen. Eftersom det är en klassisk synpunkt i dessa sammanhang, att stiftelser riskerar att "glida i väg" från högskolorna, bör det beaktas att förhållandena knappast blir bättre genom att högskolan ställer sig utanför.

Eftersom generella tilläggsdirektiv till alla statliga utredningar ålägger dessa att särskilt beakta den västeuropeiska integrationsutvecklingen, kan det vara på sin plats att peka på det angelägna, just i detta tidsskede, att ta till vara alla krafter för förnyelse och utveckling. Den syn som 1984 års forskningsproposition ger uttryck för får enligt utredningens uppfattning alltjämt anses vägledande.

Även om behovet av särorganisationer kan synas rätt begränsat om man ser till rent organisationstekniska synpunkter, framträder det med större tyngd då man för in andra synpunkter i resonemanget. I själva verket kommer behovet att yppa sig inom var och en av de fem grupper som utredningen har arbetat med.

Utredningens grundinställning är att *en större restriktivitet bör iakttas i framtiden*. Man får visserligen ha förståelse för att utvecklingen har blivit den påvisade och man får också acceptera de särorganisationer som finns i dag. Men utvecklingen har nu gått så pass långt att det är önskvärt med försiktighet. Det är så starka krafter som verkar till förmån för stiftelser och liknande, att det finns goda skäl att försöka hålla emot och verka för restriktivitet. I annat fall kan man se framför sig en olyckligt stark splittring av både ansvar och resurser.

Vad betyder då detta konkret? Utredningen knyter fortfarande sitt resonemang till de fem grupperna.

I fråga om kontaktverksamhet och stöd till FoU, de första och andra grupperna, får man visserligen godta särorganisationer om medparterna, framför allt kommunerna, begär det. Men det finns enligt utredningens bedömning *som regel inte behov av mera än en stiftelse e.d. vid varje högskola utom de allra största*. Man måste sträva efter största möjliga samordning, och man måste särskilt se upp med de risker som kan följa av att splittra upp det regionalpolitiskt inriktade utvecklingsarbetet på olika stiftelser för olika kommuner. I detta sammanhang bör beaktas att kommunerna själva sedan länge driver ett alltmer intensifierat samarbete på den regionala nivån genom Kommunförbundets länsavdelningar. Högskolan måste rimligen kunna kräva ett motsvarande samarbete av utbildnings- och forskningspolitiska skäl.

Även då det gäller forskarbyar, teknikcentra, stöd till groddföretag etc., alltså de tredje och fjärde grupperna, är en koncentration motiverad. Endast i de mycket stora och särskilt rikt differentierade centra för högre utbildning och forskning kan det vara motiverat med mera än en stiftelse för dessa ändamål.

Liknande synpunkter gäller i fråga om uppdragsverksamheten, den femte gruppen, men den motiverar ett eget underavsnitt.

10.2.2 Särskilt om uppdragsverksamhet

Frågor rörande uppdragsverksamhet har tilldragit sig så mycket uppmärksamhet, att utredningen anser sig böra uppehålla sig något närmare vid den än vid övriga verksamheter som kommer in i bilden genom särorganisationerna.

En specialfråga skall först tas upp. Direktiven ställer särskilt frågan om de olika stiftelsernas syften är förenliga med principen om att *forskningsresultaten i princip skall vara öppet tillgängliga*. Organisationer av typ kontaktorgan och främja FoU måste anses befrämja forskningsresultatens spridning och tillgänglighet. Frågeställningen är inte relevant vad gäller stiftelser i kategorierna inrätta teknikpark resp. stödja groddföretag. Den är däremot av intresse när det gäller särorganisationer för uppdragsverksamhet.

En av fördelarna med en särorganisation anses just vara att man kan avtala med uppdragsgivaren om sekretess. Det kan man också om verksamheten bedrivs inom högskolan, men huvudregeln är då offentlighet och sekretessens omfattning bestäms ytterst av sekretesslagen. Sekretess vid uppdragsforskning omfattas av stadgandet i 8 kap. 9 § sekretesslagen:

Sekretess gäller hos myndighet för uppgift som avser provning, bestämning av egenskaper eller myckenhet, värdering, vetenskaplig, teknisk, ekonomisk eller statistisk undersökning eller annat sådant uppdrag som myndigheten utför för enskilds räkning, om det måste antas att uppdraget har lämnats under förutsättning att uppgiften inte röjs. Regeringen kan för särskilt fall förordna om undantag från sekretessen, om den finner det vara av vikt att uppgiften lämnas.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst tjugo år. Hos högskoleenhet gäller sekretessen dock i högst tio år. Hos patent- och registreringsverket gäller sekretessen i högst femtio år.

Regeln gäller således för forskning som kan anses ske på uppdrag av enskild (varmed förstås även företag) om det ligger i sakens natur eller är uttryckligt avtalat att sekretess varit en förutsättning för uppdraget. Skillnaden är således främst att sekretessen är tidsbegränsad och i vissa särskilda fall möjlig att upphäva.

Företrädare för flera stiftelser har framhållit att uppdragsgivarna aldrig har varit omedgörliga i de fall då forskarna i efterhand har velat använda sina FoU-uppdrag som underlag för doktorsarbeten o.d. Ibland kan dock redovisningen bli fördröjd eller behöva revideras.

En av de stiftelser som omfattas av inventeringen har i stadgarna inskrivet att sekretesslagen skall gälla i tillämpliga delar för stiftelsens handlingar som berör enskildas affärs- och driftsförhållanden, uppfinningar eller forskningsresultat etc. Med en sådan föreskrift överförd till avtalen får sekretessen samma omfattning inom sårorganisationen som inom högskolan.

Sammanfattningsvis kan sägas att problemet med att forskningsresultat ofta blir sekretessbelagda gäller såväl uppdragsverksamhet inom högskolans ram som uppdragsverksamhet genom sårorganisationer.

Även i fråga om *möjligheterna att bedriva verksamhet inom högskolans ram* är särskilda överväganden påkallade då det gäller uppdragsverksamhet. Den kan naturligtvis utföras inom högskolans ram. När sårorganisationer inrättas är motiveringen ofta den något motsägelsefulla att högskolan vill ha mera externfinansierade uppdrag samtidigt som den bedömer att den inte kan åta sig detta utan störningar på den grundläggande verksamheten. En sårorganisation anses ge möjlighet att nå ut på forskningsmarknaden. Högskolan får därigenom intressanta FoU-uppdrag. De forskningsuppgifter som svarar mot näringslivets behov ses som ett värdefullt komplement till den forskning som bedrivs med stöd av fakultetsanslaget och sektorsorganen. Samtidigt kan de nya uppdragen hanteras på ett sådant sätt att störningar på högskolans utbildning och grundforskning undviks.

Högskolan kan emellertid få många uppdrag även utan sårorganisationer. De externt finansierade uppdragen kan komma upp till en alltför stor volym trots att den hela tiden bedrivits inom högskolans ram. Detta gäller såväl uppdragsutbildning som uppdragsforskning. Det anses finnas en risk för att högskoleledningen tappar överblicken. Den externt finansierade verksamheten går ut över högskolans grundläggande uppgifter.

Redan FOSAM uppmärksammade balansproblemen. Utredningen har i det föregående (3.7 och 3.8) redogjort för vad som har sagts i senare propositioner om omfattningen av uppdragsutbildningen och den externt finansierade verksamheten. Den externt finansierade verksamheten får enligt dessa uttalanden inte öka ytterligare och de lokala högskoleorganen måste ta ansvar för att den inte inkräktar på högskolans centrala uppgifter. Vidare får uppdragsutbildningen inte bli annat än en sidouppgift.

Utredningen har också redogjort för JO:s beslut i ett ärende rörande uppdragsutbildningen vid högskolan i Eskilstuna/Västerås. JO konstaterar att uppdragsutbildningen där är av sådan omfattning att den inte kan sägas vara en sidouppgift. Han noterade med tillfredsställelse att högskolestyrelsen beslutat tillsätta en utredning med syfte att söka överföra ansvaret för stora delar av uppdragsutbildningen på annan huvudman. JO utgick från att högskolans ledning skrinlagt tidigare uttalade planer på en ytterligare expansion i högskolans regi, i vart fall så länge nuvarande regelsystem gäller för uppdragsutbildning inom högskolan.

JO-ärendet ställer frågan om uppdragsverksamhetens omfattning och organisation på sin spets. Hur skall högskolan förfara när företag och myndigheter i dess omgivning efterfrågar mer uppdragsutbildning men denna redan nått en omfattning som avviker från statsmakternas intentioner? Orsaken till uppdragsutbildningens expansion i Västra Mälardalen och Bergslagen är bl.a. att industriföretag där har svårt att rekrytera kvalificerad arbetskraft. Möjligheten att på orten låta vidareutbilda redan anställd personal framstår då som ett lämpligt alternativ. Skall högskolan avstå från vidare uppdrag? Vem skall då möta marknadens efterfrågan? Skall berörda företag hänvisas till att själva organisera sin vidareutbildning? Kan privata utbildningsinstitut komma att söka sig till marknaden? Bör högskolor i andra län, vilka ännu inte nått upp till gränsen (var nu den bör sättas), i stället ta sig an en del av uppdragen? Kan AMU kanske förmedla denna typ av uppdragsutbildning?

FRN såg det, i sin rapport (2.2) som angeläget att högskolan verkligen lyckas möta det behov av fort- eller vidareutbildning som finns inom näringslivet generellt och som är särskilt vanligt inom vissa branscher. Om inte högskolan engagerar sig för att möta behovet, kommer det att täckas av andra organisationer, konsultfirmor m.m. som i sin tur kommer att till stor del utnyttja högskolans lärare, antingen via bisysslor eller helt enkelt genom att locka bort lärarna från högskolan.

När uppdragsutbildningen volymmässigt uppnår en viss andel av högskolans finansiering finns tydligen en risk för menliga konsekvenser för grundutbildningen. Det kan bli problem kring schemaläggning och lokalutnyttjande. Det statliga redovisningssystemet, System S, är inte avsett för affärsmässig verksamhet. Det är svårt att följa upp vad respektive kurs kostat högskolan. Har högskolan verkligen tagit ut full kostnadstäckning? Uppdragsutbildningen skapar också motsättningar mellan de båda studerandegrupperna. De som med hjälp av studielån genomgår grundutbildningen kan anse att uppdragsstudenterna, som studerar på betald arbetstid, "köpt sig förbi spärrar och kösystem". Uppdragskurserna misstänks också för att inte ställa lika hårda krav på de studerande som motsvarande kurser inom grundutbildningen.

Å andra sidan finns mycket som talar för att högskolan skall försöka möta den ökade efterfrågan av uppdragsutbildning. Högskolan tillgodoser därigenom ett behov hos samhälle och näringsliv. Genom att uppdragsutbildningen kan bedrivas på vilken ort som helst blir den också regionalpolitiskt intressant. Uppdragsutbildningen innebär också fördelar för högskolan. Den kan bidra till uppbyggnaden av högskolans kompetens. Den bör kunna ge ett överskott till upprustning av högskolans lokaler och inköp av ny utrustning. Stora samordningsvinster talar slutligen för att det är bäst att låta högskolorna behålla och vidareutveckla uppdragsutbildningen.

Lösningen på problemen kan vara att föra över uppgifterna med företagsskontakter, planering och administration till en särorganisation. Denna får i sin tur köpa lärartimmar och lokaler av högskolan. Hur högskolan skall medverka vid utfärdande av betyg och utbildningsbevis behöver nog regleras.

Likartade balansproblem kan uppkomma också när FoU-uppdragen får för stor omfattning. En förmedlande särorganisation bör ha bättre förutsättningar att hantera planering och administration av uppdragen. Den bör också själv kunna åta sig vissa uppdrag, i vart fall sådana av enkla- re utvecklings- eller utredningskaraktär. Är uppdragsvolymen mycket stor, bör kanske endast en del av de mest forskningsinriktade uppgifterna förmedlas vidare till institutionerna och särorganisationen genom projektanställda forskare svara för merparten av uppdragen.

Av utredningens inventering såväl som av EVR-statistiken framgår att förhållandena varierar avsevärt från den ena högskolan till den andra. Ställvis kan uppdragsverksamheten bedrivas problemfritt inom högskolans ram vid ordinarie institutioner eller andra arbetsenheter. Vid andra högskolor har man inrättat särorganisationer eller avser att göra detta för att därmed söka bemästra problemen.

Särorganisationer innebär ingalunda att problemen försvinner. Kritiken går bl.a. ut på att särorganisationerna med tiden riskerar att fjärma sig från högskolan. Kontakterna med institutionerna blir allt färre. De flesta uppdrag utförs av organisationens fast anställda personal eller av enskilda forskare på bisysslebasis. Det behöver dock inte bli så om högskolan har insyn och ett bestämmande inflytande över särorganisationen. Det är därför önskvärt att högskoleintressen har majoritet i styrelserna för de särorganisationer som sysslar med uppdragsverksamhet i anslutning till högskolan.

10.2.3 Några rättsliga frågor

Innan utredningen går in på frågan om vilka befogenheter högskolan bör ges på förevarande område, skall några rättsliga synpunkter tas upp i korthet. Direktiven betonar särskilt att de konstitutionella aspekterna skall beaktas.

Utredningen har redan antytt att den uppfattar de juridiska förutsättningarna något annorlunda än t.ex. FOSAM. I kapitel 8 har citerats ett

uttalande av den kommittén enligt vilket ett beslut av regeringen skulle krävas för att en stiftelse med en högskoleenhet som huvudman skall kunna komma till stånd. Genom regeringens fastställande av stadgar skulle stiftelsen erhålla rättssubjektivitet, dvs. juridiskt sett etableras som ett särskilt rättssubjekt.

Denna mening grundar sig enligt utredningens uppfattning på en felsyn. Det finns inget stöd vare sig i grundlag eller på annat ställe för ett krav på regeringens godkännande, utan ett stöd måste *tillskapas* för att kravet skall gälla. Ingen har ju heller ifrågasatt de nu aktuella stiftelsernas rättssubjektivitet därför att regeringens medverkan uteblivit. Från rent formell synpunkt är det, som utredningen förut påpekat, en brist att det av regeringen hävdade tillståndskravet inte har kommit till uttryck i en författningsföreskrift utan endast i ett uttalande i löpande text om vad som "bör" iakttas.

Det enda som kan sägas klart med utgångspunkt i grundlag är två saker. För det första kan en stiftelse eller annat särskilt rättssubjekt inte ha hand om "myndighetsutövning" annat än med stöd av lag, dvs. riksdagen måste medverka. Det sägs uttryckligen i 11:6 regeringsformen och betyder bl.a. att en stiftelse för uppdragsutbildning inte utan vidare kan förrätta examination och utfärda utbildningsbevis i formell, offentligrättslig mening.

För det andra kan det, som bl.a. kommunalföretagskommittén har varit inne på, härledas ur reglerna om riksdagens finansmakt att *anslagsmedel* inte kan bindas i en stiftelse utan *medgivande av riksdagen* i någon form. Utredningen konstaterar också att inventeringen har visat på endast få fall där anslagsmedel har tagits i bruk. Normalt har fondmedel använts. Det kan också erinras om att regeringsbesluten om Chalmers Industriteknik och TEM särskilt föreskrev att kostnaderna för stiftelskapitalet skulle bestridas från medel som respektive högskola disponerade "utöver dem som anvisas över statsbudgeten".

Utredningen finner inte anledning att ytterligare fördjupa sig i dessa formella frågor. Det enda väsentliga är att den ståndpunkt man nu tar utformas alldeles klart i formellt hänseende. Härvidlag har utredningen

två rekommendationer. Om man stannar för att regeringens prövning skall krävas i vissa fall, skall detta föreskrivas i en *författning*. Om man vill ge högskolorna viss frihet att besluta själva, skall de dock *inte* få rätt att disponera *anslagsmedel*. I de fall, där sådant undantagsvis kan anses erforderligt, skall riksdagens samtycke inhämtas.

I samband med de juridiska aspekterna skall utredningen också helt kort beröra andra privaträttsliga alternativ än stiftelser. Som inventeringen visat har dessa alternativ i dagsläget ingen stor praktisk betydelse. Såvitt gäller *bolagsformen* anser utredningen att det bör förbli så. Den är väsentligen till för kommersiell verksamhet och kan endast i speciella undantagsfall vara motiverad för högskolornas vidkommande. Däremot kan *föreningsformen* förtjäna ytterligare uppmärksamhet. Utredningen har observerat flera fall där man utgått från en så stor flexibilitet på "stiftelsesidan" ("huvudmannasidan") att föreningsformen juridiskt sett passat bättre än stiftelseformen. Just sådana fall av "öppna" stiftelser vållar vanligen de problem som utredningen förut berört och som motiverar en genomgång av det nuvarande stiftelsebeståndet.

I övrigt skall i anslutning till regeringsformen endast erinras om de båda förut berörda diskussionerna om förvaltningens varierande organisationsformer och om styrbarhetsproblemen inom den moderna förvaltningen. Utredningen vill för egen del endast – närmast som en personlig värdering – helt kort uttala att en viss restriktivitet på det område det här gäller kan ha sina fördelar från principiella synpunkter och i ett större perspektiv. Det ligger ett visst värde i att slå vakt om den statliga myndighetsformen och de offentligrättsliga beslutsvägarna, inte alls på grund av deras inneboende förträfflighet i alla sammanhang utan helt enkelt därför att det ändå finns så starka motstående tendenser. Allt för många sårorganisationer, liksom över huvud taget allt för många blandformer mellan offentligt och privat, riskerar att eliminera just de effektivitetsvinster som åsyftas och, i sämsta fall, i stället alstra byråkrati.

10.2.4 Bör högskolorna få besluta själva?

Det återstår för utredningen att ge ett svar på frågan om högskolorna i framtiden bör få besluta själva på detta område eller om regeringens medverkan skall krävas samt, i andra hand, på följdfrågan om man kan och bör formalisera några allmänna villkor för beslut.

Det lär ha framgått rätt tydligt av det föregående ungefär hur utredningen ser i sak på dessa frågor. Vad det gäller är att dra ut slutsatserna till konkreta beslutsrekommendationer. Därvid bemödar sig utredningen om att undvika onödiga upprepningar. Endast sådana huvudfakta och huvudsynpunkter som har avgörande betydelse för ställningstagandena rekapituleras.

Utredningen konstaterar först att det hittills i stort sett har fungerat så att högskolorna har beslutat själva. Endast några få mycket stora ärenden har underställts regeringen. Inventeringen har inte visat att detta har lett till några egentliga olägenheter i form av engagemang i "högskolefrämmande" verksamhet etc.

Erfarenheten pekar alltså på att det finns förutsättningar att betro högskolorna med ett beslutsansvar. Detta är emellertid inte en tillräcklig anledning att släppa fältet fritt. Frågan är hur man bäst uppnår den restriktivitet med etablering av nya särorganisationer som bör eftersträvas.

I ett tidigare skede av sitt arbete ställde utredningen upp som en arbetshypotes att högskolorna borde ges rätt att besluta själva då kommuner och landsting är med i samverkan samt därutöver i sakligt sett angränsande fall av delvis regionalpolitiska initiativ *men att* regeringens medverkan skulle krävas i övriga fall. Vidare borde vissa allmänna riktlinjer utformas för beslutsfattandet i sak.

Sedan inventeringen av existerande särorganisationer slutförts, har det visat sig svårt att hålla fast vid denna arbetshypotes. Den kan emellertid tjäna som utgångspunkt för resonemanget.

Utredningen har bedömt det som mindre väl förenligt med allmänna principer för förhållandet stat-kommun att kräva regeringsprövning i fall där avtal nåtts med kommun och/eller landsting. Det ligger närmast till hands att lita på att tillräckliga kontroller ändå har varit verksamma i sådana fall. Att regeringen skulle stjälpas sådana initiativ i efterhand enbart av principiellt organisatoriska skäl är också så mycket mindre troligt som den springande punkten ofta är kommunens/landstingets berättigade – ytterst på kommunallagens kompetensregel grundade – anspråk på inflytande över den gemensamma verksamheten.

Utredningens uppfattning har vunnit stöd av vad statsmakterna har uttalat i olika sammanhang under senare år, inte minst i samband med regionalpolitiken. Det har kraftigt understrukits att besluten i enskilda fall skall fattas lokalt. Utredningen har i kapitel 2 särskilt citerat 1985 års regionalpolitiska proposition på den här punkten. Uttalandena gör det alldeles klart att en (eventuell) befogenhet för högskolorna att besluta på egen hand måste omfatta även andra regionalpolitiskt färgade samverkansprojekt där endast t.ex. länsstyrelsen men inte kommun/landsting är med. De sistnämnda fallen antog utredningen dock vara mycket få.

Nu visar det sig att inventeringen ger ännu kraftigare utslag än utredningen hade räknat med. Kommun-landsting är med i *två fall av tre* (47 av 69). Läger man till andra fall där inte kommun-landsting men väl andra statliga eller regionala organ är med – såsom länsstyrelsen, STU, utvecklingsfonden, Norrlandsfonden – stiger andelen till *fem fall av sex* (58 av 69). Det är alltså rena undantagsfall som blir över efter tillämpning av en princip om beslutanderätt för högskolorna i enlighet med den tidigare uppställda arbetshypotesen.

Ser man på de undantag som blir kvar – totalt elva enligt inventeringen – finner man fem fall av samverkan mellan högskola och företag, tre fall där högskola ensam bildat stiftelse och tre fall där enskilda lärare formellt stått bakom initiativen men respektive högskolor officiellt engagerats i styrelserna. En ordning, enligt vilken enbart dessa elva fall men inga andra skulle ha hänskjutits till regeringen, hade inte kunnat motiveras sakligt.

Det kan tilläggas att en författningsföreskrift om beslutsrätt för högskola, som positivt pekar ut de kommunala och i övrigt regionalpolitiska fallen men utesluter de andra, måste uppfattas som i realiteten riktad *mot* samverkan med enbart företag resp. initiativ av högskolor ensamma. En sådan attityd är inte berättigad. Vad gäller företagen måste erinras om att själva sakfrågan gäller samverkan mellan högskolan och näringslivet och att regeringen i 1984 års forskningsproposition uttalade sig starkt lovordande om de aktiviteter som dithills förekommit. I fråga om agerande av högskola ensam måste erinras om att JO-ärendet rörande uppdragsutbildningen i Eskilstuna/Västerås visar ett behov av ett visst utrymme för sådana initiativ.

De nu redovisade förhållandena har lett utredningen till ståndpunkten att *högskolorna bör ges rätt att själva besluta* på ifrågavarande område. Utredningen ser inte praktiska möjligheter att begränsa beslutsrätten. I formellt avseende bör gälla att beslut skall fattas av högskolestyrelsen och att anslagsmedel inte får disponeras utan medgivande av riksdagen.

Den formellt fria beslutsrätten bör emellertid begagnas med försiktighet. Ett särskilt rättssubjekt skall endast tillskapas då verkliga sakskal har konstaterats efter noggrant övervägande av andra organisationsformer. Utredningen hänvisar i detta avseende till vad som har anförts i det föregående (10.2.1). I normalfallet är det svårt att se behov av mer än *en* särorganisation för samverkan med näringslivet utom vid de allra största högskolorna, eventuellt en för servicefunktioner i samband med forskarby, teknikpark, groddföretag etc. och en för annat stöd för FoU, kontaktverksamhet etc. Det är, som förut sagts, önskvärt med en samordning och att såvitt möjligt undvika t.ex. särskilda stiftelser för olika kommuner inom regionen. Vad gäller den rena uppdragsverksamheten – den femte gruppen bland dem som utredningen arbetat med – bör särorganisationer över huvud taget endast förekomma i speciella fall och då normalt med högskolan *ensam* som stiftare.

Utredningen har noga övervägt hur de synpunkter som har anförts här skulle kunna utformas som allmänna villkor i en författningstext. Slutsatsen har blivit att det inte syns möjligt att åstadkomma godtagbara

sådana normer. Avgörande har än en gång blivit de kommunala och regionalpolitiska synpunkterna. Det måste enligt utredningens mening överlämnas åt högskolestyrelserna att här ta ansvaret inom ramen för en generell rekommendation om största möjliga återhållsamhet med etablering av särorganisationer utanför högskolan.

Den restriktivitet i fråga om särorganisationer som är motiverad bör således enligt utredningens uppfattning åstadkommas på andra vägar än genom författningsföreskrifter och tillståndskrav. Vad som i första hand krävs är att man centralt driver alternativet med särskilda arbetsenheter inom högskolans ram. Det behövs ordentliga informations- och påverkansinsatser. Det förefaller också önskvärt att man ser över de författningsföreskrifter som gäller i ämnet. Alternativets praktiska användbarhet begränsas av att det inte finns möjligheter till ett direkt inflytande från t.ex. deltagande kommuners sida. Utredningen avser *inte* – detta bör betonas – att inta ståndpunkten att kommunala förtroende- män och andra bör kunna inväljas i styrelsen för en särskild arbetsenhet. Det finns naturligtvis flera hänsyn att ta med tanke på högskoleorganisationens uppbyggnad. Men man måste ha med inflytandefrågan då man resonerar i ett större sammanhang om alternativet med en lösning inom högskolans ram.

Kommittédirektiv

Dir. 1988:10

Utredning rörande stiftelser för samverkan mellan högskola och näringsliv

Dir. 1988:10

Beslut vid regeringssammanträde 1988-03-24

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Bodström, anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas med uppgift att utreda vissa frågor rörande stiftelser som organisationsform för samverkan mellan högskola och näringsliv.

Bakgrund

Högskolans uppgifter är att bedriva utbildning och forskning. Genom att fullgöra dessa uppgifter bidrar högskolan till samhällets utveckling inom skilda sektorer. Inte minst gäller detta med avseende på näringslivet, såväl industrin som offentligt finansierade verksamheter i kommunal, landstingskommunal och statlig regi.

I förhållande till många andra länder finns i Sverige få fristående forskningsinstitut eller särskilda utbildningsanstalter på post-gymnasial nivå utanför högskolan. Sambandet mellan högre utbildning och forskning har ansetts vara alltför viktigt för att skilja dessa funktioner åt. Li-

kaså har det betonats att forskningsresurserna i ett så relativt litet land som Sverige inte bör splittras i alltför många enskilda inrättningar. Därför skall forskning och utvecklingsarbete även för externa finansiärers räkning kunna utföras inom högskolan.

Principen om högskolan som "samhällets forskningsinstitut" har sedan länge varit vägledande i den svenska forskningspolitiken. Den externfinansierade verksamheten har vuxit kraftigt under de senaste decennierna. Svenska universitet och högskolor har därigenom löpt en mindre risk att bli isolerade från samhället i övrigt än motsvarande institutioner i länder där det är vanligt med fristående forskningsinstitut.

Huvudregeln för forskning inom högskolan är att resultaten skall vara öppet tillgängliga, dels för att möjliggöra att vunnen kunskap kan spridas inom den vetenskapliga världen och till samhället i stort, dels för att kvaliteten på forskningen skall kunna bedömas utifrån vetenskapliga grunder. I vissa fall kan dock forskning på uppdrag från näringslivet utföras inom högskolans ram utan att resultaten blir omedelbart kända.

Den organisation för högre utbildning och forskning som finns i Sverige är anpassad för att högskolan och högskolelärarna åtar sig uppdrag i olika former. Detta sker genom s.k. uppdragsforskning eller uppdragsutbildning eller genom att högskolelärare utför uppdrag i form av s.k. bisyssla. Lärare inom högskolan får utöva sådana bisysslor inom forskning och utvecklingsarbete som innebär att de utnyttjar sina speciella ämneskunskaper. Högskolelärarna skall informera resp. högskoleledning om ämnesanknutna bisysslor av nämnvärd omfattning och varaktighet.

Stora möjligheter finns således att bedriva forskning och utbildning för näringslivet och andra delar av samhället inom högskolans reguljära organisation. Regering och riksdag har sett mycket positivt på de ökade kontakterna mellan högskola och näringsliv som utvecklats under framför allt senare år. Detta har bl.a. kommit till uttryck i de tre senaste forskningspropositionerna (prop. 1981/82:106, 1983/84:107, 1986/87:80). Däremot har inställningen varit mindre positiv när det gäller särorganisationer, t.ex. stiftelser, för forsknings- och utbildningssamverkan.

I 1982 års forskningsproposition framhölls att sådana organisationer endast bör utnyttjas om särskilda förhållanden motiverar det. Dessutom skall särskilt tillstånd från regeringen inhämtas.

Samma synsätt har präglat inställningen till särorganisationer för utbildningssamverkan. Genom förslag som lades fram i propositionen (prop. 1984/85:195) om uppdragsutbildningen möjliggjordes bl.a. att uppdragsutbildning som motsvarar påbyggnadslinjer, lokala utbildningslinjer och enstaka kurser får bedrivas vid högskoleenheterna.

Under senare år har dock högskolor ingått i ett stort antal stiftelser med olika syften och uppgifter. Endast i ett fåtal fall har dock särskilt tillstånd från regeringen inhämtats.

I 1987 års forskningsproposition framhöll jag vikten av att de lokala högskoleorganen tar ansvar för att samverkan med näringslivet inte får en så stor omfattning att den inkräktar på möjligheterna att fullgöra högskolans centrala uppgifter inom grundläggande utbildning, forskarutbildning och forskning på eget programansvar. Vidare anförde jag att det endast i undantagsfall borde skapas särskilda juridiska personer, t.ex. stiftelser, för samverkan mellan högskola och näringsliv. En utredare skulle tillkallas för att bedöma behovet av att högskolans samverkan med näringslivet sker genom medverkan i stiftelser.

Uppdraget

En särskild utredare bör nu tillkallas för frågor rörande stiftelser som organisationsform för samverkan mellan högskola och näringsliv.

Stora möjligheter finns att inom högskolan bedriva såväl utbildning som forskning för näringslivets räkning. Högskolans lärare kan dessutom åta sig olika uppdrag för näringslivet i form av bisysslor. För själva utförandet av verksamheten torde därför behovet av särorganisationer vara obetydligt.

Högskolestyrelserna har det samlade ansvaret för den verksamhet som bedrivs inom högskolan. Detta innebär att högskolestyrelserna måste ha överblick över hela utbildnings- och forskningsverksamheten samt möjligheter att besluta om verksamheten inom hela högskolans ansvarsområde. Om högskolorna i ökande omfattning engageras i särorganisationer blir det svårare för deras styrelser att utöva sitt ansvar på ett tillfredsställande sätt.

Utredaren bör analysera behovet av att högskolor medverkar i stiftelser vars syfte är olika former av samverkan med näringslivet. En inventering av nuvarande stiftelser där högskolor medverkar, bör göras för att utröna vilket eller vilka syften dessa tjäna. Utredaren bör analysera om dessa syften är förenliga med högskolans uppgifter att bedriva utbildning och forskning och med principen att forskningsresultaten i princip skall vara öppet tillgängliga. Utredaren bör undersöka vilka möjligheter som finns att inom högskolans ram tillgodose de syften som stiftelserna tjäna.

Antalet stiftelser för samverkan mellan högskola och näringsliv borde kunna vara betydligt lägre än för närvarande. Det kan dock inte uteslutas att det i vissa särskilda fall kan finnas behov av stiftelser, i vilka högskolan medverkar.

Utredaren bör precisera de syften som kan motivera att högskolor ändå undantagsvis samverkar med näringslivet i stiftelseform. Utredaren bör vidare föreslå former för beslut om högskolemedverkan i sådana stiftelser.

En särskild fråga i detta sammanhang gäller om det är lämpligt – inte minst från konstitutionell synpunkt – att högskolorna som företrädare för staten skall kunna medverka i en stiftelsebildning utan regeringens medgivande i varje särskilt fall. Om utredaren finner att högskolorna bör kunna få ett sådant bemyndigande, bör utredaren pröva om det går att ange generella villkor för att högskolorna skall få begagna sig av ett sådant bemyndigande. Om så erfordras bör utredaren vidare lämna förslag i fråga om vad som bör gälla i de fall där högskolor redan medverkar i stiftelser.

I promemorian (Ds Ju 1987:14) Stiftelser läggs fram förslag till lag om stiftelser. Lagförslaget innehåller en omfattande civilrättslig lagreglering samt lagbestämmelser som stärker och effektiviserar samhällets kontroll över stiftelseväsendet. Utredaren bör i sitt arbete beakta den fortsatta behandlingen av detta förslag.

Flertalet av de särorganisationer som nu finns har formen av stiftelser. Även andra former är möjliga, t.ex. aktiebolag. De riktlinjer som angetts för utredarens arbete skall givetvis även avse sådana andra särorganisationer för samverkan med näringslivet. Utredaren bör bedöma behovet av särskilda åtgärder med anledning härav.

Jag har vid mina överväganden samrått med chefen för jordbruksdepartementet.

Ramar för utredarens arbete

Utredaren skall samråda med berörda myndigheter, organisationer och statliga kommittéer.

För utredarens arbete gäller direktiven (dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningens förslag och konsekvenser.

Uppdraget skall redovisas senast före utgången av mars månad 1989.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen be-
myndigar chefen för utbildningsdepartementet

att tillkalla en särskild utredare – omfattad av kommittéförordningen (1976:119) – med uppdrag att utreda vissa frågor rörande stiftelser som organisationsform för samverkan mellan högskola och näringsliv,

att besluta om sakkunniga, referensgrupper, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar

att kostnaderna skall belasta åttonde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

Utredningens grundmall för sammanställningen av
uppgifter i "stiftelseregistret"

★★★

Organisationens namn:

Verksamhetsform:

Säte:

Adress:

Kontaktman:

Startår:

Stiftare:

Högskolans inflytande:

Slag av verksamhet:

Syfte:

Organisation:

Stadgarna i övrigt:

Grundkapital:

Egna lokaler (kvm):

Antal anställda:

Institutioner närmast berörda:

Sysselsatta genom uppdrag:

Exempel på projekt:

Dotterorgan:

Avknopningsföretag:

	1988	1987
tillskottsanslag:		
rörelseintäkter:		
driftskostnader:		
ränteintäkter:		
räntekostnader:		
årets resultat:		
eget kapital:		
inventarier (bokf.värde):		

★★★

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
 2. Beskattnings av fåmansföretag. Fi.
 3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
 4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
 5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
 6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
 7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
 8. UD:s presstjänst. UD.
 9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
 10. Två nya treåriga linjer. U.
 11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
 12. Den regionala problembilden. A.
 13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
 14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
 15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
 16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
 17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
 18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
 19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
 20. Tullregisterlag m.m. Fi.
 21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
 22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
 23. Parkeringsköp. Bo.
 24. Statligt finansiellt stöd? I.
 25. Rapporter till finansieringsutredningen. I.
 26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
 27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
 28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
 29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
 30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
 31. Statens mät- och provstyrelse. I.
 32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
 33. Reformerad inkomstbeskattnings
- Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
- Inkomst av kapital. Del 2.
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
 34. Reformerad företagsbeskattnings
- Motiv och lagförslag. Del 1.
- Expertrapporter. Del 2. Fi.
 35. Reformerad mervärdeskatt m.m.
- Motiv. Del 1.
- Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
 36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattnings. Fi.
 37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
 38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
 39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
 40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
 41. Samerätt och sameting. Ju.
 42. Det civila försvaret. Del 1.
Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. Fö.
 43. Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. K.
 44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
 45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
 46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
 47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
 48. Energiforskning för framtiden. ME.
 49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
 50. Stiftelser för samverkan. U.
-

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Samerätt och sameting. [41]
- Översyn av vapenlagsstiftningen. [44]

Utrikesdepartementet

- UD:s presstjänst. [8]

Försvarsdepartementet

- Risker och skydd för befolkningen. [17]
- Det civila försvaret. Del 1. [42]
- Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
- Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]

Socialdepartementet

- Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
- Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. [47]

Kommunikationsdepartementet

- Fasta Öresundsförbindelser. [4]
- Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
- Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]

Finansdepartementet

- Beskattnings av fåmansföretag. [2]
- Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
- Hushållsparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
- Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
- Tullregisterlag m.m. [20]
- Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]
- Reformerad inkomstbeskattnings
 - Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
 - Inkomst av kapital. Del 2. [33]
 - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
 - Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]
- Reformerad företagsbeskattnings
 - Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
 - Expertrapporter. Del 2. [34]
- Reformerad mervärdesskatt m.m.
 - Motiv. Del 1. [35]
 - Lagtext och bilagor. Del 2. [35]
- Inflationskorrigerad inkomstbeskattnings. [36]

- Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
- Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]

Utbildningsdepartementet

- Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
- Två nya treåriga linjer. [10]
- Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]
- Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
- Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
- Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]
- Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänst. [30]
- Stiftelser för samverkan. [50]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Den regionala problembilden. [12]
- Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
- Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. [14]
- Regionalpolitikens förutsättningar. [19]

Industridepartementet

- Statligt finansiellt stöd. [24]
- Rapporter till finansieringsutredningen. [25]
- Statens mät- och provstyrelse. [31]
- Utländska förvärv av svenska företag - en studie av utvecklingen. [37]
- Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]

Civildepartementet

- Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]
- Integriteten vid statistikproduktion. [3]
- Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
- Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
- SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]

Bostadsdepartementet

- Parkeringsköp. [23]

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor.

[21]

Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]

Energiforskning för framtiden. [48]

Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]

